

шілде/июль 2003 жыл/год

ЭКОНОМИКАЛЫҚ

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ

ШОЛУ

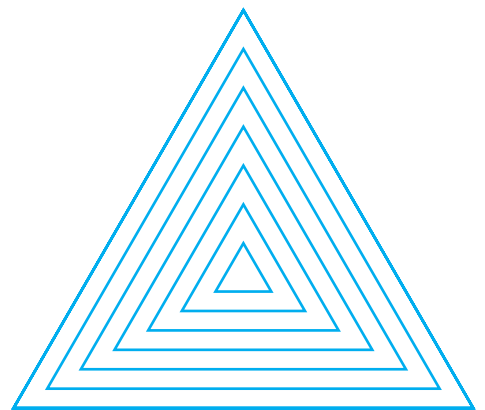
Қазақстан Ұлттық Банкі

ОБОЗРЕНИЕ

Национальный Банк Казахстана



2-шығарылым, 2003 ж./выпуск 2, 2003 г.



РЕДАКЦИЈАЛЫҚ КЕҢЕС:

*Айманбетова Г. З. – редактор,
ф.-м. ғ. к. Қоңырбаева Б. М. – редактордың орынбасары*

КЕҢЕС МҮШЕЛЕРІ:

*э. ғ. д., профессор Тимошенко А. С.,
э. ғ. д., профессор Сейтқазиева А. М.
Жерембаев Е. Е., Ақышев Д. Т.,
Жамаубаев Е. К., Нәжімеденова С. Ж.*

ЖАУАПТЫ ШЫҒАРУШЫЛААР:

Бобух Т. Н., Смирнова М. С.

Құрылтайшы — Қазақстан Ұлттық Банкі

Басылым Қазақстан Республикасының Баспасөз және бұқаралық ақпарат істері жөніндегі ұлттық агенттігінде 1997 жылғы 24 ақпанда тіркеліп, № 430 куәлік берілген.

© Қазақстан Ұлттық Банкі

Авторлардың көзқарасы Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің көзқарасын білдірмейді.

*Басылымы және таралымы: ресми эксклюзивті дистрибьюторы
«ПрессАТАше» ақпараттық агенттігі*

*Көлемі 9,5 б. т. Формат 60×84/8. Таралымы 120 дана. Тапсырыс № 663
«ПрессАТАше» баспаханасында басылған.*

*Басылымға жазылу жөнінде мынадай мекен-жайға хабарласыңыздар:
Алматы қаласы, Төле би көшесі, 89, тел.: (3272) 58-50-80, 58-50-82, факс: (3272) 58-50-80*

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

*Айманбетова Г. З. – редактор,
к. ф. м. н. Конурбаева Б. М. – заместитель редактора*

ЧЛЕНЫ СОВЕТА:

*д. э. н., профессор Тимошенко Л. С.,
д. э. н., профессор Сейткадиева А. М.
Джерембаев Е. Е., Акишев Д. Т.,
Жамаубаев Е. К., Нажимеденова С. Ж.*

ОТВЕТСТВЕННЫЕ ЗА ВЫПУСК:

Бобух Т. Н., Смирнова М. С.

Учредитель — Национальный Банк Казахстана

*Издание зарегистрировано в Национальном агентстве по делам печати и массовой информации РК
№ 430 от 24.02.1997 г.*

© Национальный Банк Казахстана

Мнение авторов не всегда отражает точку зрения Национального Банка Республики Казахстан

*Печать и распространение: официальный эксклюзивный дистрибьютор
информационное агентство «ПрессАТАше».*

Объем 9,5 п. л. Формат 60x84/8. Тираж 120 экз. Заказ № 663.

Отпечатано типографией «ПрессАТАше».

По вопросам подписки обращаться по адресу:

г. Алматы, ул. Толе би, 89, телефоны: (3272) 58-50-80, 58-50-82, факс: (3272) 58-50-80

Орталық банк жағдайында қызметкерлерді басқару/

Управление персоналом в условиях центрального банка

Абдулина Н. Қ.

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Төрағасының орынбасары/

Абдулина Н. Қ.

Заместитель Председателя Национального Банка Республики Казахстан 6

Банк секторының тұрақтылық факторы ретінде депозиттерді сақтандыру жүйесі/

Система страхования депозитов как фактор стабильности банковского сектора

Мәженова Б. М.

Қазақстанның жеке тұлғалардың салымдарына кепілдік беру (сақтандыру) қорының бас директоры/

Мәженова Б. М.,

генеральный директор Казахстанский Фонд гарантирования вкладов 12

Елдің депозит рыногындағы ахуалы туралы/

О ситуации на депозитном рынке страны

Е. Жамаубаев,

Зерттеу және статистика департаментінің экономикалық зерттеулер басқармасының бастығы,

А. Тюгай,

Зерттеу және статистика департаментінің экономикалық зерттеулер

басқармасының жетекші экономисі-талдаушысы

Е. Жамаубаев,

начальник управления экономических исследований,

А. Тюгай,

ведущий специалист-аналитик управления экономических исследований

Департамента исследований и статистики 19

Қазақстан Ұлттық Банкінің халықаралық резервтері туралы/

О международных резервах Национального Банка Казахстана

Тоты Қалиасқарова,

ҚР ҰБ Зерттеу және статистика департаментінің монетарлық және бюджеттік

талдау бөлімінің бастығы/

Тоты Қалиасқарова,

начальник отдела монетарного и бюджетного анализа

Департамента исследований и статистики НБ РК 23

Ұзақ мерзімді ішкі қарыз алу стратегиясын әзірлеудің әдістемелік мәселелері/

Методические вопросы разработки долгосрочной стратегии внутреннего заимствования

Б. М. Қоңырбаева

Зерттеу және статистика департаменті Экономикалық зерттеулер басқармасы бастығының орынбасары/

Б. М. Қонурбаева

Заместитель начальника управления экономических исследований Департамента исследований

и статистики 28

Қазақстанда ұжымдық инвестициялауды дамытудың негізгі бағыттары/
Основные направления развития коллективного инвестирования в Казахстане

Е. Шарьгин,

Зерттеу және статистика департаментінің бас маманы-талдаушысы/

Е. Шарьгин,

главный специалист – аналитик Департамент исследований и статистики 42

Қазақстандағы банктік кредиттеу үрдістері жөнінде/
О тенденциях банковского кредитования в Казахстане

А. Г. Тюгай

Зерттеу және статистика департаментінің жетекші маманы-талдаушысы/

А. Г. Тюгай

ведущий специалист – аналитик Департамента исследований и статистики 46

Алматы қаласының 2002 жылғы сыртқы экономикалық қызметі/
Внешнеэкономическая деятельность города Алматы за 2002 год

З. Голева, бас экономист, И. Ли, бас экономист

«Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі» ММ-нің Алматы қалалық филиалының

Төлем балансы статистикасы бөлімі/

З. Голева, главный экономист, И. Ли, главный экономист

Отдел статистики платежного баланса Алматинского городского филиала

ГУ «Национальный Банк Республики Казахстан» 52

Қазақстан Республикасы аймақтарының 2003 жылғы
I тоқсандағы әлеуметтік-экономикалық жағдайы/
Социально-экономическое положение регионов Республики Казахстан
в I квартале 2003 года

Ахметова Н. Т., Әлғожина А. Б.

Зерттеу және статистика департаменті/

Ахметова Н. Т., Альгожина А. Б.

Департамент исследований и статистики 61

Орталық банк жағдайында қызметкерлерді басқару

*Абдулина Н. К.
Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі
Төрағасының орынбасары*

Қазіргі заман жағдайында ұйым қызметінің шешуші факторларының бірі – еңбек ресурстары. Табыстың шешуші факторлары – ұйым қызметі аясындағы дұрыс стратегия, қазіргі заманғы технология және өзіндік шешімдер болады, бірақ осы факторларға ықпал ететін элемент ұйым қызметкері болып табылады.

Халықаралық ақша ағынының өсуінен және шекаралардың айқындылығынан, бүкіл дүниежүзілік экономиканың түбегейлі өзгерістерінен туындаған бүгінгі экономикалық проблемалардың күрделілігі орталық банктен жоғары кәсіби шеберлікті, мемлекеттің ақша-кредит саясатын жүргізуде жауапкершілікті талап етеді және еңбек ресурстарын тиімді басқару оның жұмыс істеуі үшін маңызды алғышарт болып табылады.

Ұлттық Банктің республикада қаржы секторын дамыту және жетілдіру жөнінде оң нәтижелерге қол жеткізуіне, көп жағдайларда, мұнда кәсіби ұжымның қалыптасқандығы негіз болды.

Сонымен, орталық аппараттағы жоғары білімді қызметкерлер саны 2002 жылы 84,9% болды, банкте бес жылдан он жылға дейінгі стажы барлар – 29,8% болды. Олардың көпшілігі тағылымдамадан, түрлі оқу курстарынан өту, жетекші шетелдік банктер ұйымдастырған семинарлар мен конференцияларға қатысу арқылы өз біліктілігін көтерді.

Мұндай команда құру Ұлттық Банкте қызметкерлерді басқару саясатының басты мақсаты болды және банк қызметінің негізгі бағыттарын реформалау, тұтастай алғанда банктегі адам ресурстарын басқарудың бүкіл стратегиясын реформалаумен тиісінше қатар жүрді.

Управление персоналом в условиях центрального банка

*Абдулина Н. К.
Заместитель Председателя Национального Банка
Республики Казахстан*

В современных условиях одним из ключевых факторов деятельности организации являются трудовые ресурсы. Правильная стратегия, современная технология и оригинальные решения в сфере деятельности организации являются ключевыми факторами успеха, но элементом, который может задействовать эти факторы, является персонал организации.

Сложность сегодняшних экономических проблем, вызванных возрастанием международных денежных потоков и прозрачностью границ, радикальным изменением всей мировой экономики, требует высочайшего профессионализма центрального банка, ответственного за проведение денежно-кредитной политики государства, и эффективное управление трудовыми ресурсами является важной предпосылкой для его функционирования.

Достижение Национальным Банком позитивных результатов по развитию и совершенствованию финансового сектора в республике во многом было обусловлено тем, что в нем сформировался коллектив профессионалов.

Так численность работников центрального аппарата с высшим образованием в 2002 году составило 84,9%, со стажем работы в банке от пяти до десяти лет – 29,8%. Многие из них повысили свою квалификацию посредством прохождения стажировок, различных курсов обучения, участия в семинарах и конференциях, организованных ведущими иностранными банками.

Создание такой команды было главной целью политики управления персоналом в Национальном Банке и реформирование основных направлений банковской деятельности соответственно сопровождалось реформированием в целом всей стратегии управления человеческими ресурсами банка.

Ұлттық Банкте бос әкімшілік мемлекеттік лауазымға орналасу үшін «Мемлекеттік қызмет туралы» Қазақстан Республикасының Заңында көзделген барынша күрделі конкурстық іріктеуден өту қажет. Бос әкімшілік мемлекеттік лауазымға кандидат ұсынылған құжаттары бекітілген біліктілік талаптарына сәйкес келгенде, Қазақстан Республикасының Мемлекеттік қызмет жөніндегі агенттігінде тестілеуден және Ұлттық Банкте әңгімелесуден өткен жағдайларда Ұлттық Банк ұжымының мүшесі болады. 2002 жылы Ұлттық Банктің орталық аппаратында бос әкімшілік мемлекеттік лауазымның 107 қызмет орнына үш конкурс өткізілді. Конкурс нәтижесі бойынша әкімшілік мемлекеттік лауазымға 92 адам тағайындалды. Бір лауазымдық орынға бірнеше кандидат болғанына қарамастан, 15 лауазымдық орын бос қалды. Қазіргі уақытта еңбек рыногы шетелдерде білім алған, болашағы бар жас кадрларға толы болса да Ұлттық Банк үшін білікті мамандар таңдап алу барлық уақытта бірдей мүмкін бола бермейді.

Жаңадан қабылданған қызметкерлер, әдетте, бейімделу кезеңінен өтеді, оларға тәлімгерлер бекітіледі. Ұлттық Банкте «Қызметкерлерге арналған нұсқау» әзірленді, оны жаңадан қабылданған әрбір қызметкер алады. Бұл құжат банк бойынша бағдар беретін анықтама болып табылады, ішкі еңбек тәртібі ережелерімен, банктің ұйымдық құрылымымен, жұмыстың мақсатымен және мазмұнымен таныстырады, еңбек және демалыс жағдайлары туралы ақпарат береді.

Жас мамандар міндетті түрде «Жас банкир мектебі» бағдарламасы курсынан өтеді. Өз учаскесін игеруіне қарай оларды жұмыстың жаңа әдістері мен принциптерін үйрену үшін басқа мемлекеттердің Орталық банктеріне оқуға жібереді. Өз есептерінде олар жұмысты жетілдіру жөнінде ұсыныстарын енгізеді, әріптестерімен пікір алмасады. Есептермен құрылымдық бөлімшелердің қызметкерлері ғана емес, Ұлттық Банктің басшылары да танысады.

Озат әрі болашағы бар қызметкерлер Ұлттық Банктің Жас мамандар кеңесі мүшелерінің құрамына кіреді. Жас мамандар кеңесінің мақсаты жас, болашағы бар қызметкерлерді біріктіру және Ұлттық Банктің корпоративтік мәдениетін дамыту болып табылады. Жас мамандар кеңесінің кейбір отырыстарына Ұлттық Банк Төрағасы қатысады.

Олардың қатысуымен мерекелік концерттер, мәдени-спорттық шаралар ұйымдастырылды, «Интранет» ішкі ақпараттық желі жүйесі әзірленді.

Банкте корпоративтік мәдениетті және ұжымның ұйымшылдығын нығайту мақсатында 8 Наурыз күніне, Наурыз мейрамына, Тәуелсіздік күніне арналған мерекелік кештер

Для занятия вакантной административной государственной должности в Национальном Банке необходимо пройти достаточно сложный конкурсный отбор, который предусматривает закон РК «О государственной службе». При соответствии поданных документов, утвержденным квалификационным требованиям, пройдя тестирование в Агентстве РК по делам госслужбы и собеседование в Национальном Банке, кандидат на вакантную административную государственную должность становится членом коллектива Национального Банка. В 2002 году в центральном аппарате Национального Банка было проведено три конкурса на занятие 107 вакантных административных государственных должностей. По результатам конкурса назначены на административные государственные должности 92 человека. 15 должностей остались вакантными, несмотря на то, что на каждую должность претендовало несколько кандидатов. Хотя в настоящее время рынок труда пополнился молодыми перспективными кадрами, получившими образование за рубежом не всегда можно подобрать квалифицированных специалистов для Национального Банка.

Вновь принятые работники, как правило, проходят адаптацию, за ними закрепляются наставники. В Национальном Банке разработано «Руководство для персонала», которое получает каждый вновь принятый сотрудник. Данный документ является справочным ориентиром по банку, знакомит с правилами внутреннего трудового распорядка, с организационной структурой банка, целями и содержанием работы, представляет информацию об условиях труда и отдыха.

Молодые специалисты обязательно проходят курс программы «Школа молодого банкира». По мере освоения своего участка их направляют на обучение в Центральные банки других государств для изучения новых методов и принципов работы. В своих отчетах они вносят предложения по совершенствованию работы, обмениваются мнениями с коллегами. С отчетами знакомятся не только работники структурных подразделений, но и руководители Национального Банка.

Передовые и перспективные работники входят в состав членов Совета молодых специалистов Национального Банка. Целью Совета молодых специалистов является объединение молодых, перспективных работников и развитие корпоративной культуры Национального Банка. На некоторых заседаниях Совета молодых специалистов присутствует Председатель Национального Банка.

При их участии были организованы праздничные концерты, культурно – спортивные мероприятия, разработана система внутренней информационной сети «Интранет».

В целях укрепления корпоративной культуры и сплочения коллектива в банке организуются и

ұйымдастырылады және қызметкерлердің күшімен ұйымдастырылып, көркемөнер концерттері мен театрландырылған қойылымдар, банк қызметкерлері үшін жаңа жылдық бал, қызметкерлердің балалары үшін жаңа жылдық ертенгіліктер, мемлекеттік тілді білу конкурсы өткізіледі. Ұлттық валюта – теңге күні Абай атындағы опера және балет театрының жетекші әртістерінің қатысуымен өткізіледі.

Ұлттық Банкте өзінің және аралас жұмыс учаскесін игеру ғана емес, командамен жұмыс істей білу дағдысын қалыптастырады. Неғұрлым дайындалған жас мамандар банктің аумақтық филиалдарына басшылық лауазымдарға жұмысқа жіберіледі.

Басшылық лауазымдарға кандидаттар даярлау, іскерлік біліктілігін және басқару дағдысын арттыру, Ұлттық Банктің міндеттерін іске асыруды қамтамасыз етуге қабілетті қызметкерлердің интеллектуалдық және лидерлік әлуетін неғұрлым тиімді пайдалану үшін құрамына болашағы бар қызметкерлер ұсынылатын кадр резерві құрылады.

«Мемлекеттік қызмет туралы» Қазақстан Республикасының Заңына өзгерістер енгізуімен байланысты кадр резервінің маңызы жоғарылай түсті. Конкурстық рәсімдерден өтпей-ақ қызмет бабында жоғарылауға жол ашылды. Біліктілік талаптарына сәйкес келген жағдайда ең алдымен кадр резервіне есептелген кандидатуралар қаралады.

Қызметкерді дамыту – Ұлттық Банктің кадр саясаты стратегиясының басты бағыттарының бірі болып табылады. Әлемдік және қазіргі заманғы тәжірибе бір рет алған кәсіби білім басшылар мен мамандардың өз міндеттерін орындау үшін жеткіліксіз екенін көрсетуде. Жаңа технология, сондай-ақ басқа елдердің жетекші банктерімен өзара іс-әрекет мамандардан біліктілігін үнемі көтеріп отыруды талап етеді. Сондықтан Ұлттық Банк қызметкерді дамыту инвестициясы нұсқамасын дәйекті түрде іске асырады. Қызметкерді оқыту және біліктілігін көтеру бағдарламасы мен жоспары Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің 2002–2004 жылдарға арналған даму тұжырымдамасына және банк қызметкерін оқыту қажеттігіне жүргізілген талдауға сәйкес әзірленді. Оқыту бағдарламасы мен жоспарының мазмұны менеджмент саласындағы жалпы білім сияқты лауазымдық міндеттерді орындау кезінде тікелей қолданылатын арнайы білімдерін жетілдіруді де бағдарлайды. Ұлттық Банк мамандарының Ұлттық Банкте (банк қызметі мәселелері бойынша арнаулы курстар, компьютерлік даярлық жөніндегі жалпы курстар, мемлекеттік тіл курсы), Қазақстан Республикасының түрлі оқу орталықтарында, сондай-ақ Ресейдің оқу орталықтарында және шет елдердің орталық банктерінде оқуға мүмкіндіктері бар.

проводятся праздничные вечера, посвященные дню 8 Марта, Наурыз мейрамы с проведением силами сотрудников концерта художественной самодеятельности и театрализованного представления, Дню независимости, новогодний бал для сотрудников банка и новогодний утренник для детей сотрудников, конкурс на знание государственного языка. День национальной валюты – тенге проводится с участием ведущих артистов театра оперы и балета имени Абая.

В Национальном Банке учат не только освоению своих и смежных участков работы, но и вырабатывают навыки умения работать в команде. Наиболее подготовленные молодые специалисты направляются на работу в территориальные филиалы банка на руководящие должности.

Для подготовки кандидатов на руководящие должности, повышения деловой компетентности и навыков управления, наиболее эффективно применению интеллектуального и лидерского потенциала работников, способных обеспечить реализацию задач Национального Банка, формируется кадровый резерв, в состав которого рекомендуют перспективных работников.

Значение зачисления в кадровый резерв возросло в связи с внесением в закон РК «О государственной службе» изменений. Карьерный рост стал возможным без прохождения конкурсных процедур. В случае соответствия квалификационным требованиям в первую очередь рассматриваются кандидатуры, зачисленные в кадровый резерв.

Развитие персонала – одно из важнейших направлений стратегии кадровой политики Национального Банка. Мировой и современный опыт показывает, что полученного однажды профессионального образования недостаточно для выполнения руководителями и специалистами своих обязанностей. Новые технологии, а также взаимодействие с ведущими банками других стран требуют от специалистов непрерывного повышения квалификации. Поэтому Национальный Банк последовательно реализует установку на инвестирование в развитие персонала. Программы и планы обучения и повышения квалификации персонала разработаны в соответствии с Концепцией развития Национального Банка Республики Казахстан на 2002–2004 годы и анализом потребностей персонала банка в обучении. Содержание программ и Плана обучения предполагает совершенствование как общих знаний в области менеджмента, так и специальных знаний, применяемых непосредственно при исполнении должностных обязанностей. Специалисты Национального Банка имеют возможность пройти обучение в Национальном Банке (специальные курсы по вопросам банковской деятельности, общие курсы по компьютерной подготовке, курсы государственного языка), в различных учебных центрах Республики Казахстан, а

Қазіргі кезде оқыту көп қаражат талап ететіні құпия емес. Жаңа кадрларды оқытуға және бұрынғы кадрларды қайта оқытуға қаражат салу қысқа мерзімді жоспарда да, сол сияқты ұзақ мерзімі нәтижелерге қол жеткізу тұрғысынан да өзін-өзі ақтайды, сол себепті қаражатты аямаймыз. Ұлттық Банкте жұмыс істеу өте қызықты, өйткені бәрі үнемі бір нәрсені үйреніп немесе басқаларға үйретіп жүреді, мұның өзі ұжымның ұйымшылдығын арттыра түседі.

Қызметкердің лауазымдық міндеттерін орындау тиімділігін айқындау мақсатында 2001 жылдан бері жыл сайын банкте қызметкердің еңбегін бағалау жүргізілуде. Еңбекті бағалау қызметкердің жұмыс нәтижелеріне және қызметтік міндеттері мен лауазымдық талаптарға сәйкестігіне талдауды негізге алады. Бағалау нәтижелері бойынша сыйақы беру, қызметін өсіру және қызметкерді дамытуға қатысты негізделген шешім қабылданады.

Сонымен қатар, банкте қызметкерлердің жеке психологиялық ерекшеліктерін, олардың интеллектуалдық және жеке басының мінездемесін, сондай-ақ банктің жекелеген бөлімшелеріндегі психологиялық ахуалды бағалауға бағытталған жұмыстар жүргізілуде.

Алынған нәтижелерді талдау негізінде психолог ұсыныстар дайындайды, қызметкерлермен жеке консультациялар және жеке психокоррекциялау жұмыстарын жүргізеді.

Еңбек ұжымындағы әлеуметтік шамаларды (еңбекке қанағаттану, еңбек мотивациясы, жеке адамдар арасындағы қарыс-қатынас) зерделеу мен талдау және әлеуметтік ұйымды жетілдіру бойынша ұсынымдар әзірлеу және ұжымдағы әлеуметтік процестерді реттеу мақсатында әлеуметтік зерттеулер жүргізіледі.

Көріп отырсыздар, Ұлттық Банкте қызметкерлерді іріктеуде және жұмыс істеуде қызметкердің жеке басына, оның қайтарымына, өз білімін жетілдірумен айналысуы және алған білімі мен материалдарды талдай білуіне, өзін өзі жан-жақты дамытып қана қоймай, өзгелерге де көмектесе білуіне байланысты жағдайлар нысанаға алынады.

Алайда, республикада қаржы жүйесінің дамуы мен осы саладағы еңбек рыногындағы жоғары бәсекелестік жағдайында орталық банк пен екінші деңгейдегі банктерде еңбекке ақы төлеу деңгейіндегі айтарлықтай айырмашылыққа байланысты Ұлттық Банктің білікті кадрларының коммерциялық қаржы құрылымдарына кету жағдайлары сипат алуа. Бұған бірнеше жыл кезеңіне созылып отырған банк қызметкерлерінің тұрақтамау деңгейі куә болып отыр.

Орталық аппарат бойынша кадр тұрақсыздығының көрсеткіші 1999 жылы – 14,5%, 2000 жылы – 14,7%, 2001 жылы – 18,4%, 2002 жылы – 12,0% болды.

также учебных центрах России и в центральных банках зарубежных стран.

Не секрет, что обучение сегодня требует больших средств. Мы считаем, что вложение средств в обучение новых и переобучение старых кадров является абсолютно окупаемыми инвестициями как в краткосрочном плане, так и с точки зрения достижения долгосрочных результатов, поэтому средств на это не жалеем. Работать в Национальном Банке очень интересно, т. к. все постоянно чему – то учатся и учат других, а это сплачивает коллектив.

С целью определения эффективности выполнения работником должностных функций с 2001 года в банке ежегодно проводится оценка труда работников. Оценка труда основывается на анализе результатов работы и соответствия компетентности работника функциональным обязанностям и должностным требованиям. По результатам оценки принимаются обоснованные решения в отношении вознаграждения, продвижения и развития персонала.

Кроме того, в банке проводятся работы, направленные на оценку индивидуально-психологических особенностей сотрудников, их интеллектуальных и личностных характеристик, а также психологического климата в отдельных подразделениях банка.

На основе анализа полученных результатов психологом составляются рекомендации, проводятся индивидуальные консультации сотрудников и индивидуальная психокоррекционная работа.

В целях изучения и анализа социальных параметров трудового коллектива (удовлетворенность трудом, мотивация труда, межличностные взаимодействия) и разработки рекомендаций по совершенствованию социальной организации и регулирования социальных процессов в коллективе проводятся социологические исследования.

Как видите, критерии отбора и работы с персоналом в Национальном Банке зависят от индивидуальности работника, его отдачи, умения заниматься самообразованием, анализировать полученные знания и материалы, необходимости работы не только над собой, но и умения помочь другим.

Однако, в условиях развивающейся финансовой системы республики и высокой конкуренции на рынке труда в этой сфере характерна ситуация оттока квалифицированных кадров Национального Банка в коммерческие финансовые структуры из-за существенной разницы в уровне оплаты труда центрального банка и банков второго уровня. Об этом свидетельствует уровень текучести персонала банка, сохраняющийся на протяжении уже продолжительного периода лет.

Так показатель текучести кадров по центральному аппарату в 1999 году составил –

Банкте адам ресурстарын басқару жөніндегі қызмет бірыңғай ақпараттық жүйеге біріктірілген.

Бағдарлама ақпаратты қалыптастыруға, жинауға, беруге, сақтауға және өңдеуге негізделген. Банкте негізгі қарым-қатынас құралы «Интранет» ішкі электрондық желі болып табылады.

Ұлттық Банкте адам ресурстарын басқару саласында оң нәтижелерге қол жеткізілді. Жүргізілген жұмысқа кейбір шетелдердің орталық банктері методологиялық үлкен көмек көрсетті, олар – Дойче Бундесбанк, Италия Банкі, Австрия Банкі, Чехия Банкі және Франция Банкі.

Кадр резервін іріктеуді, бейімдеуді, қалыптастыруды, қызметкерлерді оқыту мен кәсіби дамытуды реттейтін нормативтік құқықтық база айқындалды.

Қызметкердің еңбек нәтижелеріне байланысты ақы төлеу деңгейін дифференциациялауды көздейтін еңбекке ақы төлеу жүйесі әзірленді, қызметкердің еңбегін және жеке мінездемесін бағалаудың сапалық жана жүйесі бекітілді.

Банк қызметкерлерін әлеуметтік қорғау және денсаулық деңгейін жақсарту мен мүліктік мүдделерін қорғау мақсатында олардың өмірі мен денсаулықтарына келтірілген зиянды өтеуге байланысты Ұлттық Банк банк қызметкерлерін медициналық сақтандыруды және жазатайым жағдайлар мен аурудан сақтандыруды жүзеге асыру жөніндегі жұмыстарды жүргізеді.

Банк қаржылық сектор үшін мамандар даярлауда елдің жоғары оқу орындарына белсенді ықпал ету үстінде. 2002 жылда ҚР-ның экономикалық жоғары оқу орындарының 86 студенті практикадан өтті.

Ұлттық Банк Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің атаулы стипендиясына конкурс жүргізу жөніндегі өз жұмысын жалғастыра түсуде. Ұлттық Банк үшін бұл өте маңызды, өйткені, студенттер – біздің болашақ кадрларымыз. Қазіргі уақытта конкурсқа Қазақстанның әр түрлі аймақтарынан (Тараз қаласы, Жезқазған қаласы, Павлодар қаласы, Астана қаласы, Алматы қаласы, Өскемен қаласы, Ақтөбе қаласы, Шымкент қаласы, Степногорск қаласы (Ақмола облысы) 11 жоғары оқу орнынан 32 студент қатысуда. 2002 жылы атаулы стипендияны 7 студент алды.

Сонымен қатар Ұлттық Банк және «Т. Рыскулов атындағы Қазақ экономикалық университеті» ААҚ мемлекеттік басқару органдары мен қаржы саласын жоғары білікті мамандармен қамтамасыз ету үшін Қазақстан Республикасы азаматтарының жоғары кәсіби мамандықтары бағдарламасы бойынша бірлескен (білім беру) қызметі туралы шарттың шеңберінде ынтымақтаса жұмыс істей бастады.

14,5%, в 2000 году – 14,7%, в 2001 году – 18,4%, в 2002 году – 12,0%.

Деятельность по управлению человеческими ресурсами в Банке интегрирована в единую информационную систему.

Программа направлена на формирование, сбор, передачу, хранение и обработку информации. Основным средством общения в банке является внутренняя электронная сеть «Интранет».

Нужно отметить, что в Национальном Банке достигнуты положительные результаты в области управления человеческими ресурсами. Большую методологическую помощь в проведенной работе оказали центральные банки некоторых зарубежных стран – Дойче Бундесбанк, Банк Италии, Банк Австрии, Банк Чехии и Банк Франции.

Определена нормативно – правовая база, регламентирующая отбор, адаптацию, формирование кадрового резерва, обучение и профессиональное развитие сотрудников.

Разработана система оплаты труда, предусматривающая дифференциацию уровня оплаты в зависимости от результатов труда работников, утверждена качественно новая система оценки труда и индивидуальных характеристик персонала.

В целях социальной защиты и повышения уровня здоровья и защиты имущественных интересов работников банка, связанных с возмещением вреда жизни или здоровьем, Национальным Банком проводится работа по осуществлению медицинского страхования и страхования от несчастных случаев и болезней работников банка.

Банк продолжает активно содействовать вузам страны в подготовке специалистов для финансового сектора. В течение 2002 года прошли практику 86 студентов экономических высших учебных заведений РК.

Национальный Банк продолжает свою работу по проведению конкурса на именные стипендии Национального Банка Республики Казахстан. Для Национального Банка это очень важно, так как студенты – это наши будущие сотрудники. В настоящее время в конкурсе принимают участие 32 студента из 11 вузов различных регионов Казахстана (г. Тараз, г. Жезказган, г. Павлодар, г. Астана, г. Алматы, г. Усть – Каменогорск, г. Актөбе, г. Шымкент, г. Стапногорск (Ақмолинская область). В 2002 году именную стипендию получили – 7 студентов.

Кроме того, Национальный Банк и ОАО «Казахский экономический Университет им. Т. Рыскулова» начали сотрудничество в рамках договора о совместной (образовательной) деятельности по программе высшего профессионального образования граждан Республики Казахстан для обеспечения высококвалифицированными специалистами органов государственного управления и финансовой сферы.

Ұлттық Банк әлеуметтік қолдау көрсету мақсатында Ұлттық Банк жүйесінің бұрынғы қызметкерлерімен – жұмыс істемейтін зейнеткерлермен айтарлықтай жұмыс жүргізуде. 2001 жылғы қарашада банк зейнеткерлерімен үнемі байланыста болатын және кездесулер ұйымдастыру арқылы жастар арасында тәрбие жұмыстарын жүргізетін банктің Ардагерлер кеңесі құрылды.

1996 жылдан бастап Ұлттық Банктің музейі жұмыс істейді, оның негізгі бағыты банктің даму тарихын қалыптастыру, банк қызметіндегі жаңа қызықты факторларды анықтау және сипаттау.

Музей сонымен бірге коллекционерлерден, археологтардан музей экспонаттарын сатып алу және қабылдау бойынша ұйымдастыру-әдістемелік жұмысын жүзеге асырады. Негізгі қорды толықтыру үшін музей мүддесіне сай ақша белгілері мен металл ақшаларды, сондай-ақ банк жүйесі ардагерлерінің қолжазбаларын, фотосуреттерін, музейдің жүйеден тыс қоры үшін әдебиеттерді жинау жөнінде тұрақты жұмыс жүргізеді. Музей банк қызметкерлерін қатыстыра отырып кездесулер, лекциялар ұйымдастырып, өткізеді, музей қызметі туралы жарияланымдар, мақалалар дайындайды, шетелдік музейлермен байланыс жасайды және ақпараттар алмасады. Қазіргі уақытта музей экспонаттарының саны 7 000 атау шамасында.

Музейге банк жүйесінің даму тарихымен танысу мақсатында студенттер, мектеп оқушылары, Қазақстан Республикасының тұрғындары келеді.

Қол жеткізілген нәтижелерге қарамастан, адам ресурстарын басқару әдістерін бұдан әрі жетілдіру қажет және кейінгі жылдардың басымдылығын айқындай отырып, Ұлттық Банк өзінің алдына қызметкерлерді таңдау, іріктеу және жалдау мен олардың бейімделуі, кәсіби дамуы және кадр резервінде тұрған қызметкерлерді оқыту жүйесін, еңбекке ақы төлеудің көтермелеу жүйесін, қызметкерлерді әлеуметтік қорғау, қызметкерлерді басқаруға бірыңғай интеграцияланған бағдарламалық өнімді енгізу жүйесін жетілдіру жөнінде міндеттер қоюда.

Банк қызметкерлерінің мінез-құлық және іс-қимылына бағдар беру үшін Банктің корпоративтік мәдениеті кодексі (стандарттары) әзірленетін болады.

Біз Ұлттық Банк қызметінің негізгі табысының көзі – оның адам капиталында екенін естен шығармаймыз.

Национальным Банком в целях оказания социальной поддержки проводится значительная работа с неработающими пенсионерами – бывшими работниками системы Национального Банка. В ноябре 2001 года создан Совет ветеранов банка, который постоянно поддерживает связь с пенсионерами банка и проводит воспитательную работу среди молодежи путем проведения встреч.

С 1996 года действует музей Национального Банка, основным направлением которого является воссоздание истории развития банка, выявление и описание новых интересных фактов в деятельности банка.

Музей осуществляет также организационно-методическую работу по приобретению и приему от коллекционеров, археологов музейных экспонатов. Проводится постоянная работа по сбору денежных знаков и монет, представляющих музейный интерес для пополнения основного фонда, а также рукописей, фотографий, монографий ветеранов банковской системы, литературы для внесистемного фонда музея. Музей организует и проводит встречи, лекции с привлечением банковских работников, готовит публикации, статьи о деятельности музея, поддерживает связь и обменивается информацией с зарубежными музеями. В настоящее время количество экспонатов музея составляет около 7000 наименований.

В целях познания истории развития банковской системы Музей посещают студенты, ученики школ, жители Республики Казахстан.

Несмотря на имеющиеся результаты, необходимо дальнейшее совершенствование подходов к управлению человеческими ресурсами и, определяя приоритеты на последующие годы, Национальный Банк ставит перед собой задачи по совершенствованию системы подбора, отбора и найма персонала и процедур его адаптации, профессионального развития и обучения работников, состоящих в кадровом резерве, поощрительной системы оплаты труда, социальной защиты работников, внедрение единого интегрированного программного продукта управления персоналом.

Для получения работниками банка ориентиров поведения и действий, будет разработан Кодекс (стандарты) корпоративной культуры банка.

Мы всегда помним, что основной успех работы Национального Банка в его человеческом капитале.

Банк секторының тұрақтылық факторы ретінде депозиттерді сақтандыру жүйесі

Мәженова Б. М.
Қазақстанның жеке тұлғалардың салымдарына кепілдік беру (сақтандыру) қорының бас директоры

Кез келген елдің экономикасының маңызды құрушысы банктік сектор болып табылады, өйткені банктер төлем жүйесіне енгізілген, депозиттердің иелері мен заемшылар арасындағы делдал ретінде жұмыс істейді, мемлекеттің ақша-кредит саясатын іске асыру кезінде агенттік қызметті орындайды. Банк бизнесінің негізгі принциптері оған тікелей байланысты, не қоса жүретін тәуекелдерді бағалау және басқару болып табылады. Банктер барлық тәуекелдердің ішінде өтімділікті және төлем қабілеттілігін жоғалту проблемаларына неғұрлым алаңдайды. Мұның өзі банктердің заем қаражатының жоғары үлесімен операциялар жасауына және қаржылық тұрақтылық жағдайында ғана салымшылардың талаптарын қанағаттандыру үшін жеткілікті болып табылатын өтімді активтердің осындай деңгейін ұстап тұруына байланысты. Банктер қаржы делдалдары ретінде ақша рыногында айтарлықтай бөлігі қысқа мерзімді депозиттерден тұруы ықтимал болатын өтімді ресурстарды тартады және оларды өтімділігі азырақ және ұзақ мерзімді кредиттерге және инвестицияларға орналастырады. Банктер активтерінің негізгі бөлігі тәуекелдерін барлық уақытта шынайы бағалау мүмкін бола бермейтін заемшылардың басым бөлігіне берілетін кредиттерге орналастырылады. Осыған байланысты депозит иелері банктер банкрот болған кезде зардап шегуі ықтимал болатын әлуетті қатер туындайды, осының

Система страхования депозитов как фактор стабильности банковского сектора

Мәженова Б. М.,
генеральный директор
Казахстанский Фонд гарантирования вкладов

Важной составляющей экономики любой страны является банковский сектор, т. к. банки включены в систему платежей, выступают в качестве посредников между владельцами депозитов и заемщиками, выполняют агентские функции при реализации денежно-кредитной политики государства. Основным принципом банковского бизнеса является оценка и управление рисками, непосредственно связанными либо сопутствующими ему. Среди всех существующих рисков банки более чувствительны к проблемам потери ликвидности и платежеспособности. Это связано с тем, что банки оперируют с высокой долей заемных средств и поддерживают такой уровень ликвидных активов, который достаточен для удовлетворения требований вкладчиков лишь в условиях финансовой стабильности. Банки, как финансовые посредники, привлекают на денежном рынке ликвидные ресурсы, существенную часть которых могут составлять краткосрочные депозиты, и размещают их в менее ликвидные и долгосрочные кредиты и инвестиции. Основная часть активов банков размещается в кредиты, которые выдаются широкому кругу заемщиков, риски которых не всегда можно достоверно оценить. В связи с этим возникает потенциальная угроза того, что владельцы депозитов могут пострадать при банкротстве банков и, как результат этого, может возрасти недоверие депози-

нәтижесінде депозиторлардың тұтастай алғанда банк жүйесіне сенімсіздігі ұлғайып, депозиттердің банктік сектордан әкетілуіне әкеліп соқтыруы мүмкін. Осындай жағдайды болдырмас үшін елдер соңғы сатыдағы кредитордың және депозиттерді сақтандырудың, әдетте реттеу және пруденциалдық қадағалау функцияларын қамтитын қаржылық қауіпсіздік жүйесін қалыптастырады.

Депозиттерді сақтандыру жүйесі (ДСЖ) банк жүйесінің тұрақтылығын және оған халықтың сенімін қамтамасыз ететін негізгі тетіктердің бірі. ДСЖ-нің негізгі қатысушылары депозиттер қабылдауға лицензиясы бар банктер және олардың салымдарын қайтаруға кепілдік берілетін салымшылары, сондай-ақ банктердегі депозиттерді кепілдендіруді жүзеге асыратын ұйымдар болып табылады.

Депозиттерді сақтандырудың: банк банкрот болған жағдайда салымдарды қайтаруға кепілдік берудің түрлі дәрежесін білдіретін қолданылып жүрген айқын және айқын емес екі әдісі бар. Айқын емес қорғау банк банкрот болған жағдайда қоғам тарапынан халықтың салымдарын қайтарудың белгілі бір күтілетін жағдайларын болжайды. Салымдарды айқын емес қорғау кезінде бірқатар сұрақтар туындайды, оларға жауап беру оңай емес. Айқын емес қорғау банк банкрот болған кезде депозит иелерінің және кредиторлардың талаптарын қалай және қашан қанағаттандыруға қатысты белгісіздік тудырады. Айқын емес факторы халықтың банк жүйесіне сенімін молайтуға бейімдемейді.

Депозиттерді сақтандырудың қалыптасқан немесе айқын жүйесі заңмен белгіленген әдістерге және рәсімдерге негізделеді. Айқын жүйе депозиттің кепілдік берілген мәртебесін айқындау шарттарын, банк банкрот болған жағдайда оны қайтару мөлшері мен рәсімдерін көрсетеді. Өзінің айқындылығына орай депозиттерге кепілдік берудің айқын жүйесі кепілдік берудің айқын емес жүйесіне қарағанда неғұрлым түсінікті және сенімді. Көпшілік елдер депозиттерге кепілдік берудің айқын жүйесіне артықшылық беруде, мұның өзі осы жүйені бұдан әрі жетілдіру мен дамыту жөніндегі жалпы әдістер мен принциптерді табуға мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта депозиттерді сақтандыру жүйесі (ДСЖ) әлемдегі жүзден астам елде қолданылады. Бірінші ДСЖ 1934 жылы Құрама Штаттарда банк секторында дағдарысқа қарсы шаралардың бірі ретінде пайда болды. Батыс Еуропаның көпшілік елдерінде ДСЖ 60–80 жж. енгізілді. Шығыс Азия және Латын Америкасы елдерінде ДСЖ 90-шы жылдардың аяғындағы дағдарыстан кейін ерекше дамыды.

Депозиттерді сақтандыру жүйесінің қаржылық тұрақтылықты қолдаудағы тиімділігі

торов к банковской системе в целом и привести к оттоку депозитов из банковского сектора. Во избежание такой ситуации страны формируют системы финансовой безопасности, которые обычно включают функции регулирования и пруденциального надзора, кредитора в последней инстанции и страхования депозитов.

Система страхования депозитов (далее ССА) представляет собой один из основных механизмов, обеспечивающих стабильность банковской системы и доверие к ней населения. Основными участниками ССА являются банки, имеющие лицензию на прием депозитов, их вкладчики, возврат вкладов которых гарантируется, а также организация, осуществляющая гарантирование депозитов в банках.

Существующие два подхода страхования депозитов: явный и неявный, которые имеют различную степень гарантированности возврата вкладов в случае банкротства банка. Неявная защита предполагает лишь определенные ожидания возврата вкладов населения со стороны общества в случае банкротства банка. При существовании неявной защиты вкладов возникает ряд вопросов, на которые ответить весьма затруднительно. По своей природе неявная защита создает неопределенность в отношении того, как и когда будут удовлетворены требования владельцев депозитов и кредиторов при банкротстве банка. Фактор неопределенности не способствует росту доверия населения к банковской системе.

Формализованная, или явная, система страхования депозитов основывается на законодательно установленных подходах и процедурах. Явная система оговаривает условия, определяющие гарантированный статус депозита, размер и процедуры его возмещения в случае банкротства банка. Явная система гарантирования депозитов, благодаря своей определенности, более понятна и надежна, чем неявные системы гарантирования. Все больше стран отдают предпочтение явной системе гарантирования депозитов, что позволяет выработать общие подходы и принципы по ее дальнейшему совершенствованию и развитию.

В настоящее время системы страхования депозитов (ССА) действуют более чем в ста странах мира. Первая ССА была создана в Соединенных Штатах в 1934 году, в качестве одной из антикризисных мер в банковском секторе. В большинстве стран Западной Европы ССА были введены в 60–80-е гг. В странах Восточной Азии и Латинской Америки ССА получили особенное развитие после кризиса конца 90-х гг.

Хотя эффективность систем страхования депозитов в поддержании финансовой ста-

анық және әлемдік тәжірибеде дәлелденсе де оларды бірден-бір тығырықтан шығу жолы деп қабылдамау керек. Банк жүйесіндегі жүйелік дағдарыс жағдайында мемлекет банктік секторды қайта құрылымдау және қалпына келтіруге бағытталған өзге тетіктерді қолдануға тиісті.

Бұған қоса, ДСЖ-сін құру қаржылық-банктік жүйе тұрақтылығының белгілі бір деңгейін қамтамасыз ететін шарттардың болуын талап етеді. ТМД елдерінде ДСЖ-сін құру және жұмыс істеу проблемалары қаржылық-банктік жүйе тұрақсыздығына байланысты.

Қазақстанда салымдарға кепілдік беру жүйесі ДСЖ-нің өміршеңдігін қамтамасыз ету үшін жеткілікті жағдайда 1999 жылы құрылды, оның негізгі принциптері мыналар болып табылады:

- банк секторында жүйелік дағдарыстың пайда болуына әкеліп соқтыруы ықтимал банкроттық тәуекелге ұшырамаған банктердің айтарлықтай санымен салыстырмалы түрде алғанда тұрақты банктік жүйе құру;
- депозиттерді сақтандыру мәселелері бойынша ДСЖ-нің барлық қатысушыларына: салымшыларға, банктерге және депозиттерге кепілдік беруді жүзеге асыратын ұйымдарға түсінікті заңдық базаның болуы;
- Базель Комитетінің принциптеріне сәйкес құрылған реттеу тетігінің және банктік секторды қадағалаудың болуы.

Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру жүйесін құру схемасы ең озық халықаралық практиканың тәжірибелеріне негізделді, оның принциптері қаржы тұрақтылығы үшін Форум әзірлеген Депозиттерді сақтандырудың тиімді жүйелерін құру жөніндегі нұсқамаларда, сондай-ақ Халықаралық Валюта Қорының нұсқамаларында жазылған. 2003 жылғы 1 сәуірде Қазақстанда жұмыс істеп тұрған 38 банктен 21 банк депозиттерді сақтандыру жүйесіне кірді.

«Банктер және банк қызметі туралы» Қазақстан Республикасының Заңына тиісті өзгерістерді қабылдау және Жеке тұлғалардың депозиттеріне кепілдік беру ережесін бекіту арқылы Қазақстанда депозиттерге кепілдік беру жүйесін енгізу Қазақстан Республикасында халықтың банк жүйесіне тұтастай сенімін ұлғайтты. Бұған соңғы үш жыл ішінде екінші деңгейдегі банктердегі жеке тұлғалардың депозиттерінің өсу динамикасы күә болады. Сонымен, екінші деңгейдегі банктердегі жеке тұлғалардың депозиттері 2000 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша 53 млрд. теңге, ал 2003 жылғы 1 сәуірде - 265,2 млрд. теңге болды, яғни банктердің депозиттері 5 есеге, оның ішінде теңгедегі депозиттер осы кезеңде 2,7 есеге өсті.

Бильности очевидна и доказана мировой практикой, их не следует воспринимать как панацею. В случае системного кризиса банковской системы, государство должно применять иные механизмы, направленные на реструктуризацию и восстановление банковского сектора.

Более того, создание самой ССД требует наличия условий, обеспечивающих определенный уровень стабильности финансово-банковской системы. Именно с нестабильностью финансово-банковской системы и связана проблема создания и функционирования ССД в странах СНГ.

В Казахстане система гарантирования вкладов была создана в 1999 году, в условиях достаточных для обеспечения жизнеспособности ССД, основными принципами которой являются следующие:

- создание относительно стабильной банковской системы, не подверженной риску банкротства значительного числа банков, которое может привести к возникновению системного кризиса в банковском секторе,
- наличие законодательной базы по вопросам страхования депозитов, понятной для всех участников ССД: вкладчиков, банков и организации, осуществляющей гарантирование депозитов,
- наличие регуляторного механизма и надзора банковского сектора, сформированного в соответствии с принципами Базельского Комитета.

Схема построения системы гарантирования депозитов Казахстана основывалась на опыте лучшей международной практики, принципы которой изложены в Рекомендациях по созданию эффективных систем страхования депозитов, выработанных Форумом за финансовую стабильность, а также в Рекомендациях Международного Валютного Фонда. На 1 апреля 2003 года из 38 действующих банков Казахстана, 21 банк входил в систему страхования депозитов.

Введение системы гарантирования депозитов в Казахстане посредством принятия соответствующих изменений в Закон Республики Казахстан «О банках и банковской деятельности» и утверждения Правил гарантирования депозитов физических лиц увеличило доверие населения в целом к банковской системе Республики Казахстан. Подтверждением тому служит динамика роста депозитов физических лиц в банках второго уровня за последние три года. Так, депозиты физических лиц в банках второго уровня по состоянию на 1 января 2000 года составили 53 млрд. тенге, а на 1 апреля 2003 года - 265,2 млрд. тенге, т. е. наблюдается увеличение депозитов банков в 5 раз, в том числе депозиты в тенге за этот же период возросли в 2,7 раза.

Депозиттерді сақтандыру жүйесі жұмыс істеген кезеңде мерзімді салымдар 6,7 есе өсті және 2003 жылғы 1 сәуірде – 235,1 млрд. теңге болды, талап ету бойынша депозиттер және ағымдағы шоттар 1,7 есе өсіп, 2003 жылғы 1 сәуірде – 30,1 млрд. теңге болды. Мерзімді депозиттердің үлес салмағы 66,6%-тен 88,7%-ке дейін өсті.

Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру жүйесі өтеу схемасын оңайлату, өтеу мөлшерін ұлғайту, сақтандырылатын депозиттердің түрлерін кеңейту бағытында үнемі жетілдірілуде. ДСЖ жұмыс істеген үш жылдан астам кезеңде Қазақстанда өтеу схемасы екі рет өзгерді. Дамудың бастапқы кезеңдерінде өтеу сомасының есебі 200 000 теңгеге дейінгі мөлшердегі соманы толық қайтару шкаласына сай болды. Егер салым көрсетілген сомадан асып кетсе, депозиттерді өтеу – регрессивті шкала бойынша жүргізілді. Жеке тұлғалардың депозиттеріне кепілдік беру ережесіне (бұдан әрі – Ереже) келесі өзгеріс теңгемен депозиттер бойынша өтеу сомасы 400 000 теңге, сондай-ақ ол бойынша сыйақы өтеу (қайта қаржыландыру ставкасынан 50%) енгізілді. Шетел валютасымен депозиттер бойынша депозит сомасынан – 90%, 360 000 теңгеден аспайтын сома сыйақы өтеусіз, теңгемен талап ету бойынша депозиттерге кепілдік беру объектісіне енгізілді.

Халықаралық озық практикада алынған тәжірибе өтеу объектісі – банкте ашылған

Срочные вклады, за период существования системы страхования депозитов, выросли в 6,7 раза и составили на 1 апреля 2003 года 235,1 млрд. тенге, депозиты до востребования и текущие счета увеличились в 1,7 раза, составив на 1 апреля 2003 года 30,1 млрд. тенге. Удельный вес срочных депозитов увеличился с 66,6% до 88,7%.

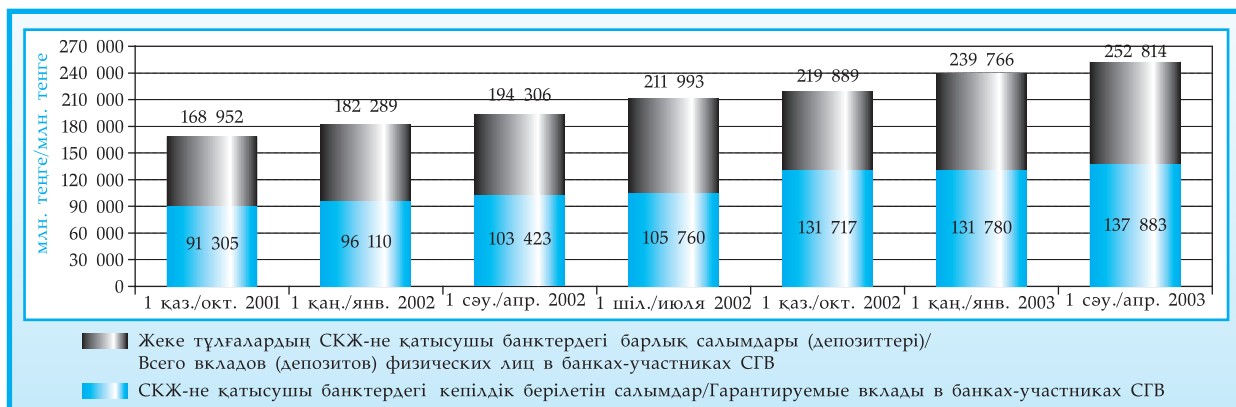
Казахстанская система гарантирования депозитов постоянно совершенствуется в направлении упрощения схем возмещения, увеличения размеров возмещения, расширения видов страхуемых депозитов. За более чем трехлетний период существования ССД в Казахстане схемы возмещения изменялись два раза. На начальных этапах развития расчет суммы возмещения представляла собой шкалу, в соответствии с которой полностью возмещалась сумма в размере до 200 000 тенге. Если вклад превышал указанную сумму – возмещение депозита производилось по регрессивной шкале. Следующим изменением Правил гарантирования депозитов физических лиц (далее Правила) была введена сумма возмещения по депозитам в тенге 400 000 тенге, а также возмещение вознаграждения по нему (50% от ставки рефинансирования). По депозитам в иностранной валюте – 90% от суммы депозита, но не более 360 000 тенге, без возмещения вознаграждения, включены в объекты гарантирования депозиты до востребования в тенге.

1-СУРЕТ.

РИСУНОК 1.

Салымдарға кепілдік беру жүйесіне қатысушы банктердегі жеке тұлғалардың депозиттерінің өсу динамикасы

Динамика роста депозитов физических лиц в банках-участниках системы гарантирования вкладов



барлық депозиттер болуы тиіс. Салымшы жаңылыспауға, не заңдардағы өзгерістерді қадағалауға тиісті емес, салымшы банктегі кез-келген салым түріне ДСЖ-сі кепілдік беретінін, және банк банкрот болған жағдайда оған салымның белгілі бір мөлшерін өтейтінін ғана білуге тиіс. Жақын уақытта

Опыт, полученный лучшей международной практикой, показывает, что объектом возмещения должны быть все депозиты, открытые в банке. Вкладчик не должен вводиться в заблуждение либо отслеживать изменения в законодательстве, вкладчик должен лишь знать, что любой вид вклада в банке

салымдарды сақтандыруды реттейтін заңға дәл осы талаптарды көрсететін өзгерістер енгізілетін болады: салым валютасына қарамастан, жеке тұлғалардың депозиттерінің барлық түрлері кепілдік беру объектісі болып табылады, өтеу сомасы біржолғы болады.

Көбінесе кейбір елдер ДСЖ-іне қатысушы банктердегі ықтимал тәуекелдерден ескерту шаралары ретінде депозиттер бойынша сыйақы ставкасына белгілі бір шектеулерді белгілейді. Банктер өз салымшыларын шоттарда салымдарды барынша ұзақ уақыт сақтауға ынталандырады. Банктер үшін уақыт факторы маңызды роль атқарады: шоттарда қаражат неғұрлым ұзақ болса, банкке өзінің инвестициялық саясатын жоспарлау жеңіл болады. Депозиторлар үшін маңыздысы ақшаның сақталуына кепілдік беру, сондай-ақ жеткілікті мөлшердегі сыйақы болып табылады. Салымшылар ақшасын кепілдік берілген сақтауды депозиттерді сақтандыру жүйесі қамтамасыз етеді. Жеткілікті мөлшердегі сыйақы ұғымы әлдеқайда күрделі. Қазақстандағы сияқты ДСЖ-де тартылған депозиттер бойынша сыйақы ставкасының мөлшерін шектеген жағдайда салымшылар арасында мұндай шектеулерді белгілі бір түсінбеушілік пайда болады. Дұрыс жағдайда, банктер банк операцияларын жүргізуге өз шығындарын азайтуға мүдделі болғаны сияқты, депозиттік ставкаларды азайтуға мүдделі болғандықтан депозиттік сыйақы ставкалары бойынша шектеулер болмауы тиіс. Алайда, бұрынғы кеңестік аумақта және отандық капитал есебінен құрылған банктердің өтімділігін қолдаудың негізгі көздерінің бірі депозиттер болып табылады. Депозиттердің ауқымды көлемін тарту банктер арасындағы бәсекелестіктің мәні болып табылады. Екінші жағынан, ДСЖ-нің салымдарды қайтаруға кепілдік беруі әлсіз банк үшін жоғары сыйақы ставкасы бойынша депозиттер тарту мүмкіндіктерін болжайды. Қымбат депозиттерді тартудың заңды себебі активтерді сапасыз басқаруға байланысты тәуекелдердің өсуі болып табылады, бұл өз кезегінде, оларды шығынның орнын жабу үшін қолайлы тәуекел деңгейімен орналастыру қажеттігін арттырады. Оның ішінде депозиттер бойынша сыйақы ставкасының өсуі заңды түрде кредиттер бойынша проценттік ставкалардың өсуін тудырады. Тұтастай алғанда, банктің мұндай саясатының салдарынан ол кейін банкрот болуы ықтимал. Осылайша, депозиттік ставкалар бойынша шектеулер банктік сектордағы тұрақтылықты сақтауға және тәртіпті нығайтуға бағытталған.

Алайда, Қазақстанда осындай шектеулердің болуына қарамастан, депозиттер

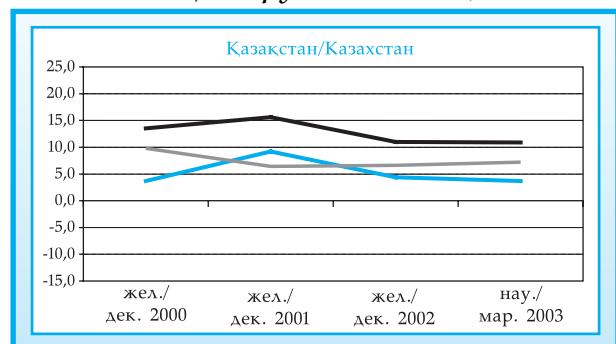
гарантируется ССД и, в случае банкротства банка, ему возместят вклад в определенном размере. В ближайшее время в законодательство, регулирующее страхование вкладов будут внесены изменения, отражающие именно данные требования: все виды депозитов физических лиц, независимо от валюты вклада будут являться объектом гарантирования, сумма возмещения будет единой.

Зачастую некоторыми странами, в качестве превентивной меры от возможных рисков в банках-участниках ССД, устанавливаются определенные ограничения на ставки вознаграждения по депозитам. Банки поощряют своих вкладчиков держать вклады на счетах как можно больше времени. Фактор времени для банков играет существенную роль: чем дольше средства находятся на счетах, тем легче банку планировать свою инвестиционную политику. Для депозиторов важными моментами является гарантированная сохранность их денег, а также достаточный размер вознаграждения. Гарантированную сохранность денег вкладчиков обеспечивает система страхования депозитов. Понятие достаточного размера вознаграждения гораздо сложнее. В случаях, когда ССД, как в Казахстане, ограничивает размеры ставок вознаграждения по привлекаемым депозитам, у вкладчиков возникает определенное непонимание этого ограничения. В идеальном случае ограничений по депозитным ставкам вознаграждения быть не должно, поскольку банки заинтересованы в снижении депозитных ставок, как они заинтересованы в снижении своих затрат на проведение банковских операций. Однако исторически сложилось так, что одним из основных источников поддержания ликвидности банков, созданных на постсоветском пространстве и за счет отечественного капитала являются депозиты. Привлечение большего объема депозитов является предметом конкуренции между банками. С другой стороны, гарантированность возврата вкладов ССД предполагает возможность для слабого банка привлекать депозиты по высоким ставкам вознаграждения. Закономерной причиной привлечения дорогих депозитов является увеличение рисков, связанных с некачественным управлением активами, что, в свою очередь, повышает необходимость их размещения с приемлемым для покрытия затрат уровнем риска. В частности, рост ставок вознаграждения по депозитам закономерно вызывает увеличение процентных ставок по кредитам. В целом, следствием такой политики банка может быть его последующее банкротство. Таким образом, ограничения по депозитным ставкам направлены на сохранение стабильности и укреплению дисциплины в банковском секторе.

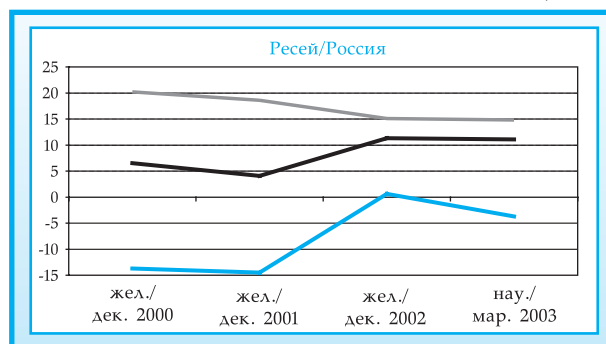
2-СУРЕТ.

РИСУНОК 2.

Қазақстандағы және Ресейдегі орташа алынған сыйақы ставкасының және ТБИ-нің өзгеру динамикасы, %



Динамика изменения средневзвешенных ставок вознаграждения и ИПЦ в Казахстане и в России, %



— жеке тұлға ұлт. валют. мерзімді депозит, бойынша номиналдык/номинальные по срочным депозитам физ. лиц в нац. валюте
 — жеке тұлға ұлт. валют. мерзімді депозит, бойынша нақты/реальные по срочным депозитам физ. лиц в нац. валюте
 — ТБИ/ИПЦ

бойынша сыйақының орташа ставкасы Ресейге қарағанда жоғары. Келтірілген диаграммада (2-сурет) Қазақстандағы және Ресейдегі жеке тұлғалардың номиналдык және нақты депозиттері бойынша орташа алынған сыйақы ставкаларының өзгеруі көрсетілген.

Жеке тұлғалардың ұлттық валюталардағы (теңге, ресей рублі) тартылған мерзімдік депозиттері бойынша орташа алынған номиналды сыйақы ставкасы 2003 жылғы наурызда Қазақстанда – 10,9%, Ресейде – 11,1% болды. Инфляцияның жылдық деңгейі осы уақыт кезеңінде Қазақстанда – 7,2%, Ресейде – 14,8% болды. Сыйақының номиналдык ставкасын Қазақстандағы және Ресейдегі инфляция деңгейіне түзеткен кезде, тиісінше Қазақстандағы нақты сыйақы ставкасы айтарлықтай жоғары (7,4-пунктке): Қазақстандағы жеке тұлғалардың депозиттері бойынша нақты сыйақы ставкасы 3,7%, Ресейде сыйақы ставкасының мәні теріс және – 3,7% болды. Олай болса, салымшыларға депозиттерін Ресейге қарағанда Қазақстанда орналастырған тиімдірек, өйткені мұнда нақты сыйақы ставкасы жоғары.

Депозиттерге кепілдік беру жүйесіндегі маңызды міндет халықтың салымдарын өтеу бойынша міндеттемелерді орындау мақсатында оның төлем қабілеттілік жағдайын сақтау болып табылады. 2003 жылғы 1 сәуірдегі жағдай бойынша Қор активтерінің мөлшері 4,0 млрд. теңгеден астам болды, бұл екі орташа қатысушы банктің кепілдік берілген салымдары бойынша қосымша қарыз алмай өтем төлеуге мүмкіндік береді. Инвестициялық тәуекелдерді хеджирлеу мақсатында Қор активтерінің 90%-нен астамы Қазақстан Республикасының мемлекеттік бағалы қағаздарына орналастырылды.

Тем не менее, следует отметить, что в Казахстане, несмотря на существование таких ограничений, средние ставки вознаграждения по депозитам выше, чем в России. На приведенных диаграммах (рисунок 2) показаны изменения средневзвешенных ставок вознаграждения по номинальным и реальным депозитам физических лиц в Казахстане и России.

Номинальные средневзвешенные ставки вознаграждения по привлеченным срочным депозитам физических лиц в национальных валютах (тенге, российский рубль) в марте 2003 года в Казахстане составили 10,9%, в России – 11,1%. Годовой уровень инфляции на этот же период времени в Казахстане составил 7,2%, в России – 14,8%. При корректировке номинальных ставок вознаграждения на уровень инфляции Казахстана и России соответственно, реальные ставки вознаграждения в Казахстане будут значительно выше (на 7,4 пункта): реальные ставки вознаграждения по депозитам физических лиц в Казахстане составляют 3,7%, в России значение ставки вознаграждения отрицательное и составляет – 3,7%. Следовательно, вкладчикам выгоднее размещать депозиты в Казахстане, чем в России, т. к. реальные ставки вознаграждения здесь выше.

Важной задачей системы гарантирования депозитов является сохранение состояния ее платежеспособности, в целях выполнения обязательств по возмещению вкладов населения. По состоянию на 1 апреля 2003 года размер активов Фонда составил более 4,0 млрд. тенге, что позволяет выплатить возмещение по гарантированным вкладам двух средних банков-участников, не прибегая к дополнительному заимствованию. В целях хеджирования инвестиционных рисков более 90% активов Фонда, размещено в государственные ценные бумаги Республики Казахстан.

Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру жүйесін халықаралық стандарттарға жақындату, кепілдік берілетін депозиттер базасын кеңейту, өтеуге арналған резервтерді ұлғайту, салымдарды өтеу схемасын оңайлату және тездету мақсатында Қазақстан депозиттерге кепілдік беру Қорының 2002 жылғы қазанда Канада корпорациясының бастамасы бойынша құрылған және 30 мүше елді біріктірген Депозиттерге кепілдік беру жөніндегі халықаралық қауымдастыққа (International Association for Deposit Insurers – IADI) кіру қажеттігі туралы шешім қабылданды. Ағымдағы жылғы наурызда Қазақстандық Қор қажетті құжаттарды Депозиттерге кепілдік беру жөніндегі халықаралық қауымдастыққа жіберді. Қор сәуірде IADI Атқарушы кеңесінің кіруді мақұлдауын алды және Қауымдастықтың толық құқылы мүшесі болды.

IADI-ге мүшелік Қордың депозиттерге кепілдік беру жөніндегі шетелдік ұйымдармен ынтымақтастығын нығайтуға, ұсынымдар алуға және банктерді тарату мен жұмыс істеп тұрған жалпы касса жүйесінен – «pay-box system» ең төменгі тәуекелге – тәуекелдерді бағалау және салымдарға кепілдік беру жүйесіне қатысушы банктер жарналарының дифференциаланған ставкаларын белгілеуге негізделген жүйеге көшу рәсімдеріне қатысты ТМД елдерінің жүйелеріне тән проблемалық мәселелерді шешуге мүмкіндік жасайтын болады.

Тұтастай алғанда, Қазақстандық депозиттерге кепілдік беру жүйесі жүйені халықаралық стандарттарға жақындату бағытында табысты дамуда.

С целью приближения казахстанская система гарантирования депозитов к международным стандартам, расширения базы гарантируемых депозитов, увеличения резерва для возмещения, упрощения и ускорения схем возмещения вкладов было принято решение о необходимости вступления Казахстанского Фонда гарантирования депозитов в Международную Ассоциацию по Гарантированию Депозитов (International Association for Deposit Insurers – IADI), основанную по инициативе Канадской корпорации страхования депозитов в октябре 2002 года и объединяющую порядка 30 стран-членов. В марте текущего года Казахстанским Фондом были направлены необходимые документы в Международную Ассоциацию по Гарантированию Депозитов. В апреле Фонд получил одобрение на вступление Исполнительного Совета IADI и стал полноправным членом Ассоциации.

Членство в IADI будет способствовать укреплению сотрудничества Фонда с зарубежными организациями по страхованию депозитов, получению рекомендаций и решению проблемных вопросов, характерных для систем стран СНГ, касающихся в частности: процедур ликвидации банка и перехода от действующей системы общей кассы – «pay-box system», к системе, основанной на минимизации рисков – оценки рисков и установления дифференцированных ставок взносов банков-участников системы гарантирования вкладов.

В целом казахстанская система гарантирования депозитов успешно развивается в направлении приближения системы к международным стандартам.

Елдің депозит рыногындағы ахуалы туралы

*Е. Жамаубаев,
Зерттеу және статистика департаментінің
экономикалық зерттеулер басқармасының бастығы,
А. Тюгай,
Зерттеу және статистика департаментінің
экономикалық зерттеулер басқармасының
жетекші экономист-талдаушысы*

Соңғы жылдары банк жүйесіндегі ахуал тұрақты болып қалуда. Кезінде «шұлықта» сақталған ақшаның уақыты артта қалды. Халық ақшаның жинақтау қаражаты ғана емес, кірістің көзі екендігін түсіне бастады. Бір сөзбен айтқанда халықтың банк жүйесіне сенімі жоғарлады, тиісініше банктерде депозиттер өсуде.

Өткен жылдар сияқты ағымдағы жылы да банктердің кредиттік ресурстарының негізгі көзі ретінде депозиттердің өсу үрдісі жалғасуда. Сонымен, 2003 жылғы алғашқы 4 айдағы резиденттердің депозиттерінің жалпы көлемі 7,7%-ке 649,6 млрд. теңгеге дейін (валюталық баламасы – 4,3 млрд. долл. жуық) өсті. Осыған орай соңғы 3 жылда (2000 жылғы сәуір – 2003 жылғы сәуір) резиденттердің депозиттері 3,6 есе өсті. Депозиттердің өсуі негізінен елдегі экономикалық жағдайлардың жақсаруына, азаматтардың кірістерінің көбеюіне себепші болды.

Депозиттердің өсу қарқыны бойынша Қазақстан ТМД елдері арасында алдыңғы орында екендігін атап өту қажет. Сонымен, 1999–2002 жылдар аралығында депозиттердің ЖІӨ-ге қатынасының көрсеткіші екі есеге жуық өсті (1-кесте).

О ситуации на депозитном рынке страны

*Е. Жамаубаев,
начальник управления
экономических исследований,
А. Тюгай,
ведущий специалист-аналитик управления
экономических исследований
Департамента исследований и статистики*

В последние годы ситуация в банковской системе остается стабильной. Проходит то время, когда деньги преимущественно хранились в «чулках». Люди стали понимать, что деньги могут быть не только средством накопления, но и источником дохода. Одним словом, доверие населения к банковской системе повышается, соответственно и депозиты в банках растут.

В текущем году, как и предыдущих, продолжается тенденция роста депозитов, как основного источника кредитных ресурсов банков. Так, за первые 4 месяца 2003 года общий объем депозитов резидентов вырос на 7,7% до 649,6 млрд. тенге (в валютном эквиваленте – около 4,3 млрд. долл.). При этом за последние 3 года (с апреля 2000 года по апрель 2003 года) депозиты резидентов выросли в 3,6 раза. Рост депозитов в основном обусловлен улучшением экономической ситуации в стране, увеличением доходов граждан, соответственно и их склонности к сбережению, а также улучшением финансового состояния предприятий.

Необходимо отметить, что по темпам роста депозитов Казахстан является одним из лидеров среди стран СНГ. Так, с 1999 года по 2002 год показатель отношения депозитов к ВВП увеличился почти вдвое (Таблица 1).

1-КЕСТЕ

ТАБЛИЦА 1

**ЖІӨ-ге процентпен
банк жүйесіне депозиттер****Депозиты в банковской системе
в процентах к ВВП**

Елдер/страны	1999 жыл/год	2000 жыл/год	2001 жыл/год	2002 жыл/год
Қазақстан/Казахстан	8,5	11,2	13,7	16,1
Ресей/Россия	9,3	9,4	10,1	12,2
Украина/Украина	6,3	10,7	12,5	16,9
Қырғызстан/ Қырғызстан	4,9	4,4	4,9	4,9
Әзірбайжан/ Азербайджан	4,8	12,5	9,3	10,7

Теңге бағамының АҚШ долларына қатынасы бойынша нығаюы валютаның түрлері бойынша депозиттер құрылымының өзгеруіне әкелді. Ағымдағы жылдың қаңтар-сәуір айлары үшін ұлттық валютадағы депозиттер 23,5%-ке 298,3 млрд. теңгеге дейін өскенде, шетел валютасындағы депозиттер 2,9%-ке 351,3 млрд. теңгеге (2,3 млрд. АҚШ долл.) дейін төмендеді. Осыған орай қаражаттың бір бөлігі валюталық шоттан теңгелік шотқа ауыса бастады. Нәтижесінде, резиденттердің депозиттерінің жалпы көлемінде депозиттердің үлес салмағы 60,0%-тен 54,1%-ке дейін төмендеді.

Шетел валютасындағы депозиттердің үлесі әлі жоғары деңгейде қалып отыр, осы факт оң болып бағаланады, ұлттық валютадағы депозиттердің өсу үрдісінің күшеюі халықтың ұлттық валютамен көрсетілген қаржы құралдарына сенімінің өсуі жөнінде куәландырады. Осыған байланысты әлуаттік салымшылар ақшаны депозитке ауыстыру кезінде тәуекелдерді диверсификациялау принципі қолдану қажет, яғни жинақ ақшаның бір бөлігін теңгелік депозиттерге, ал басқа бір бөлігін еркін айналыстағы валютадағы депозиттерге орналастырады.

2003 жылдың басынан бастап 4 айда заңды тұлғалардың депозиттері 6,8%-ке көбейді және 376,7 млрд. теңге болды. 2003 жылғы қаңтарда ақшаға сұраныстың артуына себепші болған әр жылдың басталуына тән заңды тұлғалардың депозиттер көлемінің маусымдық төмендеуі байқалды, яғни кәсіпорындар мен ұйымдардың есеп айырысу операциялары үшін жиі қолданатын шоттарында ақша қысқарды. Сонымен қатар 2003 жылғы ақпан-сәуір айларындағы кезең заңды тұлғалардың депозиттер көлемінің өсімі 23,3% болды.

Ағымдағы жылдың басынан бастап халықтың банктердегі салымдары 13,8%-ке көбейді және сәуірдің аяғында 279,6 млрд. теңге (1,8 млрд. теңге) болды. Осыған орай халықтың салымдарының орташа айлық өсімі 5–6 млрд. теңге болды.

Соңғы жылдары 1999–2002 жылдар арасында 4 еседен астам өскен салымдардың халықтың жан басына шаққан орташа

Укрепление курса тенге по отношению к доллару США привело к изменению структуры депозитов по видам валют. За январь–апрель текущего года депозиты в иностранной валюте снизились на 2,9% до 351,3 млрд. тенге (2,3 млрд. долл. США), тогда как депозиты в национальной валюте выросли на 23,5% до 298,3 млрд. тенге. При этом, произошел переток части средств с валютных на тенговые счета. В результате, удельный вес депозитов в иностранной валюте в общем объеме депозитов резидентов снизился с 60,0% до 54,1%.

Хотя доля депозитов в иностранной валюте остается еще высокой, данный факт оценивается положительно, поскольку усиление тенденции роста депозитов в национальной валюте свидетельствует о росте доверия населения к финансовым инструментам, выраженным в национальной валюте. В связи с этим, потенциальным вкладчиком при размещении денег на депозит важно придерживаться принципа диверсификации рисков, то есть размещать часть сбережений на тенговые депозиты, а другую часть – на депозиты в свободно конвертируемой валюте.

За 4 месяца с начала 2003 года депозиты юридических лиц увеличились на 6,8% и составили 376,7 млрд. тенге. Следует отметить, что в январе 2003 года наблюдалось характерное для начала каждого года сезонное снижение объема депозитов юридических лиц, обусловленное повышением спроса на деньги, то есть сокращением денег на счетах предприятий и организаций, часто используемых ими для расчетных операций. Тем не менее, за период февраль–апрель 2003 года рост депозитов юридических лиц составил 23,3%.

С начала текущего года вклады населения в банках увеличились на 13,8% и составили на конец апреля 279,6 млрд. тенге (1,8 млрд. тенге). При этом среднемесячный рост вкладов населения составляет 5–6 млрд. тенге.

Важно отметить, что в последние годы устойчиво растет такой показатель, как

мөлшері ретіндегі мұндай көрсеткіштің тұрақты түрде өскенін атап өту қажет. Қазіргі уақытта осы көрсеткіш бойынша Қазақстан ТМД елдері арасында тек Ресейге жол береді (2-кесте).

средний размер вкладов на душу населения, который с 1999 года по 2002 год вырос более, чем в 4 раза. В настоящее время по данному показателю Казахстан среди стран СНГ уступает только России (Таблица 2).

2-КЕСТЕ

ТАБЛИЦА 2

Салымдардың халықтың жан басына шаққан орташа мөлшері, АҚШ долл.

Средний размер вкладов на душу населения, долл. США

Елдер/Страны	1999 жыл/год	2000 жыл/год	2001 жыл/год	2002 жыл/год	2003 жылғы 1 тоқсан/ 1 квартал 2003 года
Қазақстан/ Казахстан	26,7	42,3	83,1	111,5	125,0
Ресей/Россия	75,6	110,6	157,4	228,7	250,0
Украина/Украина	16,4	24,4	42,2	71,6	80,3
Қырғызстан/ Кыргызстан	4,6	4,5	4,0	4,6	5,1
Әзірбайжан/ Азербайджан	7,4	10,8	15,2	19,5	22,7

Соңғы жылдары депозиттер бойынша кірістілік деңгейінің төмендеуі үрдісі бар, бұл экономикалық жағдайлардың тұрақтануына және кәсіпорындар мен халықтың экономикалық күтулерінің жақсаруына себепші болды. Сонымен, 2003 жылдың басынан бастап жеке тұлғалардың ұлттық валютамен мерзімді салымдары бойынша орташа есеппелген ставкасы 11,0%-тен 9,5%-ке дейін, шетел валютасымен – 6,9%-тен 6,4%-ке дейін төмендеді.

Ставалардың төмендеуіне қарамастан, депозиттер бойынша кірістілік деңгейі нақты көрсетуде оң болып қалады және халық үшін де, заңды тұлғалар үшін де тиімді болып табылады. Салыстыру үшін Ресейде кірістілік деңгейі нақты көрсетуде теріс болып қалады, яғни инфляция деңгейі салымдар бойынша сыйақы ставкасынан асып кетеді.

Қазақстанның жеке тұлғалардың салымдарына кепілдік беру (сақтандыру) қорының жұмыс істеуі халықтың банк жүйесіне сенімінің артуына орасан маңызы болды, бұрынғы кеңестік аумақта мұндай қор жоқ. Ол халықтың мерзімді салымдарын қорғау мақсатында 1999 жылдың аяғында құрылды. Өткен жылы оның қызметі айтарлықтай жетілдірілді және халықаралық стандарттарға жақындады. Атап айтқанда, сақтандыру төлемдерінің ең көп шектері көбейтілді, ал жақын уақыттан бастап талап ету салымдары да сақтандырылады. Бүгінде Қазақстандағы 36 банктің 21-і осы жүйеге қатысушы банктер болып табылады. Қор активтері шамамен 4 млрд. теңге (шамамен 26 млн. АҚШ долл.) болды, ол қажет болған жағдайда, бір орташа коммерциялық банктің берешегін қандай да бір сыртқы қарыз алып пайдаланусыз өтеуге мүмкіндік береді.

Уровень доходности по депозитам в последние годы имеет тенденцию к снижению, что обусловлено стабилизацией экономической ситуации и улучшением экономических ожиданий предприятий и населения. Так, с начала 2003 года средневзвешенная ставка вознаграждения по срочным вкладам физических в национальной валюте снизилась с 11,0% до 9,5%, в иностранной валюте – с 6,9% до 6,4%.

Несмотря на снижение ставок, уровень доходности по депозитам остается положительным в реальном выражении и является выгодным как для населения, так и юридических лиц. Для сравнения, в России уровень доходности является отрицательным в реальном выражении, то есть уровень инфляции превышает ставку вознаграждения по вкладам.

В повышении доверия населения к банковской системе огромное значение имеет функционирование Казахстанского фонда гарантирования (страхования) вкладов физических лиц, не имеющего аналога на постсоветском пространстве. Он был создан в конце 1999 года с целью защиты срочных вкладов населения. За прошедшие годы его деятельность была значительно усовершенствована и приближена к международным стандартам. В частности, были увеличены максимальные пределы страховых выплат, а с недавнего времени страхуются и вклады до востребования. Сегодня банками-участниками данной системы является 21 из 35 банков Казахстана. Активы фонда составляют около 4 млрд. тенге (около 26 млн. долл. США), которые позволяют в случае необходимости ликвидировать задолженность одного среднего коммерческого банка без каких-либо внешних заимствований.

Кепілдік беру ережесінің соңғы түзетулеріне сәйкес қатысушы банктердің салымшылары теңгемен (400 мың теңгеге дейін) мерзімді депозиттердің негізгі сомасын, сондай-ақ ол бойынша сыйақының бір бөлігін (лицензияны қайтарып алу күнгі Ұлттық Банктің қайта қаржыландыру ставкасынан 50%) қайтаруға кепілдік береді. Сонымен қатар, 50 мың теңгеден астам сомаға теңгелік талап ету салымдарына толық кепілдік беріледі. Шетел валютасындағы мерзімді депозиттерге келсек, мұнда сыйақы сомасын қоспағанда, 360 мың теңгеге дейін соманы қайтаруға мүмкіндік береді. Салымдарға кепілдік беруге әрқалай келу экономиканы долларландыру деңгейін азайту және ұлттық валютаны нығайту мақсатында қабылданды.

Осылайша, елдің депозит рыногы бірнеше жылдар бойы жедел дамып келеді. Осы күнгі үрдістер және экономикалық алғы шарттар қаржы рыногының осы сегментінің даму перспективасын өте дұрыс деп бағалауға мүмкіндік береді. Біздің болжауларымыз бойынша банк жүйесіндегі депозиттер 2003 жылы 24–25%-ке, 2004 жылы – 19–20%-ке, 2005 жылы – 16–17%-ке өсуі мүмкін.

Согласно последним поправкам в правилах гарантирования, вкладчикам банков-участников гарантируется возврат основной суммы срочных депозитов в тенге (до 400 тыс. тенге), а также часть вознаграждения по ним (50% от ставки рефинансирования Национального Банка на дату отзыва лицензии). Кроме того, тенговые вклады до востребования на сумму не более 50 тыс. тенге гарантируются полностью. Что касается срочных депозитов в иностранной валюте, то здесь гарантируется возврат их суммы до 360 тыс. тенге без учета суммы вознаграждения. Такой различный подход к гарантированию вкладов принят с целью уменьшения степени долларизации экономики и укрепления национальной валюты.

Таким образом, депозитный рынок страны активно развивается на протяжении уже нескольких лет. Существующие тенденции и экономические предпосылки позволяют оценивать перспективу развития данного сегмента финансового рынка весьма положительно. По нашим прогнозам депозиты в банковской системе могут вырасти в 2003 году на 24–25%, в 2004 году – на 19–20%, в 2005 году – на 16–17%.

Қазақстан Ұлттық Банкінің халықаралық резервтері туралы

Тоты Қалиасқарова,
ҚР ҰБ Зерттеу және статистика департаментінің
монетарлық және бюджеттік талдау бөлімінің бастығы

Экономикалық әдебиетте және БАҚ-да «халықаралық резервтер», «алтынвалюта резервтері» немесе «жалпы халықаралық резервтер» және «таза халықаралық резервтер» терминдері кездеседі. Олардың айырмашылықтары қандай, олар не үшін керек және қалай қалыптасады – бұл сауалдарға жауаптар осы мақалада берілген.

Қазақстанда халықаралық резервтерді «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі туралы» Заңға сәйкес алтынвалюта активтері деп атаған дұрыс болар еді. Кейбір елдерде оларды «ресми валюта резервтері» немесе «алтынвалюта резервтері» деп атайды. Ақша-кредит және қаржылық статистика бойынша халықаралық стандарттарға сәйкес «алтынвалюта активтерін» «халықаралық резервтер» деп атайды және осы мақалада біз соңғы терминді қолданамыз.

Осылай немесе өзгеше алғанда, теңгенің айырбас бағамының тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін құрылатын және пайдаланатын Ұлттық Банктің басқаруындағы өтімділігі жоғары сыртқы активтерді, Ұлттық Банк кез келген уақытта төлем балансы тапшылығын тікелей қаржыландыру үшін пайдалана алады.

Ұлттық Банктің халықаралық резервтері алтындағы және шетел валютасындағы активтерден тұрады. Бірақ халықаралық резервтерге кез келген алтын кіре алмайды, тек монетарлық алтын кіреді, яғни бұл алтын кесектерден, құймалардан және жоғары сынамды (995/1 000 және жоғары) металл ақшадан тұрады және Ұлттық Банкке тиесілі.

Шетел валютасындағы активтер, Ұлттық Банктің және Қаржы министрлігінің қолма-қол шетелдік банкнот және металл ақша

О международных резервах Национального Банка Казахстана

Тоты Қалиасқарова,
начальник отдела монетарного и бюджетного анализа
Департамента исследований и статистики НБ РК

В экономической литературе и в СМИ встречаются термины «международные резервы», «золотовалютные резервы» или «валовые международные резервы» и «чистые международные резервы». Чем они отличаются, для чего они нужны и как формируются – ответы на эти вопросы даны в настоящей статье.

В Казахстане международные резервы в соответствии с Законом «О Национальном Банке Республики Казахстан» правильнее было бы называть золотовалютными активами. В некоторых странах их называют «официальными валютными резервами» или «золотовалютными резервами». В соответствии с международными стандартами по денежно-кредитной и финансовой статистике «золотовалютные активы» называют «международными резервами» и в данной статье мы придерживаемся последнего термина.

Так или иначе, это высоколиквидные внешние активы, находящиеся в распоряжении Национального Банка, которые создаются и используются для обеспечения устойчивости обменного курса тенге, а также в любой момент могут быть использованы Национальным Банком для прямого финансирования дефицита платежного баланса.

Международные резервы Национального Банка состоят из активов в золоте и иностранной валюте. Но не любое золото может быть включено в международные резервы, а только монетарное золото, то есть золото, которое состоит из золотых брусков, слитков и монеты высокой пробы (995/1 000 и выше) и принадлежит Национальному Банку.

Активы в иностранной валюте состоят из валютных активов Национального Банка и Министерства финансов в форме наличных

нысанындағы валюта активтерінен, резидент емес банктердегі банктік депозиттерден, сондай-ақ резидент еместер шығарған, оның ішінде кері репо түріндегі мемлекеттік және басқа бағалы қағаздардан тұрады.

Валюта активтеріне АҚШ, ЕУРО аймақтары, Ұлыбритания, Жапония және басқалары сияқты шетел үкіметтерінің өтімділігі жоғары бағалы қағаздары, сондай-ақ халықаралық қаржы ұйымдарының, АҚШ және Германия агенттіктерінің бағалы қағаздары салынады.

«Халықаралық резервтер» ұғымына меншік, сондай-ақ заем қаражаты кіреді. Сондықтан да пайда болу көздеріне байланысты жалпы халықаралық резервтер және таза халықаралық резервтер болып бөлінеді. Жалпы халықаралық резервтер меншік және заемдық валюта қаражатынан тұрады, таза халықаралық резервтер тек меншік қаражатымен беріледі. Басқа сөзбен айтқанда, жалпы халықаралық резервтер және Ұлттық Банктің резидент еместер алдындағы еркін айырбастағы валютамен барлық міндеттемелері (Ұлттық Банктің халықаралық қаржы ұйымдарынан алынған кредиттері бойынша қысқа мерзімді, ұзақ мерзімді міндеттемелері және олардың Ұлттық Банктің ағымдағы шоттары бойынша) арасындағы айырмашылық таза халықаралық резервтерге тең.

Қазақстанда халықаралық резервтерді басқару функциясы елдің Ұлттық Банкіне тиесілі. Ұлттық Банк жүзеге асыратын операцияларға байланысты халықаралық резервтер алтынмен, сол сияқты шетел валютасындағы активтерге өзгерістер есебінен көбейеді немесе азаяды.

Мысалы, Ұлттық Банк аффинирленген алтынды қазақстандық өндірушілерден немесе көрсетілген алтынды сыртқы рынокта басқа сатушылардан сатып алғанда халықаралық резервтер алтынмен активтердің өсуі есебінен көбейеді. Ұлттық Банк алтынмен активтерді Қымбат металдар рыногының Лондондық ассоциациясында қалыптасқан бір трой унциясы үшін ертеңгі фиксинг бойынша күн сайын қайта санап отыратындықтан, сыртқы рыноктарда алтынға бағаның өсуі Ұлттық Банктің халықаралық резервтерінің көбеюіне әкеледі. Керісінше, алтынды сыртқы рынокта сатқан кезде немесе әлемдік рыноктарда алтынға баға төмендеген кезде халықаралық резервтер төмендейді.

Ұлттық Банк ішкі валюта рыногында шетел валютасын сатып алған жағдайда немесе Қаржы министрлігінің пайдасына шетелдік компаниялардан, жекешелендіруден және т. б. салықтар төлеу түрінде шетел валютасы түсетін болса шетел валютасындағы активтердің өсуі есебінен резервтер көбейеді.

Ұлттық Банк халықаралық қаржы ұйымдарынан (әдетте ХВК-нан) кредит алған жағдайларда шетел валютасымен активтердің өсуі есебінен халықаралық резервтер көбейеді.

иностраннных банкнот и монет, банковских депозитов в банках-нерезидентах, а также государственных и других ценных бумаг, выпущенных нерезидентами, в том числе в виде обратных репо.

Валютные активы вкладываются в высоколиквидные ценные бумаги иностранных правительств, таких как США, зоны ЕВРО, Великобритании, Японии и др., а также в ценные бумаги международных финансовых организаций, агентств США и Германии.

В понятие «международные резервы» включаются как собственные, так и заемные средства. Поэтому, в зависимости от источников образования выделяют валовые международные резервы и чистые международные резервы. Валовые международные резервы состоят из собственных и заемных валютных средств, чистые международные резервы представлены только собственными средствами. Другими словами, разность между валовыми международными резервами и всеми обязательствами Национального Банка в свободно конвертируемой валюте перед нерезидентами (краткосрочные, долгосрочные обязательства Национального Банка по полученным кредитам от международных организаций и по их текущим счетам в Национальном Банке) равны чистым международным резервам.

В Казахстане функцией управления международными резервами наделен Национальный Банк страны. В зависимости от операций, который осуществляет Национальный Банк, международные резервы могут увеличиваться или уменьшаться за счет изменений как активов в золоте, так и в иностранной валюте.

Например, увеличение международных резервов за счет роста активов в золоте происходит когда Национальный Банк покупает аффинированное золото у казахстанских производителей или у других продавцов указанного золота на внешнем рынке. Поскольку Национальным Банком активы в золоте ежедневно пересчитываются по утреннему фиксингу за одну тройскую унцию, сложившемуся на Лондонской Ассоциации рынка драгоценных металлов, то рост цены на золото на внешних рынках приводит к увеличению международных резервов Национального Банка. Наоборот, при продаже золота на внешнем рынке или при снижении цены на золото на мировых рынках международные резервы снижаются.

В случае, когда Национальный Банк покупает иностранную валюту на внутреннем валютном рынке, или когда в пользу Министерства финансов поступает иностранная валюта в виде оплаты налогов от иностранных компаний, от приватизации и т. д. происходит увеличение резервов за счет роста активов в инвалюте.

Увеличение международных резервов за счет роста активов в инвалюте происходит также в случае, когда Национальный Банк

Қазақстан тәуелсіздік алған сәттен бастап Қазақстанның Үкіметі және Ұлттық Банк ХВҚ-нан кредит алуға барлығы STF (1992 ж.), Stand-By-1 (1992 ж.), Stand-By-2 (1995 ж.), EFF (1996 ж.) және EFF (1999 ж.) 5 келісім жасалынғанын айтып өткен жөн. Бірінші үш бағдарлама бойынша кредиттер толық игерілді, ал EFF-96 бағдарламасы бойынша тек ішінара игерілді. Қазақстанның Ұлттық Банкі EFF-99 бағдарламасы бойынша кредит алу құқығын өзінің резервтері жеткілікті болса да пайдаланбады. Сонымен қатар, 2000 жылғы мамыр айында Қазақстанның Ұлттық Банкі ХВҚ алдындағы өзінің барлық міндеттемелерін тез арада өтеді. Ұлттық Банктің ХВҚ алдындағы міндеттемелерін толық өтеу 2000 жылғы маусым айынан бастап Ұлттық Банктің жалпы халықаралық резервтері іс жүзінде таза халықаралық резервтерге тең болды. Олардың арасындағы айырмашылық халықаралық қаржы ұйымдарының Ұлттық Банктегі шоттарының қалдығын құрайды.

Ұлттық Банк шетел валютасын ішкі валюта рыногында сатқан жағдайда немесе Үкіметтің сыртқы борышын өтегенде немесе қызмет көрсеткенде халықаралық резервтер керісінше, шетел валютасындағы активтердің төмендеуі есебінен азаяды.

Ұлттық Банктің халықаралық резервтерінің динамикасы 1-кестеде берілген

получает кредит от международных финансовых организаций (обычно от МВФ).

Следует сказать, что с момента получения независимости Казахстаном, Правительством и Национальным Банком Казахстана всего было заключено 5 соглашений на получение кредита МВФ: STF (1992 г.), Stand-By-1 (1992 г.), Stand-By-2 (1995 г.), EFF (1996 г.) и EFF (1999 г.). Кредиты по первым трем программам были освоены полностью, а по программе EFF-96 были освоены только частично. Право на получение кредита по программе EFF-99 Национальный Банк Казахстана так и не реализовал в силу достаточности своих резервов. Более того, в мае 2000 года Национальный Банк Казахстана досрочно погасил все свои обязательства перед МВФ. Полное погашение обязательств Национального Банка перед МВФ привело к тому, что с начала июня 2000 года валовые международные резервы Национального Банка практически стали равны чистым международным резервам. Разница между ними составляет остатки счетов международных финансовых организаций в Национальном Банке.

В случае продажи Национальным Банком иностранной валюты на внутреннем валютном рынке или когда происходит погашение или обслуживание внешнего долга Правительства, международные резервы, наоборот, уменьшаются за счет снижения активов в инвалюте.

Динамика международных резервов Национального Банка представлена в таблице 1.

1-КЕСТЕ.

ТАБЛИЦА 1.

Қазақстан Ұлттық Банкінің халықаралық резервтері

Международные резервы Национального Банка Казахстана

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	05.03
Жалпы халықаралық резервтер, млн. \$/ Валовые международные резервы, млн. \$	711,2	1215,5	1653,0	1960,6	2291,2	1963,8	2003,2	2096,0	2508,2	3140,8	4456,9
Таза халықаралық резервтер, млн \$/ Чистые международные резервы, млн. \$	688,6	913,3	1169,8	1334,4	1726,8	1292,0	1521,2	2094,1	2506,0	3138,3	4451,1
оның ішінде/ в том числе:											
ЕАВ-мен таза активтер/ Чистые активы в СКВ	433,0	535,3	645,5	667,9	1203,0	788,3	998,4	1592,5	1995,3	2552,8	3828,4
Алтын/ Золото	255,5	378,0	524,3	666,6	523,9	503,6	522,8	501,5	510,7	585,6	622,7
Міндеттемелер, млн. \$/ Обязательства, млн. \$	22,6	302,2	483,2	626,2	564,4	671,8	482,0	2,0	2,3	2,5	5,8

Өзіміздің валюта – теңгені енгізгеннен кейін өткен 9,5 жылда Ұлттық Банктің жалпы халықаралық резервтері 6,3 есе дерлік, ал таза халықаралық резервтер – 6,5 есе дерлік өсті. Осыған орай, валютамен таза активтер 8,8 есе, ал алтынмен активтер – 2,4 есе көбейді.

Жалпы халықаралық резервтер құрылымында шетел валютасындағы активтердің үлесі 1993 жылдың аяғында 64,1%-тен 2003 жылғы мамырдың аяғында 86%-ке дейін өсті, тиісінше, алтынның үлесі 35,9%-тен 14%-ке дейін төмендеді. Халықаралық резервтердегі алтын үлесінің төмендеуі – бұл дамыған елдердің көптеген орталық банктерінде қазіргі уақытта байқалып отырған әлемдік үрдіс.

Қаралып отырған кезеңде халықаралық резервтердің динамикасында тұрақты өскен екі кезең байқалады: бұл жылдан бастап 1997 жылдар аралығы және 1999 жылдан бастап осы жылға дейінгі аралық. Ал 1998 жылы жалпы резервтер, сол сияқты таза халықаралық резервтер өткен жылдармен салыстырғанда тиісінше 14,3%-ке және 25,2%-ке төмендеді. Бұл 1998 жылғы тамыздағы Ресейдегі қаржы дағдарысынан кейін теңгенің АҚШ долларына айырбас бағамын қолдау үшін валютаны ішкі валюта рыногында сатуға байланысты болды.

1999 жылғы сәуірдің басында Ұлттық Банк Қазақстанның Үкіметімен бірлесіп реттелетін өзгермелі режимді еркін өзгермелі режимге ауыстыра отырып, теңгенің айырбас бағамы режимін өзгерту туралы шешім қабылдады. Ұлттық Банк теңгенің бағамын қолдау үшін ішкі валюта рыногында елеулі көлемде валюта сатуды тоқтатты, ал керісінше, валюта активтерін жинақтау үшін оны сатып ала бастады. Нәтижесінде 1999 жылдың аяғында халықаралық резервтер өсе бастады.

2000 жылдан бастап байқалған елдегі экономикалық өсімнің жоғары қарқындары, ішкі және сыртқы тауар рыноктарындағы қолайлы конъюнктуралық шарттар елге валюта ағынының келуіне мүмкіндік берді. Ұлттық Банк осындай жағдайларда валюта активтерін жинақтау жөнінде белсенді саясат жүргізді. Ұлттық Банктегі Қаржы министрлігінің шотына шетел валютасының түсуі осы жылдары көбейе бастады. Мұның бәрі халықаралық резервтердің тұрақты өсу үрдісіне ықпал етті. Сонымен, 2003 жылдың басында 1999 жылмен салыстырғанда таза халықаралық резервтер 2 еседен астам, ал жалпы резервтер – 1,5 еседен астам өсті.

Ағымдағы жылдың басынан бастап тауар рыноктарындағы қолайлы жағдайлар шетел валютасына сұраныстың елеулі ұсынысын қамтамасыз етті. Бұл Ұлттық Банктің халықаралық резервтерінің одан әрі өсуіне әкелді. Сонымен, Ұлттық Банктің таза халықаралық

За прошедшие 9,5 лет после введения собственной валюты тенге валовые международные резервы Национального Банка выросли почти в 6,3 раза, а чистые международные резервы – почти в 6,5 раза. При этом чистые активы в валюте увеличились более чем в 8,8 раза, а активы в золоте – более чем в 2,4 раза.

В структуре валовых международных резервов доля активов в инвалюте выросла с 64,1% на конец 1993 года до 86% на конец мая 2003 года и, соответственно, доля золота снизилась с 35,9% до 14%. Снижение доли золота в международных резервах – это мировая тенденция, наблюдаемая в настоящее время во многих центральных банках развитых стран.

В рассматриваемом периоде в динамике международных резервов наблюдается два периода, когда они устойчиво росли: это с 1993 года по 1997 год и с 1999 года по настоящее время. А в 1998 году как валовые, так и чистые международные резервы снизились по сравнению с предыдущим годом на 14,3% и 25,2% соответственно. Это было связано с продажей валюты на внутреннем валютном рынке для поддержания обменного курса тенге к доллару США после финансового кризиса в России в августе 1998 года.

В начале апреля 1999 года Национальный Банк совместно с Правительством Казахстана принял решение об изменении режима обменного курса тенге, сменив регулируемый плавающий режим на свободно плавающий. Национальный Банк перестал проводить продажу валюты в значительных объемах на внутреннем валютном рынке для поддержания курса тенге, а наоборот, стал покупать ее для накопления валютных активов. В результате уже к концу 1999 года международные резервы начали расти.

Наблюдаемые с 2000 года высокие темпы экономического роста в стране, благоприятные конъюнктурные условия на внешних и внутренних товарных рынках способствовали притоку валюты в страну. В этих условиях Национальный Банк проводил активную политику по накоплению валютных активов. Поступления иностранной валюты на счета Министерства финансов в Национальном Банке в эти годы также увеличились. Все это способствовало к устойчивой тенденции роста международных резервов. Так, на начало 2003 года по сравнению с 1999 годом, чистые международные резервы выросли более чем в 2 раза, а валовые резервы – более чем в 1,5 раза.

С начала текущего года продолжающаяся благоприятная ситуация на товарных рынках обеспечила значительное предложение иностранной валюты над спросом. Это привело к дальнейшему росту международных резервов

резервтері 2003 жылдың алғашқы 5 айында 41,8%-ке (немесе 1 312,9 млн. долл.) өсті. Осыған орай таза валюта активтері 1 275,6 млн. долларға өсті, ал алтынмен активтер негізінен оның әлемдік рыноктарындағы бағаның төмендеуі есебінен 37,2 млн. долларға төмендеді. Сонымен қаралатын кезеңде халықаралық резервтер негізінен валютадағы активтердің айтарлықтай көбеюі есебінен өсті. Алтынмен активтер негізінен алтынға әлемдік бағаның өзгеруі салдарынан өзгерді.

Экономикалық әдебиетте халықаралық резервтер деңгейінің жеткіліктілігін белгілеу жөніндегі өлшемдер жоқ. Алайда, ХВҚ-ның методологиясына сәйкес тауар және қызмет көрсету импортының үш айлық деңгейін жабатын халықаралық резервтер деңгейі дамушы елдер үшін әдетте жеткілікті деп саналады. Халықаралық резервтердің ағымдағы деңгейі тауар және қызмет көрсету 4,7 айлық импортын жабады. Бұл деңгей теңгенің айырбас бағамын қолдау үшін және төлем балансының тапшылығын қамтамасыз ету үшін жеткілікті.

Осылайша, Ұлттық Банк, өзінің халықаралық резервтерін көбейте отырып және оларды тиімді пайдалана отырып теңгенің сыртқы тұрақтылығын, сондай-ақ елдің төлем балансының тұрақтылығын қамтамасыз ететін болады.

Национального Банка. Так, чистые международные резервы Национального Банка за первые 5 месяцев 2003 года выросли на 41,8% (или на 1 312,9 млн. долл.). При этом, чистые валютные активы выросли на 1 275,6 млн. долл., а активы в золоте выросли на 37,2 млн. долл., в основном за счет роста его цены на мировых рынках. Таким образом, в рассматриваемый период рост международных резервов произошел в основном за счет значительного увеличения активов в валюте. Активы в золоте изменились в основном вследствие изменения мировых цен на золото.

В экономической литературе отсутствуют единые критерии по определению достаточности уровня международных резервов. Однако, согласно методологии МВФ для развивающихся стран обычно достаточным считается уровень международных резервов, покрывающих трехмесячный уровень импорта товаров и услуг. Текущий уровень международных резервов покрывает 4,7 месяца импорта товаров и услуг. Этот уровень достаточен и для поддержания обменного курса тенге и для обеспечения дефицита платежного баланса.

Таким образом, Национальный Банк, увеличивая свои международные резервы и эффективно управляя ими, будет обеспечивать внешнюю устойчивость тенге, а также устойчивость платежного баланса страны.

Ұзақ мерзімді ішкі қарыз алу стратегиясын әзірлеудің әдістемелік мәселелері

Б. М. Қоңырбаева
Зерттеу және статистика департаменті Экономикалық зерттеулер басқармасы бастығының орынбасары

Қаржы министрлігі 1994 жылдан бергі бюджет тапшылығын қаржыландыру мақсаты үшін бағалы қағаздар шығару арқылы ішкі қарыз алуды жүзеге асыруда. Елдің қаржы рыногында мемлекеттік бағалы қағаздар рыногының бірден басымдық жағдайы орын алды.

1997 жылға 3, 6, 12 айлық қазынашылық міндеттемелермен ұсынылған қысқа мерзімді мемлекеттік бағалы қағаздар рыногы толық қалыптастырылды. Алғашқы орта мерзімді бағалы қағаздар 1997 жылы шығарылды, ал 2000–2001 жылдары оларды жүйелі түрде шығару жолға қойылды (айналыс мерзімі 2 жылдан 7 жылға дейін). Сонымен қатар қысқа мерзімді қағаздар рыногының дамуы жалғасты: 9 айлық қағаздар шығарылды.

Қазіргі уақытта ұзақ мерзімді қағаздар 1998 жылы үкіметтің Ұлттық Банк алдындағы барлық борышына қайта ресімделген МЕАКАМ арнайы он жылдық мемлекеттік облигациялармен ғана ұсынылған. Айналыс мерзімдері 10 және 20 жыл болатын ұзақ мерзімді мемлекеттік бағалы қағаздарды ойдағыдай айналысқа енгізу мүмкіндігіне арналған қолайлы жағдайдың қажеттілік кезі келді және қалыптасты. Мемлекеттік бағалы қағаздар рыногы құралдарының ауқымды спекторы инвесторлар үшін кірістіліктің сенімді нысанасын жасай-

Методические вопросы разработки долгосрочной стратегии внутреннего заимствования

Б. М. Конурбаева
Заместитель начальника управления экономических исследований Департамента исследований и статистики

Министерство финансов осуществляет внутреннее заимствование через выпуск ценных бумаг для целей финансирования дефицита бюджета с 1994 года. Рынок государственных ценных бумаг сразу же занял доминирующее положение на финансовом рынке страны.

К 1997 году полностью был сформирован рынок краткосрочных государственных ценных бумаг, которые были представлены 3-х, 6-и, 12-и месячные казначейскими обязательствами. Первые среднесрочные ценные бумаги были выпущены в 1997 году, а в 2000–2001 годах уже был налажен регулярный их выпуск (со сроками обращения от 2 до 7 лет). Параллельно продолжал развиваться рынок краткосрочных бумаг: были выпущены 9-месячные бумаги.

В настоящее время долгосрочные бумаги представлены только специальными десятилетними государственными облигациями МЕАКАМ, в которые был реоформлен в 1998 году весь правительственный долг перед Национальным Банком. Назрела необходимость и сложилась благоприятная ситуация для возможности успешного ввода в обращение долгосрочных государственных ценных бумаг со сроками обращения 10 и 20 лет. Широкий спектр инструментов рынка государственных ценных бумаг создаст надежный ориентир доходности для ин-

ды және олардың инвестициялық мүмкіндіктерін кеңейтеді.

Мақалада проценттік ставкалардың құрылымын болжаудың әдістемелік мәселелері және ұзақ мерзімді бағалы қағаздарды айналысқа енгізуді ескере отырып орта мерзімді ішкі мемлекеттік қарыз алу стратегиясын әзірлеу қаралады.

Орта және ұзақ мерзімді қарыз алу стратегиясын әзірлеу міндетіне ағымдағы сәттегі кірістіліктің қисық сызығын¹ талдау, проценттік ставкаларды болжау, эмиссияланатын қағаздардың түрін таңдау, бюджет тапшылығын талдау, эмиссияның айлар бойынша кестесін құру және жоспарланған уақыт кезеңінің шығындарын есептеу кіреді.

Проценттік ставкалардың детерминанталары және оларды болжаудың әдістемелік мәселелері

Қаржы операцияларының кірістілік көрсеткіштері қаржы рыногының маңызды индикаторлары болып табылады. Олар эмитенттер мен кредиторларға ақша қаражатын қарызға алу бағасын көрсетеді, кредиттік ресурстарды сату және сатып алу туралы шешім қабылдауға, сондай-ақ осы шешімдерді жүзеге асырудың қаржылық салдарын бағалауға мүмкіндік береді. Кірістілік, әдетте, проценттік ставкалардың көмегімен бағаланады. Проценттік ставка – бұл заемшылардың қарыз алған уақытта капиталды пайдалану шығындары үшін кредиторлардан алатын рентаның нысаны. Проценттік ставкалар қаржы ресурстарының бағалары болып табыла отырып, сұраныс пен ұсыныстың арақатысы негізінде белгіленеді. Экономиканың ұзақ мерзімді өсу қарқыны, инфляциялық күтулер, заемдардың ұзақтығы, төлемдерді уақыт бойынша бөлу сипаты, түрлі тәуекелдер проценттік ставканы қалыптастыруға әсер ететін факторлар (детерминанталар) болып табылады. Осы жерде бақыланып тұратын тәуелділіктер мынадай.

Проценттік ставкалар заемдар ұзақтығының өсуімен бірге өседі. Өтімділіктің артықшылық теориясы фирмалардың көпшілігі қысқа мерзімді кезеңге инвестициялауды дұрыс көретіндігімен түсіндіріледі және сондықтан ұзақ мерзімді заемдарға арналған

весторов и расширит их инвестиционные возможности.

В статье рассматриваются методические вопросы прогнозирования структуры процентных ставок и разработки среднесрочной стратегии внутреннего государственного заимствования с учетом ввода в обращение долгосрочных государственных ценных бумаг.

Задача разработки стратегии средне- и долгосрочного заимствования включает в себя анализ кривой доходности¹ на текущий момент, прогнозирование процентных ставок, выбор видов эмитируемых бумаг, оценку дефицита бюджета, построение помесячного графика эмиссии и расчет затрат на планируемый период времени.

Детерминанты процентных ставок и методические вопросы их прогнозирования

Важнейшими индикаторами финансового рынка являются показатели доходности финансовых операций. Они показывают эмитентам и кредиторам цену заимствования денежных средств, позволяют принять решения о продаже и покупке кредитных ресурсов, а также дать оценку финансовых последствий реализации данных решений. Доходность, как правило, оценивается с помощью процентных ставок. Процентная ставка есть форма ренты, которую заемщики получают от кредиторов за потерю возможности использования капитала на время заимствования. Процентные ставки, являясь ценами финансовых ресурсов, устанавливаются исходя из соотношений спроса и предложения. Факторами, влияющими на формирование процентной ставки (детерминантами), являются долгосрочный темп роста экономики, инфляционные ожидания, продолжительность займов, характер распределения выплат во времени, различные риски. Наблюдаемые при этом зависимости следующие.

Процентные ставки растут вместе с ростом продолжительности займа. Теория предпочтения ликвидности объясняет это тем, что большинство фирм предпочитают инвестировать на краткосрочные периоды и поэтому рост процентных ставок для долго-

¹ Осы бапта мемлекеттік бағалы қағаздар ғана қаралады, сондықтан кейде «мемлекеттік бағалы қағаздар бойынша проценттік ставкалардың» орнына қысқаша «проценттік ставкалар», «мемлекеттік бағалы қағаздардың» орнына «бағалы қағаздар», «мемлекеттік бағалы қағаздар бойынша кірістілік қисық сызығының» орнына «кірістілік қисық сызығы» деп және т. б. жазамыз/

В настоящей статье рассматриваются только государственные ценные бумаги, поэтому иногда вместо «процентные ставки по государственным ценным бумагам» будем писать для краткости «процентные ставки», вместо «государственные ценные бумаги» – «ценные бумаги», вместо «кривая доходности по государственным ценным бумагам» – «кривая доходности» и т. д.

проценттік ставкалардың өсуі ұзақ мерзімді заемдардың тартымдылығын көтеру қажеттілігіне негізделген. Сонымен қатар инвесторлар болашақ инфляцияның жоғары тәуекелін ұзақ мерзімді жобалармен байланыстырады, бұл да олар бойынша қарыз алу құнын ұлғайтуға мүмкіндік береді.

Проценттік ставкалардағы ерекшеліктерге төлемдерді уақыт бойынша бөлудің біркелкі емес сипаты да әсер етеді. Түрлі кірістілікті салыстырмалы түрге келтіру үшін олардың тиімді нысандары қарастырылады, яғни 1 жылға тең капиталдандыру базасы бар және бастапқы кіріспен бірдей кіріс беретін ставкалар.

Қазіргі кезеңде мемлекеттік бағалы қағаздар бойынша кредиттік тәуекелдер және проценттік тәуекелдер шын мәнінде жоқ, бірақ инфляциялық тәуекел бар деп саналады.

Эмитент инфляция бойынша индекстелген бағалы қағаздар шығара отырып инфляциялық тәуекел көтере алады. Инфляцияның ұзақ мерзімді төмендеу үрдісі болған кезде индекстелген бағалы қағаздар шығару эмитентке дисконтталған қағазды пайдалануға қарағанда неғұрлым тиімді болады. Бұл индекстелген қағаздарды пайдаланған кезде жиынтық сома инфляцияның ескере отырып) біртіндеп төмендейтінімен түсіндіріледі.

Инфляциялық тәуекел дисконтталған бағалы қағаздарға тән. Инвесторлар тәуекелді төмендету үшін инфляциялық құтулерді ескере отырып аукциондарда проценттік ставкалар бойынша өтініштерін қалыптастырады. Инфляция толық бағаланбаған жағдайда инвестор күтілетін кірістілікпен салыстырғанда аз, ал қайта бағаланған жағдайда көп нақты кірістілік алады. Эмитент үшін инфляцияны қайта бағалау проценттік төлемдердің негізделмеген ұлғаюына, ал толық бағаламау төмендеуіне әкеп соғады.

Сұраныс пен ұсыныс арасында тепе-теңдік болған кезде проценттік ставкалардың рыноктық процесі эмитент пен кредиторлардың қарама-қарсы мүдделерінің қайшы келуі тепе-тең проценттік ставкаларды белгілеу үрдісіне әкеп соғады. Проценттік ставкалардың қаржылық баламасы, яғни бірдей уақыт кезеңінде бірдей ақша сомаларын салудың кез келген тәсілдерінің қаржылық қайтарымы проценттік ставкалардың негізгі белгісі болып табылады. Қаржылық баламаның талаптарын қанағаттандыратын екі проценттік ставка *салыстырмалы*, ал салыстырмалы проценттік ставкалар жүйесі *келісілген* деп аталады.

Проценттік ставкалар жүйесінің келісілу ерекшелігі проценттік ставкалардың ағымдағы мәндері және инфляция болжамы бойынша қағаздардың барлық түрі бойынша

срочных займов обусловлен необходимостью повышения привлекательности долгосрочных займов. Кроме того, инвесторы связывают с долгосрочными проектами больший риск будущей инфляции, что также способствует увеличению стоимости заимствования по ним.

На различие в процентных ставках влияет также неодинаковый характер распределения выплат во времени. Для того чтобы привести различные доходности к сопоставимому виду, рассматривают их эффективную форму, то есть ставки, имеющие базу капитализации, равную 1 году и дающие тот же доход, что и исходные.

Считается, что на современном этапе по государственному ценному бумагам практически отсутствует кредитный риск и процентные риски, но имеется инфляционный риск.

Эмитент может взять на себя инфляционный риск, выпуская индексированные по инфляции ценные бумаги. При наличии долгосрочной тенденции понижения инфляции выпуск индексированных ценных бумаг может оказаться для эмитента более выгодным, чем использование дисконтированных бумаг. Это объясняется тем, при использовании индексированных бумаг суммарная доходность (с учетом инфляции) будет постоянно снижаться.

Инфляционный риск присущ дисконтированным ценным бумагам. Для снижения риска инвесторы формируют свои заявки на аукционах по процентным ставкам с учетом инфляционных ожиданий. В случае недооценки инфляции инвестор получает меньшую, а в случае переоценки – большую реальную доходность по сравнению с ожидаемой. Для эмитента переоценка инфляции оборачивается необоснованным увеличением процентных выплат, а недооценка – их заниженностью.

При наличии равновесия между спросом и предложением рыночный процесс формирования процентных ставок столкновение противоположных интересов эмитента и кредиторов ведет к тенденции установления равновесных процентных ставок. Основным признаком равновесности процентных ставок является их финансовая эквивалентность, т. е. одинаковая финансовая отдача от любых способов вложения одной и той же суммы денег на один и тот же период времени. Две процентные ставки, удовлетворяющие условию финансовой эквивалентности, называются *сопоставимыми*, а система сопоставимых процентных ставок – *согласованной*.

Свойства согласованности системы процентных ставок позволяет по текущим значениям процентных ставок и прогнозу

проценттік ставкаларды болжауға, өзгеше айтқанда проценттік ставкалардың құрылымын болжауға мүмкіндік береді. Проценттік ставкаларды болжау үшін қаржылық мәмілені уақыт бойынша әртүрлі бөледі, ал содан кейін уақыт бойынша бөлінген әрбір мәміле үшін қаржылық баламаны теңестіреді. Зерттеліп отырған проценттік ставкалар алынған теңестірулер жүйесінің шешімі ретінде болады.

Кірістіліктің ағымдағы қисық сызығын талдау

Рыноктың болашақ проценттік ставкалар саласындағы күтулер жөніндегі көрініс уақыттың кейбір сәтінде кірістіліктің қисық сызығын береді, ол айналыстағы барлық бағалы қағаздар бойынша айналыс кезеңіне қатысты кірістіліктің белгіленген күнті мәнін көрсетеді. Кірістіліктің нақты қисық сызығы қысқа уақыт кезеңін сипаттайды, сондықтан ол соңғы аукциондардың деректері бойынша және қағаздардың ағымдағы рыноктық құны бойынша құрылуы тиіс.

Кірістіліктің қисық сызығын құру үшін (1-сурет) 2003 жылғы 11 шілдеге айналыстағы мемлекеттік бағалы қағаздардан 28.04.03 жылы эмиссияланған МЕККАМ6, МЕОКАМ2 (05.05.03 ж.), МЕОКАМ3 (07.05.03 ж.) пайдаланылды. 2003 жылғы 11 шілдеге МЕККАМ6 бойынша кірістілік деңгейі 5,10%, МЕОКАМ2 бойынша – 7,11%, МЕОКАМ3 бойынша – 7,12% болды. Айналыстағы қалған қағаздар бойынша бастапқы аукциондардың деректері кірістіліктің қисық сызығын құру кезінде пайдаланылмайды, себебі өткізу күндерінің арасында үлкен үзіліс бар (айналыстағы қалған қағаздар бойынша соңғы аукциондар 2002 жылғы қарашадан кешіктірілмей өткізілді). Сондай-ақ мәмілелер көлемінің аз болуы және мәміле күндерінің едәуір шашыраңқы болуы себепті олар үшін қайталама рыноктың деректері пайдалануы мүмкін.

Кірістілік қисық сызығының теориялық қасиеттеріне сәйкес 2003 жылғы 11 шілдедегі

инфляцияны прогнозировать процентные ставки по всем видам ценных бумаг, иначе говоря, прогнозировать структуру процентных ставок. Для прогнозирования процентных ставок составляют различные распределения во времени финансовой сделки, а затем для каждой распределенной во времени составляют уравнение финансовой эквивалентности. Искомые процентные ставки находятся как решение полученной системы уравнений.

Анализ текущей кривой доходности

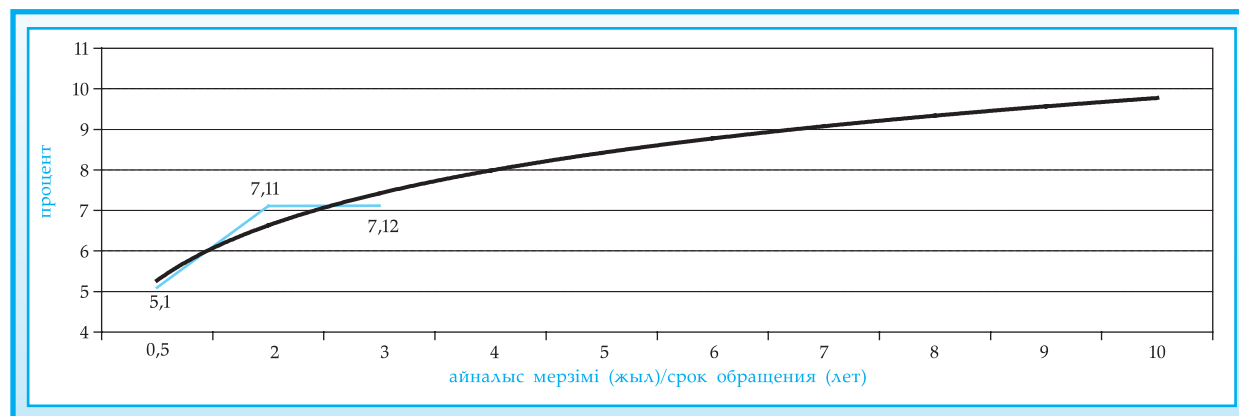
Наглядное представление об ожиданиях рынка в области будущих процентных ставок в некоторый момент времени дает кривая доходности, которая отображает на заданную дату значения доходности в зависимости от периода обращения по всем обращающимся ценным бумагам. Конкретная кривая доходности характеризует короткий временной период, поэтому она должна строиться по данным последних аукционов и по текущей рыночной стоимости бумаг.

Для построения кривой доходности (рисунок 1) из обращающихся на 11 июня 2003 года государственных ценных бумаг были использованы МЕККАМ6, эмитированные 28.04.03 года, МЕОКАМ2 (05.05.03 г.), МЕОКАМ3 (07.05.03 г.). На 11 июня 2003 года по МЕККАМ6 уровень доходности составлял 5,10%, по МЕОКАМ2 – 7,11%, по МЕОКАМ3 – 7,12%. По остальным обращающимся бумагам данные первичных аукционов при построении кривой доходности не могут быть использованы, так как имеется большой разрыв по датам проведения (последние аукционы по остальным обращающимся бумагам были проведены не позднее ноября 2002 года). Также для них не могут быть использованы данные вторичного рынка, по причине маленьких объемов сделок и значительного разброса дат сделок.

РИСУНОК 1

2003 жылғы 11 шілдеге кірістілік қисық сызығы және оның тренда сызығы

Кривая доходности на 11 июня 2003 года и линия ее тренда



кірістілік қисық сызығы соңғы 3 аукцион бойынша кірістілік деңгейлерін салыстыруға келмейтіндігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Есептер МЕККАМ6 және МЕОКАМ2 бойынша кірістілікпен салыстырылатын МЕОКАМ3 бойынша кірістіліктің 7,12% емес 7,7% болуы тиіс екенін көрсетеді. Осылайша МЕККАМ6 және МЕОКАМ3 бойынша кірістілікпен салыстырылатын МЕОКАМ2 бойынша кірістілік 7,11% емес 6,66% болуы тиіс, ал МЕККАМ2 және МЕОКАМ3 бойынша кірістілікпен салыстырылатын МЕОКАМ6 бойынша кірістілік 5,10% емес 7,00% болуы тиіс. Сұраныс пен ұсыныс арасында тепе-теңдіктің болмауы ағымдағы ставкалардың негізгі келісілмеу себебі болып табылады.

Келісілмеу себебі бойынша ағымдағы проценттік ставкалардың барлық жиынтығын болжаудың негізі үшін алуға болмайды, онда ставкалардың әрбір келісілген жұбы бойынша проценттік ставкалар жүйесін құруға талпынуға және одан кейін неғұрлым басымдысын таңдауға болады. Соңғы 3 аукцион бойынша проценттік ставкалардан 3 келісілген ставкалардың жұбын жасауға болады. Әрбір осындай жұп өзінің кірістілік қисық сызығын айқындайды (2-сурет).

Кривая доходности на 11 июня 2003 года, в соответствии с теоретическими свойствами кривой доходности, позволяет сделать вывод о несопоставимости уровней доходности по 3 последним аукционам. Расчеты показывают, что доходность по МЕОКАМ3, сопоставимая с доходностью по МЕККАМ6 и МЕОКАМ2, должна составить 7,7%, а не 7,12%. Аналогично, доходность по МЕОКАМ2, сопоставимая с доходностью по МЕККАМ6 и МЕОКАМ3, должна составить 6,66%, а не 7,11%, а доходность МЕККАМ6, сопоставимая с доходностью по МЕОКАМ2 и МЕОКАМ3, должна составить 7,00%, а не 5,10%. Основной причиной несогласованности текущих ставок является отсутствие равновесия между спросом и предложением.

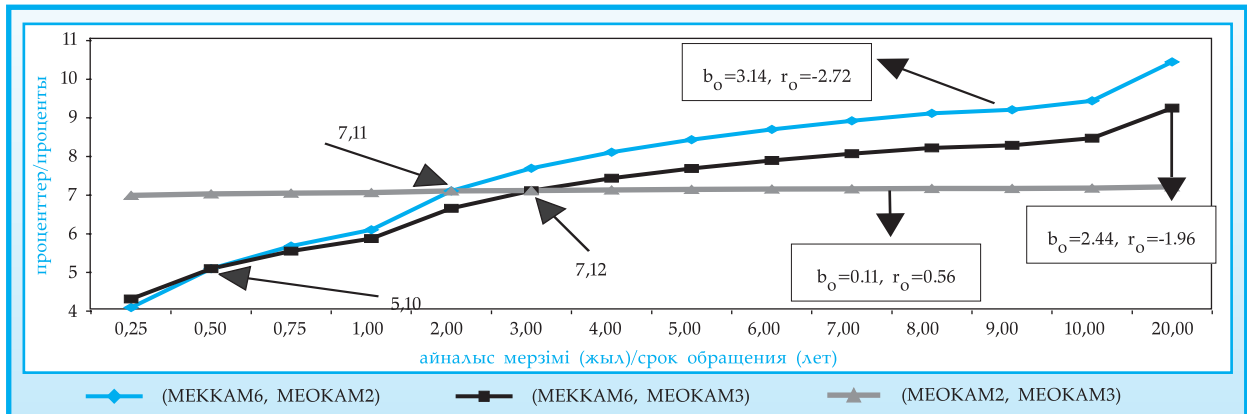
Так как по причине несогласованности за основу прогноза нельзя брать всю совокупность текущих процентных ставок, то можно попытаться построить систему процентных ставок по каждой согласованной паре ставок и затем выбрать из них наиболее приемлемую. Из процентных ставок по 3 последним аукционам можно составить 3 пары согласованных ставок. Каждая такая пара определяет свою кривую доходности (рисунок 2).

2-СУРЕТ

РИСУНОК 2

Келісілген жұптар бойынша құрылған кірістілік қисық сызықтары

Теоретические кривые доходности, построенные по согласованным парам



Суретте сандық мәндері (МЕККАМ5 үшін 5,10%, МЕОКАМ2 үшін 7,11%, МЕОКАМ3 үшін 7,12%) көрсетіле отырып бастапқы ставкаларға сәйкес келетін 3 нүкте белгіленген, ал шартты белгіде тиісті кірістілік қисық сызығы құрылған ставкалар жұбы көрсетілген. Әрбір кірістілік қисық сызығы осындай 2 нүкте арқылы өтеді, яғни олармен айқындалады және керісінше әрбір нүкте 2 кірістілік қисық сызығының қиылысуында жатады.

На рисунке обозначены 3 точки, соответствующие исходным ставкам с указанием их числового значения (5,10% для МЕККАМ5, 7,11% для МЕОКАМ2, 7,12% для МЕОКАМ3), а в легенде указана пара ставок, по которой построена соответствующая кривая доходности. Каждая кривая доходности проходит через 2 такие точки, то есть, определяется ими, и, наоборот, каждая такая точка лежит на пересечении 2 кривых доходности.

Есептер алғашқы екі нұсқаға сәйкес келетін ставкалар жүйесінің МЕККАМЗ арналған нақты кірістіліктің теріс көрсеткішінің болатынын (орташа жылдық инфляция 5,9%), ал үшінші нұсқаға сәйкес келетін жүйенің барлық айналыс мерзімдеріне арналған проценттік ставкалардың неғұрлым тұрақты мәнін беретінін көрсетеді (суретте кірістілік қисық сызығы абсциссалар осіне неғұрлым параллельді). Бұл перспективадағы эмиссиялар кестесінің жоспарын құру үшін құрылған қисық сызықты негізгі ретінде қабылдаудың дұрыс еместігін білдіреді.

*Белгіленген ерекшеліктері бар
сипаттамалық көрсеткіштер бойынша
кірістілік қисық сызығын құру*

Ағымдағы кірістілік қисық сызығы бойынша проценттік ставкалардың қолайлы болжамдық құрылымын құруға болмағандықтан, белгіленген ерекшеліктері бар теориялық кірістілік қисық сызығын құру қажеттілігі туралы қорытындының сұранысы туындайды.

2-суретте кірістілік қисық сызығының түрін мынадай өлшемдердің нақты айқындайтыны көрініп тұр.

Біріншіден, бұл кірістілік қисық сызығының бастапқы нүктесі ординатының мәні (МЕККАМЗ бойынша проценттік ставка). Егер осы мән инфляцияның ағымдағы деңгейінен үлкен болса, онда барлық проценттік ставкалар нақты көрсетуде оң болады. Осылайша МЕККАМЗ бойынша проценттік ставкаға арналған нақты мән кірістілік қисық сызығы үшін айқындаушы фактор болады. Осы көрсеткішті r_0 арқылы белгілейміз.

Айналыс мерзіміне байланысты тәуекелді сипаттайтын кірістілік қисық сызығының абсциссалар осіне (b) көлбеуі екінші айқындаушы коэффициент болып табылады. Қысқаша осы коэффициентті тәуекел коэффициенті деп айтамыз.

Жалпы айтқанда көлбеу бұрышы нүктеден нүктеге ауысады. Сондықтан кірістілік қисық сызығының бастапқы нүктесіне (b_0) осы коэффициенттің мәнін және оның нүктеден нүктеге өзгеру заңдылығын беруге болады.

b_0 коэффициенті МЕККАМЗ үшін тәуекелді бағалайды.

Егер кірістілік қисық сызығы абсциссалар осіне неғұрлым параллель болса ($b \equiv 0$), онда бұл экономикалық тұрғыдан алғанда агенттердің барлық қағаз түрі бойынша тәуекелдер олардың айналысы мерзімдеріне қатысты болмайды деп, барлық қағаз түрі бойынша проценттік ставкалардың мәнін теңестіреді деп санайтынын білдіреді.²

Расчеты показывают, что системы ставок, соответствующие первым двум вариантам имеют отрицательную реальную доходность для МЕККАМЗ (при среднегодовой инфляции 5,9%), а система, соответствующая третьему варианту, дает почти постоянное значение процентных ставок для всех сроков обращения (на рисунке кривая доходности почти параллельна оси абсцисс). Это говорит о нецелесообразности принятия построенных кривых в качестве исходных для построения плана графика эмиссий на перспективу.

*Построение кривой доходности
по характеристическим показателям
с заданными свойствами*

Так как по текущей кривой доходности не удалось построить приемлемую прогнозную структуру процентных ставок, то напрашивается вывод о необходимости построения теоретической кривой доходности с заданными свойствами.

Из рисунка 2 видно, что следующие параметры фактически определяют вид кривой доходности.

Во-первых, это значение ординаты начальной точки кривой доходности (процентная ставка по МЕККАМЗ). Если данное значение больше текущего уровня инфляции, то все процентные ставки будут положительными в реальном выражении. Таким образом, реальное значение для процентной ставки по МЕККАМЗ будет определяющим фактором для кривой доходности. Обозначим этот показатель через r_0 .

Вторым определяющим коэффициентом является угол наклона кривой доходности к оси абсцисс (b), который характеризует риск, связанный со сроком обращения. Будем для краткости данный коэффициент называть коэффициентом риска.

Вообще говоря, угол наклона меняется от точки к точке. Поэтому можно задать значение данного коэффициента в начальной точке кривой доходности (b_0) и закономерность его изменения от точки к точке (от одного срока обращения к другому).

Коэффициент b_0 оценивает риск для МЕККАМЗ.

Если кривая доходности будет почти параллельна оси абсцисс ($b \equiv 0$), то это экономически означает, что агенты считают, что риски по всем видам бумаг не зависят от сроков их обращения, что уравнивает значения процентных ставок по всем видам бумаг².

² Осы фактормен индекстелген қағаздардың теориялық кірістілік қисық сызықтары тікелей, шын мәнінде абсциссалардың параллель остерін білдіретін жағдай түсіндіріледі/Этим фактом объясняется то обстоятельство, что теоретические кривые доходности для индексированных бумаг представляют собой прямые, практически параллельные оси абсцисс (при отсутствии рисков неинфляционного характера)

Жалпы жағдайда b қисық сызықтың көлбеу бұрышы кірістілік қисық сызығының еркін нүктесінде, яғни еркін нүкте үшін (еркін қағаздар үшін) b коэффициент тәуекелі b_0 -ге және олардың айналыс мерзіміне барабар болады. Тәуелділіктің нақты түрі эксперименттік жолмен белгіленеді. Біз осы жұмыста $b = b_0 \times \log(x)$ деп ұйғарамыз, мұндағы x – тоқсандардағы айналыс мерзімі.

Егер тәуелділік түрін белгілесек, онда b_0 , r_0 коэффициенттері кірістілік қисық сызығы үшін айқындаушылар болып табылады. Сонымен қатар кірістіліктің теориялық қисық сызығы бір жақты түрде осы үш объектімен айқындалады. Өзгеше айтқанда олар айрықша болып табылады (тәуекелдің айналыс мерзімдеріне тәуелділігінің белгіленген түрі болған кезде). Бұл белгіленген қасиеттері бар кірістілік қисық сызығын құруға мүмкіндік береді. Мысалы, кірістілік қисық сызығы қағаздардың барлық түрі бойынша нақты көрсетілген проценттік ставкалардың дұрыс болу шарттарын қанағаттандыратын проценттік ставкалар жүйесін құруға болады және бұл ретте кірістілік қисық сызығының неғұрлым дұрыс көлбеу бұрышы болады.

2-суретте құрылған кірістілік қисық сызықтары үшін осы коэффициенттердің мәндері келтірілген. Одан, біріншіден, нақты кірістіліктің белгіленген деңгейі қанша аз болса (r_0), кірістілік қисық сызығының басы соншалықты абсциссалар осіне қарай төмендейтінін, екіншіден, проценттік ставканың тәуекелін бағалау қаншалықты көп болса (b_0), кірістіліктің қисық сызығы соншалықты «қисық» болатынын көруге болады.

Мысалы, r_0 және $b_0 = 1,5$ мәнін былайша таңдаймыз. r_0 көрсеткіші МЕККАМЗ бойынша кірістіліктің 2-суреттегі кірістілік қисық сызығымен айқындалатын ең төменгі оң деңгейі, яғни $r_0 = 0,56\%$, ал b_0 көрсеткіші олардың орташа деңгейіне жуық және 1,5 тең болып табылсын. Осы сипаттамалық көрсеткіштердің деректері бойынша құрылған кірістілік қисық сызығы 3-суретте көрсетілген (негізгі нұсқа). Неғұрлым көрнекі болуы үшін біз 2-суретте бұрын құрылған кестемен бірге осы кестені біріктірдік.

Кірістілік қисық сызығын құру кезінде мәндер кестесі және есеп алгоритмдері келесі тарауда келтірілген проценттік ставкалардың болжамдық мәндері пайдаланылды.

В общем случае, угол наклона кривой b в произвольной точке кривой доходности, то есть, коэффициент риска b для произвольной точки (для произвольных бумаг), будет пропорционален b_0 и сроку их обращения. Конкретный вид зависимости устанавливается экспериментальным путем. В данной работе мы предполагаем, что $b = b_0 \times \log(x)$, где x – срок обращения в кварталах.

Если зафиксировать вид зависимости, то коэффициенты b_0 , r_0 будут определяющими для кривой доходности. Более того, теоретически кривая доходности однозначно определяется этими двумя объектами. Иначе говоря, они являются *характеристическими* (при фиксированном виде зависимости риска от сроков обращения). Это позволяет строить кривые доходности с заданными свойствами. Например, можно построить систему процентных ставок, у которой кривая доходности удовлетворяет условиям положительности в реальном выражении процентных ставок по всем видам бумаг, и при этом кривая доходности имеет наиболее целесообразный угол наклона.

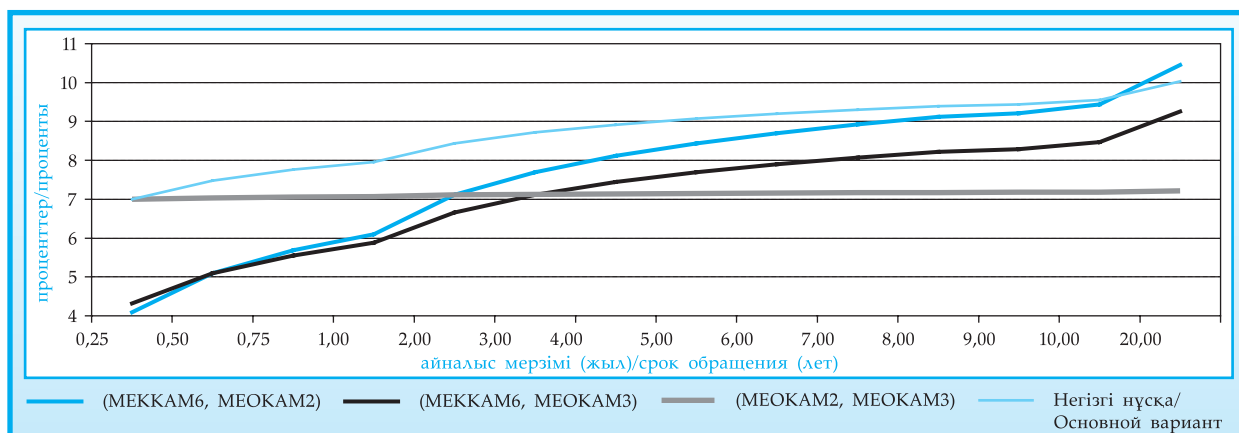
На рисунке 2 приведены значения данных коэффициентов для построенных кривых доходности. Из него можно видеть, что, во-первых, чем меньше заданный уровень реальной доходности (r_0), тем ниже начало кривой доходности опускается к оси абсцисс, во-вторых, чем больше оценка риска процентной ставки (b_0), тем «круче» кривая доходности.

Выберем, например, значения r_0 и $b_0 = 1,5$ из следующих соображений. Пусть показатель r_0 является минимальным положительным уровнем доходности по МЕККАМЗ, определяемым кривыми доходности из рисунка 2, то есть, $r_0 = 0,56\%$, а показатель b_0 – близок к их среднему уровню и равен 1,5. Кривая доходности, построенная по данным характеристическим показателям, показана на рисунке 3 (основной вариант). Для большей наглядности мы совместили данный график с ранее построенным рисунком 2.

При построении кривой доходности были использованы прогнозные значения процентных ставок, таблица значений которых и алгоритм расчетов приведены в следующем разделе.

Бұрын қарастылған нұсқалармен салыстырғанда белгіленген ерекшеліктері бар теориялық кірістілік қисық сызығы

Теоретическая кривая доходности с заданными свойствами в сравнении с ранее рассмотренными вариантами



Проценттік ставкаларды есептеу алгоритмі және болжамдық құрылым кестесі

Есептердің сандық нәтижелері 1-кестеде келтірілген.

Есептерге арналған *бастапқы деректер* кестенің атынан кейін бірден (проценттік ставкалар тәуекелінің b_0 коэффициенті және МЕККАМ 3 арналған r_0 нақты тиімді кірістілік), сондай-ақ 2-жолда (жоспарланған кезеңге i инфляция болжамы) келтірілген.

1-бағанда эмиссияның кестесін құру кезінде пайдаланылатын бағалы қағаздар түрі келтірілген. Бұл ретте индекстелген және дисконтталған бір мерзімдегі қағаздар бір жолда келтірілген. 5–14-бағандарда келтірілген ставкалар қағаздардың екеуіне де қолданылады, бірақ олардың түсіндірмесі әртүрлі. Тордың төменгі жағын қара сызықпен белгілеу 2003 жылы эмиссияланған дисконтталған қағаздар үшін проценттік ставкаларды қолдану мерзімін сипаттайды. Мысалы, МЕОКАМ2 сәйкес келетін жолда бағанның қиылысында тұрған, 2004 жылға сәйкес келетін элементтің астын сызу 2003 жылы эмиссияланған МЕОКАМ2 бойынша 7,96% ставкасы бойынша төлемдердің 2003 жылдан 2004 жыл бойынша жүргізілетінін білдіреді. Сол уақытта 2003 жылы эмиссияланған МЕИКАМ2 бойынша ставка (инфляцияны ескере отырып) 2003 жылы 7,96%-ке және 2004 жылы 6,94%-ке тең болады.

2-бағанда айналыс мерзімдері берілген (тоқсандар бойынша өлшенген).

3-бағанда осы мерзімдегі қағаздар үшін проценттік ставкалардың $b = b_0 \times \log(x)$ формуласы бойынша есептелген тәуекел коэффициенті келтірілген, мұндағы x – тоқсандардағы айналыс мерзімі (2-баған).

4-бағанда осы мерзімдегі қағаздар үшін $r = r_0 + b$ формуласы бойынша есептелген есептік нақты тиімді кірістілік (проценттік ставкалардың тәуекелін ескере отырып) келтірілген.

Алгоритм расчетов и таблица прогнозной структуры процентных ставок

Численные результаты расчетов приведены в таблице 1.

Исходные данные для расчетов приведены сразу же после названия таблицы (коэффициент риска процентных ставок b_0 и реальная эффективная доходность r_0 для МЕККАМ3), а также в строке 2 (прогноз инфляции i на планируемый период).

В столбце 1 приведены виды ценных бумаг, используемые при построении графика эмиссии. При этом индексированные и дисконтированные бумаги одной срочности приведены в одной строке. Ставки, приведенные в столбцах 5–14, действительны для обоих видов бумаг, однако их интерпретация разная. Жирные нижние подчеркивания клетки характеризуют срок действия процентных ставок для дисконтированных бумаг, эмитированных в 2003 году. Например, подчеркивание в строке, соответствующей МЕОКАМ2, элемента стоящего на пересечении столбца, соответствующего 2004 году, означает, что по МЕОКАМ2, эмитированным в 2003 году, выплаты по ставке 7,96% будут производиться с 2003 года по 2004 год. В то же время ставка по МЕИКАМ2 (с учетом инфляции), эмитированным в 2003 году, будет равна 7,96% в 2003 году и 6,94% в 2004 году.

В столбце 2 даны сроки обращения (измеряемые в кварталах).

В столбце 3 приведены коэффициенты риска процентных ставок для бумаг данной срочности, рассчитываемые по формуле $b = b_0 \times \log(x)$, где x – срок обращения в кварталах (столбец 2).

В столбце 4 приведена расчетная реальная эффективная доходность (с учетом риска процентных ставок) для бумаг данной срочности, рассчитываемая по формуле $r = r_0 + b$.

Жолдың (қағаздың түрін айқындайтын) және жылды айқындайтын бағанның (5–14-жолдар) қиылысында тиісті жылда осы қағаздар түрі бойынша $r + i + r \times i/100$ формуласы (Фишера формуласы) бойынша есептелетін проценттік ставканы бағалау түр.

На пересечение строчки (определяющий вид бумаги) и столбца, определяющего год (столбцы 5–14) стоит оценка процентной ставки по данному виду бумаг в соответствующем году, рассчитываемые по формуле $r + i + r \times i/100$ (формула Фишера).

1-КЕСТЕ

ТАБЛИЦА 1

Проценттік ставкалардың жылдар бойынша құрылымы

Структура рекомендуемых процентных ставок по годам

МЕККАМ-3 арналған нақты кірістілік, $r_0 = 0,56\%$,
Проценттік ставка тәуекелін бағалау мынаған тең, $b_0 = 1,5$
проценттер

Реальная доходность для МЕККАМ-3, $r_0 = 0,56\%$,
Оценка риска процентной ставки равна, $b_0 = 1,5$
проценты

				2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Инфляция (бір жылдағы орташа), %, i/ Инфляция (в среднем за год), %, i				6,4	5,4	5	4,5	4	4	3,8	3,8	3,5	3,5
	Токсандармен көрсетілген айналыс мерзімі, x/	Проценттік ставкалар тәуекелінің коэффициенті, b/	Нақты тиімді кірістілік (тәуекелді ескере отырып), %, r/	Жылдар бойынша ставка (дисконтталғандар үшін номиналдық ставка, индекстелгендер үшін инфляция ескерілген ставка), %/ Ставка по годам (для дисконтированных номинальная ставка, для индексированных – ставка с учетом инфляции), %									
	Срок обращения в кварталах, x	Коэффициент риска процентных ставок, b	Реальная эффективная доходность (с учетом риска), %, r	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
МЕККАМ3	1	0,00	0,560	7,00	5,99	5,59	5,09	4,58	4,58	4,38	4,38	4,08	4,08
МЕККАМ6	2	0,45	1,012	7,48	6,47	6,06	5,56	5,05	5,05	4,85	4,85	4,55	4,55
МЕККАМ9	3	0,72	1,276	7,76	6,74	6,34	5,83	5,33	5,33	5,12	5,12	4,82	4,82
МЕККАМ12	4	0,90	1,463	7,96	6,94	6,54	6,03	5,52	5,52	5,32	5,32	5,01	5,01
МЕОКАМ2 немесе/или МЕИКАМ2	8	1,35	1,915	8,44	7,42	7,01	6,50	5,99	5,99	5,79	5,79	5,48	5,48
МЕОКАМ3 немесе/или МЕИКАМ3	12	1,62	2,179	8,72	7,70	7,29	6,78	6,27	6,27	6,06	6,06	5,76	5,76
МЕОКАМ4 немесе/или МЕИКАМ4	16	1,81	2,366	8,92	7,89	7,48	6,97	6,46	6,46	6,26	6,26	5,95	5,95
МЕОКАМ5 немесе/или МЕИКАМ5	20	1,95	2,512	9,07	8,05	7,64	7,12	6,61	6,61	6,41	6,41	6,10	6,10
МЕОКАМ6 немесе/или МЕИКАМ6	24	2,07	2,630	9,20	8,17	7,76	7,25	6,74	6,74	6,53	6,53	6,22	6,22
МЕОКАМ7 немесе/или МЕИКАМ7	28	2,17	2,731	9,31	8,28	7,87	7,35	6,84	6,84	6,63	6,63	6,33	6,33
МЕОКАМ8 немесе/или МЕИКАМ8	32	2,26	2,818	9,40	8,37	7,96	7,44	6,93	6,93	6,72	6,72	6,42	6,42
МЕОКАМ9 немесе/или МЕИКАМ9	34	2,30	2,857	9,44	8,41	8,00	7,49	6,97	6,97	6,77	6,77	6,46	6,46
МЕОКАМ10 немесе/или МЕИКАМ10	40	2,40	2,963	9,55	8,52	8,11	7,60	7,08	7,08	6,88	6,88	6,57	6,57
МЕИКАМ20	80	2,85	3,415	10,03	9,00	8,59	8,07	7,55	7,55	7,34	7,34	7,03	7,03

Эмиссияланатын қағаздардың түрін таңдау

Эмиссияланатын қағаздардың түрін таңдау проценттік ставкалардың құрылымын айқындағаннан кейінгі қадам болып табылады. Рыноктағы айналыста кез келген сәтте кез келген қағаздар түрін жеткілікті көп санмен иелену дұрыс болар еді. Дегенмен, қазақстан мемлекеттік бағалы қағаздар рыногы сонша ауқымды болып табылмайды. Сериялардың көп санын аз партиялармен шығарған кезде рынокты артық фрагменттеу әрбір партияның өтімділігін төмендетеді. Сонымен қатар оның рыноктық құнын айқындау қиындайды және оның құндылығы кірістіліктің нысанасы ретіндегі төмендейді. Осындай жағдайда кейбір елдер ірі сериялармен шығарылатын неғұрлым ұзақ қағаздардың түрін таңдайды. Олар рынокта нысаналар немесе «benchmark» рөлін атқарады. Айналыстағы қағаздардың кең спекторын ұстап тұру үшін қалған қағаздар бойынша өтелетін қағаздарды ішінара ауыстыруға болады.

Қазіргі уақытта өтелетін қағаздардың үлкен көлемін ескере отырып 10 және 20 жылдық қағаздарды айналысқа енгізу өте оңай. Алдыңғы тармақта айтылғанды ескерсек, егер бұл индекстелген қағаздар болса өте дұрыс болады. Және де «benchmark» рөл атқаруы тиіс. Яғни, олар неғұрлым үлкен сериялармен шығарылуы тиіс. Сондай-ақ оларды кезеңімен «толықтырып орналастыру» (осы серияның қағаздарын сол өтеу мерзіміне шығару) көзделген, бұл олардың кірістілігін уақтылы көкейкесті етеді. Сонымен қатар МЕИКАМ20 2006 жылы желтоқсанда өтелетін 10 жылдық МЕАКАМ толық ауыстыра алады. Олардан басқа «benchmark» рөлін орта мерзімді қағаздар түрінің бірі атқаруы тиіс, мысалға алғанда, өтеу мерзімі 5 жыл болатын индекстелген бағалы қағаздар (МЕИКАМ5 немесе МЕОКАМ5).

Қысқа мерзімді қарыз алу үшін дисконтталған қағаздарды, ал орта және ұзақ мерзімді қарыз алу үшін индекстелген және дисконтталған (Қаржы министрлігін неғұрлым қанағаттандыратын пропорциямен) қағаздарды пайдалану оңтайлы болады.

Бюджет тапшылығын бағалау

Бюджет тапшылығын бағалау осы мақаланың міндетіне кірмейді. Бұл жерде бюджет тапшылығын болжау сырттан болатыны туралы ұйғарым қабылданған.

Жоспарланған кезеңге МБК эмиссиясының ай бойынша жоспар-кестесін жасау

Ай бойынша кестені құрған кезде стратегияны қалыптастырудың түрлі мақсаты және әдістері берілуі мүмкін. Мақсаттың бірінің мысалы ретінде төмендегілерді алуға болады: бюджет тапшылығын қайта қаржыландырудың жоспар-кестесін құру. Сондай-ақ мынадай мақ-

Выбор видов эмитируемых бумаг

Следующим шагом после определения структуры процентных ставок является выбор видов эмитируемых бумаг. Идеальным было бы иметь в обращении на рынке в любой момент любой вид бумаг в достаточно большом количестве. Однако, казахстанский рынок государственных ценных бумаг не является столь емким. Излишняя же фрагментация рынка при выпуске большого числа серий малыми партиями, делает каждую партию мало ликвидной. Тем самым затрудняется определение ее рыночной стоимости и снижается ее ценность как ориентира доходности. Некоторые страны в такой ситуации идут на выбор нескольких видов достаточно длинных бумаг, которые выпускаются крупными сериями. Они играют роль ориентиров или «benchmark» на рынке. Для поддержания широкого спектра бумаг в обращении по остальным бумагам можно производить частичное замещение погашаемых бумаг.

В настоящий момент, учитывая большой объем погашаемых бумаг, очень легко ввести в обращение 10-летние и 20-летние бумаги. С учетом сказанного в предыдущем пункте лучше всего, если это будут индексированные бумаги. И именно они должны играть роль «benchmark». То есть, они должны выпускаться достаточно большими сериями. Также предусмотрены периодические их «доразмещения» (выпуск бумаг данной серии с тем же сроком погашения), что своевременно актуализирует их доходность. Кроме того, МЕИКАМ20 могут полностью заместить погашаемые в декабре 2006 года 10-летние МЕАКАМ. Кроме них, роль «benchmark» должен играть один из видов среднесрочных бумаг, к примеру, индексированные ценные бумаги со сроком погашения 5 лет (МЕИКАМ5 или МЕОКАМ5).

Оптимальным представляется использование для краткосрочных заимствований дисконтированных бумаг, а для среднесрочных и долгосрочных заимствований – индексированных и дисконтированных (в пропорции, наиболее удовлетворяющей Министерство финансов).

Оценка дефицита бюджета

Оценка дефицита бюджета не входит в задачи настоящей статьи. Здесь принято предположение, что прогноз дефицита бюджета задается извне.

Построение месячного плана-графика эмиссии ГЦБ на плановый период

При построении месячного графика могут быть заданы различные цели и подходы к формированию стратегии. Примером одной из возможных целей, может быть

сат болуы мүмкін: айналыстағы МБК көлемінің берілген динамикасы негізінде жоспарланған кезеңге арналған МБК эмиссиясының жоспар-кестесін құру.

Жоспарланған кезең ретінде 2003 жылдан 2013 жылға дейінгі кезеңді таңдап аламыз. Анық болу үшін 2003 жылғы 12 маусымға қалыптасқан жағдайларды негізге аламыз.

Мемлекеттік бағалы қағаздар эмиссиясының 10 жылдық кезеңге арналған үлгі жоспар-кестесінің схемасы Қосымшада келтірілген.

Жоспарланған барлық кезең (10 жыл) толық жиынтық кестеде айлар бойынша (2003 жылғы маусымнан бастап 2013 жылғы желтоқсанға дейін) көрсетілген. Мақалада тек кестенің бір бөлігі ғана келтірілген. Деректердің бос жерлері нүктелермен көрсетілген.

Кестені сипаттау. Қосымшада келтірілген кестенің 1-бағанында жоспарланған кезең айлар бойынша көрсетілген. 2-бағанда ҚР МБК ай соңындағы айналысқа жоспарланған көлемі келтірілген. 3-бағанда 2003 жылға дейін шығарылған қағаздар бойынша айналыстағы ҚМ МБК ай соңындағы көлемі көрсетілген. 4-бағанда 2003 жылдан бастап шығарылған қағаздар бойынша айналыстағы ҚМ МБК ай соңындағы көлемі көрсетілген. 5-16-бағандарда көрсетілген мерзімділігі бар қағаздардың әрбір түрінің айлар бойынша эмиссиясының көлемі көрсетілген. Орынды үнемдеу мақсатында бұл жерде бір мерзімді индекстелген және дисконтталған қағаздардың көлемдері бөлінбейді.

Есептер алгоритмінің сипаттамасы. 2-баған мақсатты болып табылады. Онда айналыстағы барлық қағаздар бойынша болжанған бюджет тапшылығы негізінде айналыстағы жоспарланған жиынтық көлем жазылды. 5-16-бағандардағы эмиссия көлемдері зерттеліп болып табылады.

Құрылған жоспар-кесте мынадай талаптарды қанағаттандырады:

- айналыстағы қағаздардың көлемі 10 жылдық кезең соңында ағымдағы көлеммен салыстырғанда біртіндеп шамамен 2 есе төмендейді,
- ұзақ мерзімді қағаздар шығару көзделген (10-20 жылдық),
- 2006 жылғы желтоқсанда өтелетін 10 жылдық МЕАКАМ орнын ауыстыру көзделген.
- қағаздардың барлық түрінің кез келген сәтте айналыста болуы көзделген,
- 2004 жылғы қазанда және 2007 жылғы мамырда еурооблигациялар бойынша өтеу көзделген, яғни осы уақыт сәттерінде басқа өтеулер болмайды.

Жоспар-кестені жасаған кезде мынадай принциптер пайдаланылды:

- негізгі индикаторлар санына кірмеген қысқа мерзімді қағаздар және орта мерзімді қағаздар бойынша орналастыру шамалы көлемдермен және өтелетін

следующая: построить план график рефинансирования дефицита бюджета. Может также задаваться цель: построить план-график эмиссии ГЦБ исходя из заданной динамики объема ГЦБ в обращении на планируемый период.

В качестве планового периода выберем период с 2003 по 2013 годы. Для определенности будем исходить из ситуации, сложившейся на 12 июня 2003 года.

Схема примерного план-графика эмиссии государственных ценных бумаг на 10-летний период приведена в Приложении.

Полная итоговая таблица содержит весь планируемый период (10 лет) в месячном разрезе (с июня 2003 года по декабрь 2013 года). В статье приведена лишь часть таблицы. Места пропусков данных показаны отточиями.

Описание таблицы. В таблице, приведенной в приложении, столбец 1 содержит планируемый период в месячном разрезе. В столбце 2 приведены планируемые объемы ГЦБ МФ в обращении на конец месяца. В столбце 3 – объемы ГЦБ МФ в обращении на конец месяца, по бумагам выпущенным до 2003 года. В столбце 4 – объемы ГЦБ МФ в обращении на конец месяца, по бумагам выпущенным с 2003 года. В столбцах 5-16 показаны объемы эмиссии по месяцам каждого вида бумаг с указанной срочностью. С целью экономии места здесь не разделяются объемы индексированных и дисконтированных бумаг одной срочности.

Описание алгоритма расчетов. Столбец 2 является целевым. В нем записываются суммарный планируемый объем в обращении по всем бумагам в обращении, исходя из прогнозируемого дефицита бюджета. Объемы эмиссии в столбцах 5-16 являются искомыми.

Построенный план-график удовлетворяет следующим условиям:

- объем бумаг в обращении к концу 10-летнего периода постепенно снижается примерно в 2 раза по сравнению с текущим объемом,
- предусмотрен выпуск долгосрочных бумаг (10-20-летних),
- предусмотрено замещение погашаемых в декабре 2006 года 10-летних МЕАКАМ.
- предусмотрено наличие в обращении в любой момент всех видов бумаг,
- учитывались погашения по еврооблигациям в октябре 2004 года и в мае 2007 года, то есть, на эти моменты времени не попадают другие погашения.

При построения плана графика были использованы следующие принципы:

- по краткосрочным бумагам и среднесрочным бумагам, не входящим в число основных индикаторов, размещение идет

көлемдерді жаңа сериялармен орын ауыстыру принципі бойынша жүруде,
 – негізгі индикаторлар бойынша (5 жылдық, 10 жылдық және 20 жылдық қағаздар) олардың кірістілігін көкейкестілентіру мақсатында жылына бір рет негізгі серия толықтырып орналастырылады. Сонымен қатар олардың өтелуіне қарай (5 жылдық бойынша 2 рет және 10 жылдық бойынша 1 рет) алдыңғы серияның өтелу көлемінде жаңа серияларды орналастыру жүргізіледі.
 – 2006 жылғы желтоқсанда өтелетін 10 жылдық МЕАКАМ орнын ауыстыру мақсатында 20 жылдық қағаздар арнайы толықтырып орналастырылады. Нәтижесінде жоспарланған кезең соңында айналыстағы 5 жылдық қағаздардың көлемі 5,6 млрд. теңге, 10 жылдық қағаздардың көлемі 6,7 млрд. теңге және 20 жылдық қағаздардың көлемі 33,5 млрд. теңге болады.
 Айналыстағы МБК көлемінің нәтиже беретін кестесі 3-суретте келтірілген.

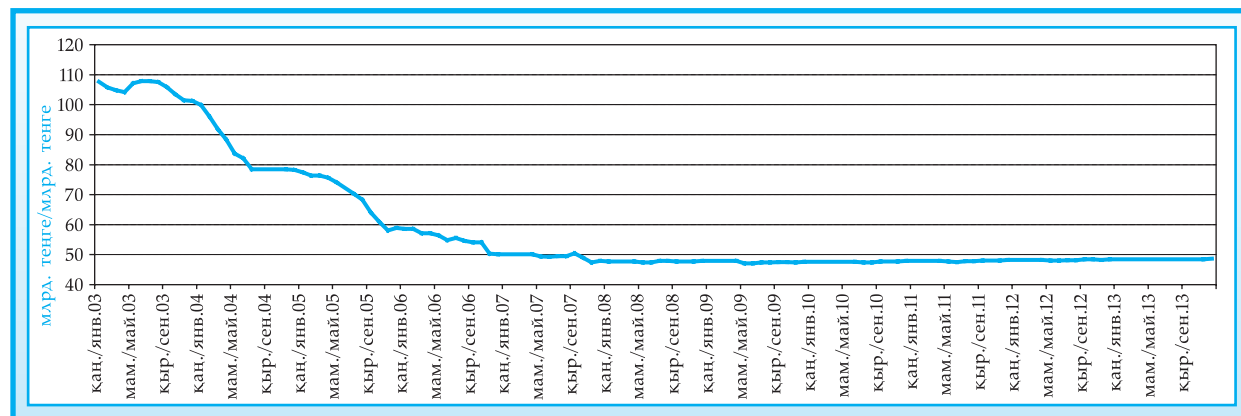
в небольших объемах и по принципу замещения погашаемых объемов новыми сериями,
 – по основным индикаторами (5-летним, 10-и летним и 20-и летним бумагам) с целью актуализации их доходности один раз в год производится доразмещение исходной серии. Кроме того, по мере их погашения (2 раза по 5-летним, и 1 раз по 10-и летним) производится размещение новых серий в объеме погашения предыдущей серии.
 – производится специальное доразмещение 20-и летних бумаг с целью замещения 10-летних МЕАКАМ, погашаемых в декабре 2006 года. В результате к концу планируемого периода объем в обращении 5-летних бумаг составит 5,6 млрд. тенге, 10-и летних бумаг – 6,7 млрд. тенге, и 20-и летних бумаг – 33,5 млрд. тенге.
 Результирующий график объемов ГЦБ в обращении приведен на рисунке 3.

3-СУРЕТ

РИСУНОК 3

Айналыстағы МБК көлемі

Объем ГЦБ в обращении



Қарастырылып отырған жоспар-кестеге сәйкес МЕИКАМ5 бірінші сериясын өтеу 2008 жылғы тамызға келеді. Осы сәтте МЕИКАМ5 жаңа сериясын шығаруға болады, бірақ аз сомаға, яғни ішінара орын ауыстырылады. Бұл ретте жаңа қағаздардың «benchmark» қасиеті болуы үшін жаңа көлем үлкен болып қала тұруы тиіс. Осылайша ірі өтеуді 2013 жылғы тамызда жасауға болады, ол уақытта МЕИКАМ5 екінші шығарылымы өтеледі, және 2013 жылғы сәуірде жасауға болады, ол уақытта МЕИКАМ10 бірінші шығарылымы өтеледі.

Қалған қағаздарды өтей отырып неғұрлым ұсақ өтелімдерді өтеуге болады. 10 жылдық кезең соңына қарай айналыстағы қағаздардың көлемі шамамен 2 есе (48,7 млрд. теңгеге дейін) төмендейді.

Жоспарланған кезең соңында айналыстағы, негізгі индикаторлар санына кірмеген қысқа мерзімді және орта мерзімді қағаздардың

Согласно рассматриваемому плану-графику погашение первой серии МЕИКАМ5 приходится на август 2008 года. В этот момент можно выпустить новую серию МЕИКАМ5, но на меньшую сумму, то есть произвести частичное замещение. При этом новый объем должен все еще оставаться большим, чтобы новые бумаги обладали свойством «benchmark». Аналогичным образом крупные погашения можно будет сделать в августе 2013 года, когда будет погашаться второй выпуск МЕИКАМ5, и в апреле 2013 г., когда будет погашаться первый выпуск МЕИКАМ10.

Более мелкие погашения можно делать, погашая остальные бумаги. К концу 10-летнего периода объема бумаг в обращении снизится примерно в 2 раза (до 48,7 млрд. тенге).

На конец планируемого периода суммарный объем в обращении краткосрочных и

жиынтық көлемі 2,9 млрд. тенге, айналыстағы 5 жылдық қағаздардың көлемі – 5,6 млрд. тенге, 10 жылдық қағаздардың көлемі – 6,7 млрд. тенге және 20 жылдық қағаздардың көлемі – 33,5 млрд. тенге болады.

Қызмет көрсету шығындарын есептеу

Есептер 2003 жылдан кейін эмиссияланған МБК арналған қызмет көрсету шығындары үшін ғана келтірілген.

Қарапайым айтқанда шығындар 1 және 2-кестелерді «көбейтумен» алынады.

Есептерден орта мерзімді қағаздар ретінде индекстелген қағаздарды ғана пайдаланылған кезде шығындар ғана дисконтталған қағаздарды ғана пайдаланған кездегіден біршама төмен болады. Дегенмен бұл айырмашылық маңызды емес (4-сурет). Егер динамиканы жылдар бойынша алсақ, ең жоғары айырмашылыққа 2007 жылдың басында жетеді және 8,3% болады.

среднесрочных бумагам, не входящих в число основных индикаторов, составляет 2,9 млрд. тенге, объем в обращении 5-летних бумаг – 5,6 млрд. тенге, 10-и летних бумаг – 6,7 млрд. тенге, и 20-и летних бумаг – 33,5 млрд. тенге.

Расчет затрат на обслуживание

Расчеты проведены только для затрат на обслуживание для ЦБ, эмитированных после 2003 года.

Грубо говоря, затраты получают «перемножением» таблиц 1 и 2.

Расчеты показывают, что при использовании в качестве среднесрочных бумаг только индексированных бумаг, затраты будут несколько ниже, чем при использовании только дисконтированных бумаг. Однако эта разница не существенна (рисунок 4). Если брать динамику по годам, то максимальная разница достигается в начале 2007 года и составляет 8,3%.

4-СУРЕТ

РИСУНОК 4

Қызмет көрсету шығындары

Затраты на обслуживание



Әдебиет/Литература

- The theory of interest. 2 ed. Stefen G. Kellison Sydney, Australia. Chapter 9. More advanced financial analysis. С. 294–335/
- Е. Четыркин. Методы финансовых и коммерческих расчетов. Москва.:«Business Речь», 1992 ж./
- А. М. Лоран. Лекции по финансовой математики и статистике. Нуазель.: Банк Франции, 1994 ж./

2-КЕСТЕ

ТАБЛИЦА 2

ҚМ МБҚ эмиссияларының үлгі кестесі
(есептер сыйақы төлеу ескерілмей келтірілген)

Примерный график эмиссий ГЦБ МФ (расчеты
приведены без учета выплаты вознаграждения)

кезең соңына, млрд. тенге*

на конец периода, млрд. тенге*

1	ҚМ МБҚ айналыстағы көлемі/Объем ГЦБ МФ в обращении			Қысқа мерзімді және орта мерзімді қағаздар эмиссиясы (МЕИКАМ5 және МЕОКАМ5 басқа)/Эмиссия краткосрочных и среднесрочных бумаг (кроме МЕИКАМ5 и МЕОКАМ5)									Негізгі индикаторлар эмиссиясы/Эмиссия основных индикаторов			
	бар-лығы/всего	2002 жылдан бергі қалдық/остатки с 2002 года	2003 жылдан бергі шығарылағандары/выпущенных с 2003 года	айлар/месяцев				жыл/лет					жыл/лет			
				3	6	9	12	2	3	4	6	7	5	10	20	
мау/июн 03	107,89	102,94	4,95													1,00
шіл/июл 03	107,89	102,94	4,95													
там/авг 03	107,57	102,63	4,95													
...
там/авг 04	78,47	65,38	13,09													
қыр/сен 04	78,47	65,38	13,09	0,40											0,40	
каз/окт 04**	78,47	65,38	13,09		1,00											
қар/ноя 04	78,47	65,38	13,09				0,20									0,80
жел/дек 04	78,27	65,38	12,89	0,20												
қаң/январь 05	77,42	64,53	12,89													
...
каз/окт 05	60,92	45,64	15,29		1,00											
қар/ноя 05	58,14	42,05	16,09				1,00									
жел/дек 05	58,91	41,82	17,09	0,60												1,00
...
там/авг 06	54,59	36,99	17,60													
қыр/сен 06	54,10	35,50	18,60												1,00	
каз/окт 06	54,10	35,50	18,60	0,60												
қар/ноя 06	50,37	32,37	18,00		0,80	0,80	0,80									
жел/дек 06****	50,12	3,12	47,00													29,00
қаң/январь 07	50,12	3,12	47,00	0,60												
ақп/фев 07	50,12	3,12	47,00													
нау/мар 07	50,12	3,12	47,00													
сәу/апр 07	50,12	3,12	47,00	0,60												
мам/май 07***	49,42	3,12	46,30		0,80			0,80								
мау/июн 07	49,31	3,01	46,30													
...
шіл/июл 08	47,91	0,21	47,70	0,40												0,50
там/авг 08	47,91	0,21	47,70											0,4		
қыр/сен 08	47,70		47,70													
...
қар/ноя 10	47,70		47,70	0,30			0,50									
жел/дек 10	47,90		47,90		0,50											0,20
қаң/январь 11	47,90		47,90													
...
шіл/июл 13	48,50		48,50		0,30					0,30						
там/авг 13	48,50		48,50											0,6		
қыр/сен 13	48,50		48,50	0,30												
каз/окт 13	48,50		48,50			0,30										
қар/ноя 13	48,50		48,50				0,30								0,6	
жел/дек 13	48,70		48,70	0,30												0,20

Қарайтылған торлар серияларды өтеуді білдіреді/
Затененные клетки означают погашение серий

* сыйақы төлеуді ескермей/без учета выплаты вознаграждения
 ** евробондтарды өтеуді ескермей/без учета погашения евробондов
 *** евробондтарды өтеуді ескермей/без учета погашения евробондов
 **** 29,2 млрд. тенге сомадағы МЕАКАМ өтеуді ескере отырып/с учетом погашения МЕАКАМ на 29,2 млрд. тенге

Қазақстанда ұжымдық инвестициялауды дамытудың негізгі бағыттары

Е. Шарыгин,
Зерттеу және статистика департаментінің
бас маманы-талдаушысы

Инвестициялық процесс экономика жүйесінің қызмет етуінің негізгі аспектілерінің бірі болып табылады. Дамыған қор рыногын қалыптастыратын әділ инвестициялық саясат қоғамды көптеген әлеуметтік күйзелістерден қорғауға және оны жаңа сапалы даму сатысына шығаруға қабілетті. Жоспар бойынша Қазақстанда ұжымдық инвестициялаудың әртүрлі нысандарының және ең алдымен барлық инвестициялық қорлардың пайда болуы өзекті міндеттер болып табылады.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі қор рыногының кәсіби қатысушыларымен бірлесіп «Инвестициялық қорлар туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жаңа жобасын дайындауда.

Осы заң жобасы Қазақстанда пайлық инвестициялық қорлардың пайда болуын ұсынады. Бұл қорлар басқарушы компанияға сенімгерлік басқаруға берілетін әртүрлі санаттағы азаматтардың және заңды тұлғалардың (пайшылардың) ақшаларын біріктіру нәтижесінде пайда болады.

Пайлық инвестициялық қорлардың қызметі әлемдік практикада кеңінен таратылуда және ұжымдық инвестициялаудың ыңғайлы нысанын білдіреді. Салымшы қаражатын пайлық инвестициялық қорға инвестициялай отырып осы қордың ережелеріне сәйкес басқарушы компания шығаратын пай, яғни атаулы бағалы қағаздар сатып алады. Басқарушы компания салымшылардың біріктірілген қаражатын пай-

Основные направления развития коллективного инвестирования в Казахстане

Е. Шарыгин,
главный специалист – аналитик
Департамент исследований и статистики

Инвестиционный процесс является одним из основных аспектов функционирования экономической системы. Разумная инвестиционная политика, формирующая развитый фондовый рынок, способна оградить общество от многих социальных потрясений и вывести его на новую качественную ступень развития. В этом плане появление в Казахстане различных форм коллективного инвестирования и прежде всего инвестиционных фондов является актуальной задачей.

В настоящее время Национальным Банком Республики Казахстан совместно с профессиональными участниками фондового рынка разрабатывается новый проект Закона Республики Казахстан «Об инвестиционных фондах».

Данный законопроект предполагает появление в Казахстане паевых инвестиционных фондов. Эти фонды будут образовываться в результате объединения денег различных категорий граждан и юридических лиц (пайщиков), которые будут передаваться в доверительное управление управляющей компании.

Деятельность паевых инвестиционных фондов имеет широкое распространение в мировой практике и представляет собой удобную форму коллективного инвестирования. Инвестируя средства в паевой инвестиционный фонд вкладчик приобретает пай, то есть именную ценную бумагу, выпускаемую управляющей компанией в соответствии с правилами данного фонда. Аккумулялируемые средства

да алу мақсатында әртүрлі қаржы құралдарына инвестициялайды. Салымшы сатып алған пай енгізілген қаражат шегінде оның пайлық инвестициялық қордан пайда алуға қатысуын болжамдайды.

Пайлық инвестициялық қорлар ашық және жабық болып бөлінеді.

Ашық инвестициялық қордың пай ұстаушысы басқарушы компаниядан өзіне тиесілі пайлардың барлығын немесе бір бөлігін сатып алуды талап етуге құқылы. Пай ұстаушыға тиесілі барлық пайды сатып алу сенімгерлік басқару шартының тоқтатылуын білдіреді.

Жабық инвестициялық қордың пай ұстаушысы инвестициялық қордың қызметін тоқтату жағдайларын қоспағанда, басқарушы компаниядан өзіне тиесілі пайлардың барлығын немесе бір бөлігін сатып алуды талап етуге құқылы.

Пайшылар алатын кірістің мөлшері инвестициялық қорлардың пайларын инвестициялау мақсатына тікелей қатысты. Бұл салада әлемдік практикадағы инвестициялық қорларға мақсаттары бойынша бір мағыналы сипаттама берудің үлгілері күрделі екендігін көрсетеді, оның үстіне инвестициялық мақсаттардың мынадай бірнеше негізгі ірі кластары бөліп көрсетіледі:

- 1) *капиталды қорғау* – инвестициялаудың осы бағыттары ең алдымен бар қаражатты сақтау қызықтыратын инвесторлар үшін қолайлы. Алынған кірістілік тұрақты коммерциялық банктерде депозиттердің ставкалар деңгейінен төмен болмауы тиіс. Инвестициялардың негізгі объектілері мемлекеттік бағалы қағаздар (негізінен қысқа мерзімді) және бірінші класты эмитенттердің вексельдері болады;
- 2) *консервативтік портфель* – инвестициялық портфельді қалыптастыру принциптері көбінесе «Капиталды қорғау» стратегияларына ұқсас инвестициялаудың осы түрлерін қолданатын инвесторларға арналған. Бұл бірінші кезекте портфельдің негізі ретінде мемлекеттік облигацияларға және вексельдерге қатысты. Сонымен қатар, инвестициялаудың осы түрі ірі кәсіпорындардың акцияларын (кемінде портфельдің 20%) сатып алуды болжамдайды. Осы портфельдің негізгі мақсаты капиталдың сатып алу қабілетін және қалыпты тәуекелді сақтай отырып тұрақты кіріс алу болып табылады.
- 3) *қалыпты портфель* – осы стратегия акциялар мен борыштық құралдар арасындағы базальқ арақатынастарды таңдаудың болуын болжамдайды. Осындай стратегия үшін неғұрлым оңтайлы арақатынастар 50:50. Портфельдің негізгі мақсаты капиталдың сатып алу қабілетінің сақталуын және ұзақ мерзімді өсімге қол жеткізу болып табылады;

вкладчиков инвестируются управляющей компанией в различные финансовые инструменты с целью получения прибыли. Приобретенный вкладчиком пай предполагает его участие в получении прибыли паевого инвестиционного фонда в пределах внесенных средств.

Различают открытые и закрытые паевые инвестиционные фонды.

Держатель пая открытого инвестиционного фонда имеет право требовать от управляющей компании выкупа всех или части, принадлежащих ему паев. Выкуп всех принадлежащих держателю паев означает прекращение договора доверительного управления.

Держатель пая закрытого инвестиционного фонда не имеет права требовать от управляющей компании выкупа принадлежащих ему паев, за исключением случая прекращения инвестиционного фонда.

Размер получаемого дохода пайщиков напрямую зависит от целей инвестирования паев инвестиционных фондов. Примеры мировой практики в этой области показывают, что дать однозначную характеристику инвестиционных фондов по целям довольно сложно, тем не менее принято выделять следующие несколько основных крупных классов инвестиционных целей:

- 1) *защита капитала* – данное направление инвестирования подходит для инвесторов, которых интересует прежде всего сохранение имеющихся средств. Полученная доходность должна быть не ниже, чем уровень ставок депозитов в устойчивых коммерческих банках. Основным объектом инвестиций выступают государственные ценные бумаги (в основном, краткосрочные) и векселя первоклассных эмитентов;
- 2) *консервативный портфель* – для инвесторов, применяющих данный тип инвестирования, принципы формирования инвестиционного портфеля во многом схожи со стратегией «Защита капитала». Это, в первую очередь, относится к государственным облигациям и векселям как основе портфеля. Кроме того, данный тип инвестирования предполагает приобретение акций крупных предприятий (не более 20% портфеля). Основной целью данного портфеля является получение стабильного дохода при сохранении покупательной способности капитала и умеренном риске;
- 3) *умеренный портфель* – данная стратегия предполагает наличие выбора базового соотношения между акциями и долговыми инструментами. Наиболее оптимальное соотношение для такой стратегии 50:50. Основной целью портфеля является сохранение покупательной способности и достижение долгосрочного роста капитала;
- 4) *портфель агрессивного роста* – основой инвестиционного портфеля данного типа

- 4) *агрессивті өсім портфелі* – ірі кәсіпорындардың неғұрлым өтімді акциялары осы үлгідегі инвестициялық портфельдің негізі болып табылады. Алайда неғұрлым перспективалық акциялар деп аталатын, «көгілдір фишкалар» санына кірмейтін акциялардың өсімін белсенді пайдалану (20% лимит шеңберінде) толық негізделген болуы тиіс. Облигациялар және вексельдер акциялар рыногында қолайлы конъюнктура болмаған кезде капиталды сақтау құралдары ретінде пайдаланылады;
- 5) *ұзақ мерзімді өсім портфелі* – осы стратегияны қанағаттандыратын инвестициялаудың барлық түрлері, олар рынок жете бағаламаған бағалы қағаздарды іздеумен және сатып алумен байланысты. Осыған орай, сірә, осы сияқты инвестицияларда әулетті жоғары түсіммен қатар жоғары тәуекелдер де бар. Кәсіпорындардың неғұрлым өтімді акциялары; жете бағаланбаған «екінші эшелондағы акциялар» және мемлекеттік бағалы қағаздар (акцияларға уақытша инвестицияланбаған қаражатты орналастыру үшін) инвестициялар объектісі болып табылады.

Пайлық инвестициялық қорлар қызметінің басты мәселелерінің бірі пайлардың баға белгілеу механизмін белгілеу болып табылады. Инвестициялық қорлардың пайларының бағасын қалыптастыру олардың операциялық құрылымымен белгіленуі тиіс.

Атап айтқанда, ашық үлгідегі қор пайының құны қордың таза активтерінің құнының айналыстағы пайлардың санына қатынасынан шығара отырып, жүйелі түрде белгіленуі тиіс. Пайлар пай құны негізінде есептелінген баға бойынша сатылуы және сатып алынуы тиіс, осыған орай баға құнмен сәйкес келмеуі мүмкін. Сату (орналастыру) бағасы үстеме мөлшеріне арналған құннан асып кетуі мүмкін. Инвестордан пайды сатып алу (өтемін төлеп алу) бағасы жеңілдік мөлшеріне пайдың құнынан төмен болуы тиіс. Үстеме және жеңілдіктер сатып алу және өтемін төлеп алу процесін ұйымдастыруға арналған шығынын жабу үшін пайдалануы тиіс. Үстемелер мен жеңілдіктерді пайдаланбайтын қорларда (бұл мемлекеттік бағалы қағаздарға салымдарды жүзеге асыратын қорлар) пайлар олардың құнына тең баға бойынша сатылуы және өтемін төлеп алынуы мүмкін.

Егер ашық инвестициялық қорлардың пайларды сатып алудың күн сайынғы кезеңдігі белгіленетін болса, онда олар үшін қосымша шығындармен қайталама рынок делдалдар мен биржалардың қызметіне ақы төлеу үшін жеткілікті түрде қымбат болып табылады. Мұндай жағдайларда ашық қорлар пайларының қайталама рынокта айналысы тиімсіз болады.

являются наиболее ликвидные акции крупных предприятий. Однако вполне обоснованным может быть активное (в рамках 20%-го лимита) использование так называемых акций роста, то есть наиболее перспективных акций, не входящих в число «голубых фишек». Облигации и векселя используются в качестве инструмента сохранения капитала при отсутствии благоприятной конъюнктуры на рынке акций;

- 5) *портфель долгосрочного роста* – все виды инвестирования, которые удовлетворяют данной стратегии, так или иначе, связаны с поиском и приобретением ценных бумаг недооцененных рынком. При этом, очевидно, что подобные инвестиции, наряду с потенциально высокой прибылью, имеют и высокие риски. Объектом инвестиций выступают наиболее ликвидные акции предприятий; недооцененные акции «второго эшелона» и государственные ценные бумаги (для размещение временно не инвестированных в акции средств).

Одним из ключевых вопросов деятельности паевых инвестиционных фондов является определение механизма ценообразования паев. Формирование цены паев инвестиционных фондов должно определяться их операционной структурой.

В частности, стоимость пая фонда открытого типа должна определяться регулярно, исходя из отношения стоимости чистых активов фонда к количеству паев в обращении. Паи должны продаваться и выкупаться по цене, рассчитанной на основе стоимости пая, при этом цена может не совпадать со стоимостью. Цена продажи (размещения) может превышать стоимость на величину надбавки. Цена покупки (выкупа) пая у инвестора может быть ниже стоимости пая на размер скидки. Надбавка и скидка должны использоваться для покрытия издержек на организацию процесса продаж и выкупов. В тех фондах, которые не используют надбавку и скидку (чаще всего это фонды, осуществляющие вложения в государственные ценные бумаги), паи могут продаваться и выкупаются по цене, равной их стоимости.

Если будет установлена ежедневная периодичность выкупа паев открытых инвестиционных фондов, то для них вторичный рынок с его дополнительными затратами на оплату услуг посредников и биржи будет являться достаточно дорогим. В данном случае обращение паев открытых фондов на вторичном рынке будет нецелесообразным.

Цена паев закрытого фонда должна определяться спросом и предложением на рынке. Такое ценообразование в большой

Жабық қор пайларының бағасы рыноктағы сұраныспен және ұсыныспен белгіленуі тиіс. Мұндай баға белгілеу көп жағдайда пай құнының есептік мөлшеріне қатысты болады. Алайда әдеттегідей, пайдың рыноктық бағасы мен оның құны арасында қандай да бір айырмашылықтар болады. Егер пайдың рыноктық бағасы оның құнынан жоғары болса, онда сыйақы бар айтады. Егер пайдың рыноктық бағасы оның құнынан төмен болса, онда пай дисконтпен бірге сатылады. Әдетте, пай сыйақымен бірге сатылатын болса бұл инвесторлардың қордың инвестициялық саясаты жөніндегі оң пікірге және инвесторларға арналған тиісті кірістерге әсер етеді.

Осы санаттағы қорлар үшін пайлардың қайталама айналысы біздің ойымызша қажет болып табылады. Біріншіден, жабық қордың басқарушы компаниясы пайларды сатып алуға міндетті емес, себебі пайшылар үшін мұндай қорлар қордың сенімгерлік басқару шартының қолданылу мерзімі аяқталғанға дейін өздерінің пайларын сату мүмкіндігін беруі тиіс. Екіншіден, қайталама айналыс жабық қорлар пайларының бағаларын рыноктық белгілеу механизмі ретінде қажет.

Жалпы алғанда, қазіргі уақытта инвестициялық қорлар пайларының қызмет етуінің барлық әзірленіп жатқан механизмдері талқылану сатысында тұр. Осы мақалада ұжымдық инвестициялаудың осы түрін дамытудың кейбір негізгі бағыттарын автордың пікірімен беруге талаптанды. «Инвестициялық қорлар туралы» Заңының жобасына қатысты Ұлттық Банк тарапынан оны әзірлеуді аяқтау 2003 жылғы үшінші тоқсанға болжамдалып отыр, осыдан кейін заң жобасы Қазақстан Республикасы Үкіметінің қарауына беріледі.

степени соотносится с расчетной величиной стоимости пая. Однако обычно всегда имеется какая-то разница между рыночной ценой пая и его стоимостью. Если рыночная цена пая больше его стоимости, то говорят, что существует премия. Если рыночная цена ниже стоимости, то говорят, что пай продается с дисконтом. Как правило, когда пай продается с премией, это отражает положительное мнение инвесторов по поводу инвестиционной политики фонда и соответствующими доходами для инвесторов.

Вторичное обращение паев для данной категории фондов, на наш взгляд, является необходимым. Во-первых, управляющая компания закрытого фонда не обязана выкупать пай, поэтому для пайщиков таких фондов должна быть возможность продать свой пай до окончания срока действия договора доверительного управления фондом. Во-вторых, вторичное обращение необходимо как механизм рыночного определения цены паев закрытых фондов.

В целом следует отметить, что в настоящее время все разрабатываемые механизмы функционирования паевых инвестиционных фондов находятся на стадии обсуждения. В настоящей статье была сделана попытка представить некоторые основные направления развития данного вида коллективного инвестирования с точки зрения автора. Что касается самого проекта Закона «Об инвестиционных фондах», то завершение его разработки со стороны Национального Банка предполагается в третьем квартале 2003 года, после чего, законопроект будет передан на рассмотрение в Правительство Республики Казахстан.

Қазақстандағы банктік кредиттеу үрдістері жөнінде

А. Г. Тюгай

Зерттеу және статистика департаментінің
жетекші маманы-талдаушысы

Бірқалыпты экономикалық өсу кезеңін бастан кешіре отырып, Қазақстан әлуэтті инвесторлардың белсенді түрдегі салымдарына аса зәру. Сондай инвесторлардың бірі – соңғы біраз жылда жеткілікті дәрежеде бірқалыпты дамып келе жатқан банк секторы. Сондай-ақ банктердің ресурстық негізінің жоғары қарқынмен дамуының арқасында банктердің кредит беруі өте жылдам өсіп келеді.

Соңғы жылдары макроэкономикалық шарттардың жақсаруы және қаржы рыногының тұрақты дамуын сақтау арқасында экономиканың көптеген секторларында өндірістің өсуі оң нәтиже беруде. Нақты сектордың көптеген кәсіпорындарының жұмысы жақсарып келеді, тауар сату мен қызмет көрсету оңалып келеді, айналым қаражаты көбейіп келеді. Жалпы алғанда, халықтың әл-ауқаты көтерілді, азаматтардың табысы өсіп келеді, біртіндеп ақша жинау үшін бос ресурстар пайда бола бастады. Сөз жоқ, осының бәрі біздің елімізде кәсіпорындардың және азаматтардың кредит беру мүмкіндігіне оң әсерін тигізуде. Банк беретін кредиттерге деген сұраныс артты.

Сонымен қатар Қазақстанда кредит берудің қарқынды дамуын айқындайтын факторларға мыналарды жатқызуға болады:

- «Кредитке өмір сүруден» қорықпайтын тұрғындар саны артып келеді;
- Банктердің сыйақы ставкаларының төмендеу үрдісі байқалады;
- Банктер кредит берудің жаңа түрлерін көбейту жөнінде өздерінің қызметін айтарлықтай жандандырды;
- Экономикалық өсудің жоғары қарқыны үнемі ақша қаражатының жетіспеуін байкатады.

Осы жағдайларда банктер берілетін жана кредиттердің спектрін әжептәуір кеңейтті және

О тенденциях банковского кредитования в Казахстане

А. Г. Тюгай

ведущий специалист – аналитик
Департамента исследований и статистики

Находясь на этапе устойчивого экономического роста, Казахстан остро нуждается в активном вложении средств потенциальными инвесторами. Одним из таких инвесторов является банковский сектор, который уже на протяжении нескольких лет развивается достаточно стабильно. В то же время благодаря высоким темпам роста ресурсной базы банков стремительно активизируется процесс банковского кредитования.

В последние годы на фоне улучшения макроэкономических условий и сохранения устойчивого развития финансового рынка продолжается позитивный рост производства во многих секторах экономики. Деятельность многих предприятий реального сектора улучшается, реализация товаров и услуг нормализуется, оборотные средства увеличиваются. В целом повысилось и благосостояние населения, доходы граждан постепенно растут, появляется все больше свободных ресурсов для сбережений. Безусловно, все это положительно отразилось на кредитоспособности предприятий и граждан нашей страны. Повысился потенциальный спрос на банковские кредиты.

Также к определяющим активное развитие кредитования в Казахстане можно отнести следующие факторы:

- Увеличивается доля населения, которое не боится «жить в кредит»;
- Ставки вознаграждения банков имеют тенденцию к снижению;
- Банки значительно активизировали свою деятельность в продвижении новых видов кредитования;
- Высокие темпы экономического роста сопровождаются постоянным недостатком денежных средств.

В этих условиях банки значительно расширили спектр новых и увеличили объемы

олардың көлемін арттырды, ал кредит беру олардың артықшылықты қызмет түрі болып қалды.

Соңғы 3 жылда банктердің экономикаға беретін кредиттерінің көлемі 4,4 есе өсті және 2003 жылғы сәуірдің аяғында 736,8 млрд. тенге (4,9 млрд. АҚШ долл.) болды.

Қазіргі кезде банктердің барлық активтерінің 60%-ке жуығы экономиканы кредиттеуге бағытталған. Отандық банктердің жеткілікті дәрежеде жоғары капиталдандырылуын ескерсек (орташа алғанда 32 млн. АҚШ долл. шамасында), кредиттердің мұндай арақатысы қалыпты болып есептеледі. Әлемдік тәжірибеде орташа универсал банкте оның активтеріндегі кредиттің үлесі 60–65%-ті құрайды.

Бүгінгі күні Қазақстандағы кредит рыногы мынадай үрдістермен сипатталады.

Кредит валюталарының ішінде бұрынғыдай шетел валюталары басым болып отыр. Дегенмен, 2003 жылдың басынан бері кредитті ұлттық валютамен беру үлесінің бірқалыпты өсу үрдісі байқалады, бұл ең алдымен, теңге бағамының АҚШ долларына қатысты нығая түсуімен түсіндіріледі. Заемшы үшін ол кредит алған кезде кредит алған шетел валютасы бағамының төмен түскені пайдалы. Қазіргі кезде қалыптасқан жағдайда көптеген заемшылар үшін теңгенің пайдасына шешім қабылдаған дұрыс болады.

Сонымен қатар қысқа мерзімді кредиттермен салыстырғанда орта және ұзақ мерзімді кредиттердің бұрынғыдан да өсіп бара жатқанын атай кету керек. Соңғы 3 жылда олар тиісінше 5,2 және 3,7 есе, ал 2003 жылдың басынан бері – тиісінше 10,5%-ке және 8,4%-ке артты. Ұзақ мерзімді кредиттердің басым бола түсуі – ең алдымен экономикалық субъектілердің ертеңгі күнге деген сенімінің және жалпы экономикалық жағдайдың тұрақтылығының куәсі. Шетелдік инвесторлар өз қызметі үшін мемлекет таңдаған кезде, әсіресе экономиканың тұрақтылығы өз кезегінде негізгі факторлардың бірі болып табылатынын айта кеткен жөн. Экономикаға деген сенімнің артуы біздің халықаралық рейтингімізге өз әсерін тигізеді. Қазақстан ТМД аумағында бірінші болып инвестициялық деңгейдің рейтингін алды, мұның өзі отандық коммерциялық банктерге берілетін синдикатталған заемдардың көлемінің артуына, яғни олардың ел ішіндегі кредит қызметінің жандана түсуіне себін тигізеді.

Заемшылардың сипаты бойынша кредит құрылымына келсек, кредиттік қызмет көрсету рыногында банктердің негізгі заемшылары болып бұрынғыша корпоративтік клиенттер қалып отыр. Олардың үлесіне 2003 жылдың 1-мамырындағы жағдай бойынша барлық кредиттің 90,4%-і келіп отыр. Жеке тұлғаларға берілген кредиттің үлес салмағы жыл басындағымен салыстырғанда 0,9 п. п. өскеніне қарамастан, әлі де шамалы ғана. Қалай да, жеке тұлғаларға берілген кредит үлесінің мұндай өсуі банктердің тұрғындарға ұсынатын кредиттік қызмет көрсетуінің кенеюімен түсіндіріледі.

выдаваемых кредитов, а выдача кредитов осталась приоритетным видом их деятельности.

За последние 3 года объем кредитов банков экономике вырос в 4,4 раз и на конец апреля 2003 года составил 736,8 млрд. тенге (4,9 млрд. долл. США).

В настоящее время около 60% всех активов банков направлено на кредитование экономики. Учитывая достаточно высокую капитализированность отечественных банков (в среднем около 32 млн. долл. США), такое соотношение кредитов считается нормальным. В мировой практике у среднего универсального банка доля кредитов в его активах составляет 60–65%.

На сегодняшний день кредитный рынок в Казахстане характеризуется следующими тенденциями.

Среди валют кредита по-прежнему преобладают иностранные валюты. Однако с начала 2003 года наблюдается устойчивая тенденция роста доли кредитов в национальной валюте, что объясняется, прежде всего, укреплением курса тенге по отношению к доллару США. В случае получения кредита заемщику выгодно падение курса иностранной валюты, в которой получен кредит. В сложившейся в настоящее время ситуации правильным для многих заемщиков является принятие решения в пользу тенге.

Также необходимо отметить продолжающийся рост средне- и долгосрочных кредитов по сравнению с краткосрочными. За последние три года они увеличились в 5,2 и 3,7 раза соответственно, а с начала 2003 года – на 10,5% и 8,4% соответственно. Преобладающий рост долгосрочных кредитов свидетельствует, прежде всего, о росте уверенности экономических субъектов в завтрашнем дне и стабильности общей экономической ситуации. В свою очередь, именно стабильность экономики служит для иностранных инвесторов одним из доминирующих факторов при выборе государства для своей деятельности. Повышение доверия к нашей экономике находит свое подтверждение и в нашем международном рейтинге. Казахстан первым на территории СНГ получил рейтинг инвестиционного уровня, что способствует увеличению объемов синдицированных займов отечественным коммерческим банкам, а значит, и активизации их кредитной деятельности внутри страны.

Что касается структуры кредитов по видам заемщиков, то основными заемщиками банков на рынке кредитных услуг, по-прежнему, остаются корпоративные клиенты. На их долю по состоянию на 1 мая 2003 года приходится 90,4% всех кредитов. Удельный вес кредитов, предоставленных физическим лицам, остается незначительным, хотя по сравнению с началом года он вырос на 0,9 п. п. Такое повышение доли кредитов физическим лицам объясняется расширением кредитных услуг банков, предлагаемых населению.

Сөйтіп, мысалы, азаматтардың тұтыну мақсаттарына берілген кредит үлесін атай кету керек (1-сурет). 2001 жылдың басынан бастап 2003 жылдың сәуірін қоса алғанда бұл кредиттердің үлесі 2,4%-тен 5,2%-ке дейін өсті. Бұл үрдіс тұрақты сипат алып отыр. Бұл ең алдымен, тұтыну кредитін беру бойынша мәмілелерді жүзеге асыру нәтижесінде әртүрлі экономикалық субъектілер алып отырған көптеген пайдаға байланысты.

Так, например, следует отметить, рост доли кредитов, предоставленных на потребительские цели граждан (Таблица 1). С начала 2001 года по апрель 2003 года доля этих кредитов выросла с 2,4% до 5,2%. Данная тенденция имеет устойчивый характер. Это связано, прежде всего с множеством выгод, получаемых различными экономическими субъектами в результате осуществления сделки по предоставлению потребительского кредита.

1-КЕСТЕ.

ТАБЛИЦА 1.

Азаматтардың тұтыну мақсаттарына берілетін кредиттердің өсу динамикасы

Динамика роста кредитов на потребительские цели граждан

кезең аяғында

на конец периода, млрд. тенге

	2000 ж./ 2000 г.	2001 ж./ 2001 г.	2002 ж./ 2002 г.	2003 ж. сәуір/ апр. 2003 г.
<i>Барлық кредит/Всего кредитов</i>	271 403	481 475	656 913	721 087
оның ішінде берілгені:/				
в т. ч. представленные на:				
- азаматтардың тұтыну мақсаттарына/ - потребительские цели граждан	6 598	15 251	31 475	37 690
- тұтыну мақсаттарына берілген кредит үлесінің жалпы көлемі, %/ - доля кредитов выданных на потребительские цели в общем объеме, %	2,4	3,2	4,8	5,2

Тұтыну кредиті де маңызды элеуметтік роль атқарады, себебі ол азаматтарға тұрмыс бұйымдарын және ұзақ пайдаланатын әртүрлі құндылықтар сатып алуға мүмкіндік береді. Сондықтан кредиттік қызмет көрсетудің бұл түрінің даму болашағы мол.

Потребительский кредит играет также важную социальную роль, поскольку позволяет приобретать гражданам предметы быта и различные ценности долгосрочного пользования. Поэтому перспектива развития данного вида кредитных услуг очевидна.

Банктердің экономика салаларын кредиттеуінің қалыптасқан артықшылықты жақтарына қатысты өнеркәсіпке, ауыл шаруашылығына және құрылысқа бағытталған кредиттің өсу қарқынының экономиканың басқа салаларына арналған кредиттің өсу қарқынынан алда келе жатқаны жөнінде айтуға болады (2-кесте). Дегенмен, қазір банктер беретін кредиттің басым көпшілігін сауда операцияларын жүргізу үшін заемшылар пайдаланады, бұның үлес салмағы қазіргі кезде әжептәуір жоғары (29,4%).

Что касается сложившихся приоритетов банковского кредитования по отраслям экономики, то здесь темпы прироста кредитов, направленных в промышленность, сельское хозяйство и строительство, опережают темпы роста кредитов в другие сектора (Таблица 2). Тем не менее, сейчас значительная масса выдаваемых банками кредитов используется заемщиками для поддержания торговых операций и их удельный вес в настоящее время является достаточно высоким (29,4%).

2-КЕСТЕ.

ТАБЛИЦА 2.

Банк кредитінің экономика салалары бойынша үлес салмақтары, %

Удельные веса кредитов банков по отраслям экономики, %

кезең соңында

на конец периода

Экономика салалары/ Отрасли экономики	2000 ж./ 2000 г.	2001 ж./ 2001 г.	2002 ж./ 2002 г.	2003 ж. сәуір/ апр. 2003 г.
<i>Өнеркәсіп/Промышленность</i>	30,5	33,9	34,3	33,2
Ауыл шаруашылығы/ Сельское хозяйство	9,4	10,3	11,4	11,3
Құрылыс/Строительство	4,3	4,7	6,4	6,6
Көлік/Транспорт	6,0	4,3	3,0	2,4
Байланыс/Связь	2,1	2,4	1,9	1,5
Сауда/Торговля	33,3	31,0	29,4	29,4
Басқалары/Другие	14,4	13,3	13,6	15,6
<i>Барлығы/Всего</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Рыноктық экономикаға өту жағдайында бүкіл әлемдегі сияқты шағын бизнесті дамытуға баса көңіл бөлінеді. 2003 жылдың қаңтар-сәуір айларында шағын кәсіпкерлікке 147,3 млрд. тенге сомаға кредит берілді, бұл 2002 жылдың дәл осындай кезеңінде берілген кредит көлемінен 60,7% артық. Осының нәтижесінде банктердің шағын кәсіпкерлікке берген кредиттері бойынша борыш сәуірдің аяғында жыл басындағымен салыстырғанда 6,7%-ке артып, 156,4 млрд. тенге болды (3-кесте).

В условиях перехода к рыночной экономике значительное внимание, как и во всем мире, уделяется развитию малого бизнеса. За январь-апрель 2003 года банками малому предпринимательству было выдано кредитов на сумму 147,3 млрд. тенге, что на 60,7% превышает объем кредитов, выданных за аналогичный период 2002 года. В результате основной долг по кредитам банков малому предпринимательству к концу апреля составил 156,4 млрд. тенге, увеличившись по сравнению с началом года на 6,7% (Таблица 3).

3-КЕСТЕ.

ТАБЛИЦА 3.

Банктердің шағын кәсіпкерлікке берген кредиттері, млрд. теңге

Кредиты банков малому предпринимательству, млрд. тенге

кезең соңында

на конец периода

	2000 ж./ 2000 г.	2001 ж./ 2001 г.	2002 ж./ 2002 г.	2003 ж. сәуір/ апр. 2003 г.
Барлық кредит:/Всего кредиты:	74,2	122,0	146,5	156,4
– ұлттық валютамен/ – в национальной валюте	40,7	46,7	55,5	71,8
– шетел валютасымен/ – в иностранной валюте	33,5	75,3	91,1	84,6
– қысқа мерзімді/ – краткосрочные	40,2	60,2	63,1	63,3
– орта және ұзақ мерзімді/ – средне- и долгосрочные	34,1	61,8	83,5	93,1

Кестеде көрініп тұрғандай, шағын кәсіпкерлікке берілген кредиттерді валюталар бойынша да, мерзімділігі бойынша да бөлуде оң өзгерістер болғаны байқалады. Мысалы, тек қана 2003 жылдың басынан бері ұлттық валютамен берілген кредит 29,4%-ке артқан, ал ЕАВ-мен берілген кредит 7,1%-ке төмендеген. Мерзімділігі жағына келсек, 2000 жылдың аяғында қысқа мерзімді кредиттер айтарлықтай басым болса, 2003 жылғы сәуірдің аяғында олар орта және ұзақ мерзімді кредиттердің тек 68%-ін ғана құрады.

Қазіргі кезде кредиттің сапасы дұрыс бағаланады. Банктердің жиынтық кредит портфеліндегі стандартты кредиттердің үлесі 68,9% болып отыр, үмітсізі – 1,7%, күмәндісі – 29,4% (4-кесте).

Бүгінгі күні банк заемшыларының негізгі бөлігі – сыннан өткен, ойдағыдай дәрежеде тиімді жұмыс істеп тұрған кәсіпорындар. Келешекте экономиканың нақты секторының негізгі салаларының дамуындағы оң үрдісті сақтау және қаржы рыногындағы жағдайдың тұрақтылығы, сондай-ақ инфляция қарқынының баяулауы мен айырбастау бағамының төмендеуі заемшылардың кредит алу қабілетіне оң әсерін тигізетін болады.

Как видно из таблицы, произошли положительные изменения, как в разбивке по валютам, так и по срочности кредитов малому предпринимательству. Так, только с начала 2003 года объем кредитов в национальной валюте увеличился на 29,4%, в то время как кредиты в СКВ снизились на 7,1%. Что касается срочности, то, если в конце 2000 года значительно преобладали краткосрочные кредиты, то к концу апреля 2003 года они составляют лишь 68% от средне- и долгосрочных кредитов малому предпринимательству.

Качество кредитов в настоящее время оценивается положительно. В совокупном портфеле банков доля стандартных кредитов составляет 68,9%, безнадежных – 1,7%, сомнительных – 29,4% (Таблица 4).

На сегодняшний день основная масса заемщиков банков – это проверенные предприятия, которые также работают достаточно рентабельно. В дальнейшем сохранение позитивных тенденций роста основных отраслей реального сектора экономики и стабильная ситуация на финансовом рынке, а также замедление темпов инфляции и снижение обменного курса тенге положительно повлияют на кредитоспособность заемщиков.

4-КЕСТЕ.

ТАБЛИЦА 4.

Банктердің кредит портфелінің жиынтық сапасын сипаттайтын көрсеткіштердің өзгерісі, %

Изменение показателей, характеризующих качество совокупного кредитного портфеля банков, %

кезең соңында

на конец периода

Жіктелетін кредиттер портфеліндегі үлесі/ Доля в портфеле классифицируемых кредитов	1999 ж./ 1999 г.	2000 ж./ 2000 г.	2001 ж./ 2001 г.	2002 ж./ 2002 г.	2003 ж. сәуір/ апр. 2003 г.
Стандартты/ Стандартных	55,3	76,8	69,1	71,3	68,9
Күмәнді/ Сомнительных	39,2	21,2	28,6	26,7	29,4
Үмітсіз/ Безнадёжных	5,5	2,0	2,3	2,0	1,7

Экономиканың тұрақты дамуы, қаржы рыногының тұрақтана түсуі, инфляция қарқынының баяулауы және теңгені айырбастау бағамының әжептәуір тұрақтануы қаржы рыногындағы операциялардың кірістілігінің төмендеуіне әсерін тигізді. Сөйтіп, 2002 жылы заңды тұлғаларға теңгемен берілген кредиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы жылдық 15,3%-тен 14,1%-ке дейін, жеке тұлғалардікі – жылдық 24,5%-тен 21,5%-ке дейін төмендеді. Алайда, 2003 жылдың басынан бері жеке тұлғалардың кредиттері бойынша ставка 16,9%-ке, жеке тұлғаларға кредиттер 22,5% жылдыққа артты (1-сурет). Бұған құрылыс, ауыл шаруашылығы, туризм сияқты салалардың маусым кезінде айтарлықтай жандануының нәтижесінде кредит ресурстары құнының артуы себеп болып отыр.

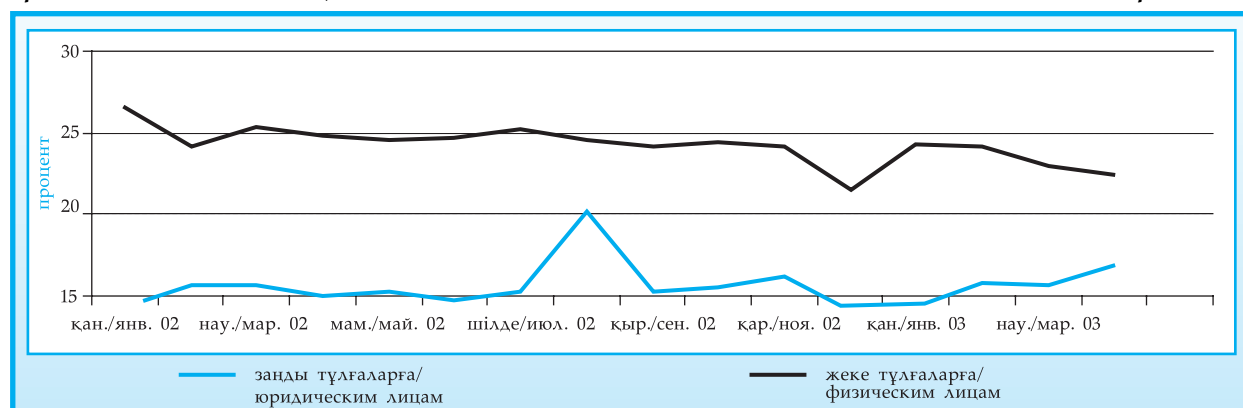
Стабильное развитие экономики, повышение устойчивости финансового рынка, снижение темпов инфляции и относительная стабилизация обменного курса тенге способствовали снижению доходности операций на финансовом рынке. Так, в 2002 году средневзвешенная ставка вознаграждения по выданным тенговым кредитам юридическим лицам понизилась с 15,3% до 14,1% годовых, физическим лицам – с 24,5% до 21,5%. Однако с начала 2003 года ставка по кредитам физических лиц повысилась до 16,9%, физическим лицам – до 22,5% годовых (Рисунок 1.). Это обусловлено сезонным повышением стоимости кредитных ресурсов, которое произошло из-за значительной активизации таких отраслей как строительство, сельское хозяйство, туризм.

1-СУРЕТ.

РИСУНОК 1.

Теңгемен берілген кредиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы

Средневзвешенные ставки вознаграждения по выданным тенговым кредитам



Сонымен, өткен жылдарда отандық кредит рыногының жұмысындағы сапалық және сандық көрсеткіштерде айтарлықтай табысқа қол жетті. Осыған байланысты экономиканы кредиттеуді жандандыруда Ұлттық Банк те біршама күш жұмсағанын атап өткен жөн.

Итак, за прошедшие годы были достигнуты значительные успехи, как в количественных, так и качественных показателях функционирования отечественного кредитного рынка. В этой связи необходимо отметить, что для активизации кредитования экономики немало усилий прилагает Национальный Банк.

Мысалы, Ұлттық Банк мезгіл-мезгіл коммерциялық банктердің өкілдерімен кездесулер өткізіп тұрды, онда банктің кредит саясатын жұмсартудың мүмкіндіктері талқыланды. Сондай-ақ банк кредиттері бойынша сыйақы ставкаларын төмендетуге байланысты экономикалық жағдайлар сипатталған хаттар жолданды, 2002 жылғы қарашада Ұлттық Банкті қайта қаржылаудың ресми ставкасы төмендетілді (қазір ол 7,5%). Құрамына банктердің, Ұлттық Банктің, сондай-ақ Үкіметтің өкілдері мүше болып кірген жұмыс тобы құрылып, осы мәселе бойынша жұмыс істеп жатыр.

Сонымен, соңғы жылдардағы үрдіс Қазақстанның кредит рыногы тұрақты даму үстінде екенін растайды. 2002 жылы Ұлттық Банк Қазақстанның қаржы секторын дамытудың алдағы 4 жылға арналған тұжырымдамасын әзірледі. Бұл жалпы қаржы жүйесінің алдында тұрған стратегиялық міндеттерді айқындайды. Осыған байланысты, қаржы рыногын дамыту жөнінде айтар болсақ, аталған тұжырымдама шеңберінде мынадай іс-шараларды жүзеге асыру жоспарланып отыр.

Кредиттеудің тиімді жұмыс істейтін үш деңгейлі жүйесі құрылды. Бірінші деңгейде негізінен ірі және орташа клиенттерге қызмет көрсететін банктер болады. Екіншісінде шамалы клиенттерге қызмет көрсететін банк операцияларының жеке-леген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар болады. Үшінші деңгейге негізінен ұсақ клиенттермен жұмыс істейтін, микрокредит беретін ұйымдар жатады.

Сондай-ақ ипотекалық кредит және тұрғын үй құрылысына арналған қаражат беру жүйелерін дамытудың нормативтік құқықтық негізін жетілдіруді жалғастыру жоспарланып отыр. Ипотекалық кредит және Тұрғынқұрылыс-жинақбанк тәуекелдерін сақтандыру жөніндегі компания тәрізді мамандандырылған институттар жұмыс істейтін болады.

Алдағы бірнеше жылда банктердің нақты секторды кредиттеудегі белсенділігін арттыра түсу көзделіп отыр. Сөйтіп, болжам бойынша, банктердің экономикаға беретін кредиті 2003 жылы 24–25%-ке, 2004 жылы 21–22%-ке, 2005 жылы 19–20%-ке өседі.

Так, Национальным Банком периодически проводились встречи с представителями коммерческих банков, на которых обсуждалась возможность смягчения кредитной политики банков. Также высылались письма с описанием экономических предпосылок для снижения ставок вознаграждения по кредитам банков. В ноябре 2002 года была снижена официальная ставка рефинансирования Национального Банка (сейчас она составляет 7,5%). Была создана и функционирует рабочая группа по этой проблеме, членами которой являются представители банков, Национального Банка, а также Правительства.

Таким образом, тенденции последних лет подтвердили, что кредитный рынок Казахстана находится на стадии устойчивого развития. В 2002 году Национальным Банком была разработана концепция развития финансового сектора Казахстана на предстоящие 4 года. Она определяет стратегические задачи, стоящие перед финансовой системой в целом. При этом, что касается развития кредитного рынка, то в рамках данной концепции планируется осуществить следующие мероприятия.

Будет создана эффективно функционирующая трехуровневая система кредитования. На первом уровне будут банки, которые в основном будут обслуживать крупных и средних клиентов. На втором – организации, осуществляющие отдельные виды банковских операций, обслуживающие относительно небольших клиентов. Третий уровень будет представлен микрокредитными организациями, преимущественно работающие с мелкими клиентами.

Также, планируется продолжить совершенствование нормативной правовой базы развития систем ипотечного кредитования и стройсбережений. Будут функционировать такие специализированные институты, как компания по страхованию рисков ипотечных кредитов и Жилстройсбербанк.

В ближайшие несколько лет ожидается дальнейшее увеличение активности банков по кредитованию реального сектора. Так, по прогнозам рост кредитов банков экономике в 2003 году составит 24–25%, в 2004 году – 21–22%, в 2005 году – 19–20%.

Алматы қаласының 2002 жылғы сыртқы экономикалық қызметі

З. Голева, бас экономист, И. Ли, бас экономист
«Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі»
ММ-нің Алматы қалалық филиалының
Төлем балансы статистикасы бөлімі

I. Кеден статистикасының деректері бойынша қаланың 2002 жылғы сыртқы сауда айналымы 2 805,2 млн. АҚШ долларынан асып түсті, бұл республикалық көлемнің¹ 17,3% құрады. 2001 жылмен салыстырғанда өсім 10% болды. Сыртқы сауда айналымы көлемінде импорт операциялары әлі де басым болып тұр – 2 115,1 млн. АҚШ доллары (75,4%). Мұндайда импорт өсімі 2001 жылға қарағанда 17,2% болды. 2002 жылы экспорт 2001 жылмен салыстырғанда 7,5%-ке төмендеп, 690,1 млн. АҚШ доллары деңгейінде болды (1-кесте). Осылайша, 2002 жылы тауар импортының экспорттан асып түсуі 1 425,0 млн. АҚШ доллары (2001 жылы 1 059,5 млн. АҚШ доллары) болды.

1-КЕСТЕ.

Алматы қаласының 2002 жылғы
қаңтары–желтоқсандағы сыртқы сауда айналымы

Внешнеэкономическая деятельность города Алматы за 2002 год

З. Голева, главный экономист, И. Ли, главный экономист
Отдел статистики платежного баланса
Алматинского городского филиала
ГУ «Национальный Банк Республики Казахстан»

I. По данным таможенной статистики внешнеторговый оборот города за 2002 год превысил 2 805,2 млн. долл. США, что составляет 17,3% от республиканского объема¹. По сравнению с 2001 годом рост достиг 10%. В объеме внешнеторгового оборота все также преобладающими остаются импортные операции – 2 115,1 млн. долл. США (75,4%). При этом прирост импорта по отношению к 2001 году составил 17,2%. Экспорт в 2002 году был на уровне 690,1 млн. долл., снизившись по сравнению с 2001 годом на 7,5% (Таблица 1). Таким образом, превышение импорта товаров над экспортом в 2002 году составило 1 425,0 млн. долл. США (1 059,5 млн. долл. в 2001 г.).

ТАБЛИЦА 1

Внешнеторговый оборот г. Алматы
за январь–декабрь 2002 г.

А	Сыртқы сауда айналымы барлығы/ Внешнеторговый оборот – всего		оның ішінде/в том числе			
	млн. АҚШ долл./млн. \$ США	өткен жылдың тиісті кезеңіне %-пен/% к соотв. периоду пре- дыдущ. года	экспорт		импорт	
			млн. АҚШ долл./ млн. \$ США	өткен жылдың тиісті кезеңіне %-пен/в % к соотв. периоду предыдущ. года/	млн. АҚШ долл./ млн. \$ США/	өткен жылдың тиісті кезеңіне %-пен/в % к соотв. периоду предыдущ. года/
1	2	3	4	5	6	
Барлығы/Всего	2 805,2	110,0	690,1	92,5	2 115,1	117,2
Республика көлеміндегі Алматының үлес салмағы (%)/ Удельный вес Алматы в объеме Республики (%)	17,3	x	7,1	x	32,6	x
оның ішінде:/в том числе:						

¹ «Алматы қаласының 2003 жылғы қаңтардағы әлеуметтік-экономикалық жағдайы» жинағының деректері бойынша, Алматы қаласының Статистика басқармасы, 2003 жыл/
По данным сборника «Социально-экономическое положение города Алматы за январь 2003 года», Управление статистики города Алматы, 2003 год

Кестенің жалғасы/Продолжение таблицы

А	1	2	3	4	5	6
ТМД елдері/страны СНГ	1 105,9	91,5	253,1	97,4	852,8	90,0
Республика көлеміндегі Алматының үлес салмағы (%) / Удельный вес Алматы в объеме Республики (%)	21,0	x	11,4	x	28,1	x
әлемнің қалған елдері/ остальные страны мира	1 699,3	126,5	437,0	89,9	1 262,3	147,2
Республика көлеміндегі Алматының үлес салмағы (%) / Удельный вес Алматы в объеме Республики (%)	15,5	x	5,8	x	36,5	x

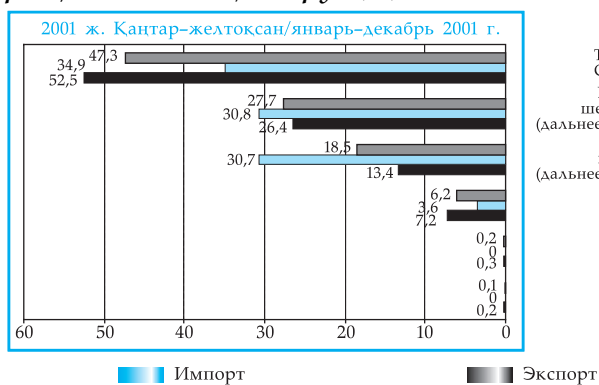
Кестеден көріп отырғандай, Алматы қаласына 2002 жыл ішінде республикалық импорт көлемінің үші келіп түскен болатын, бірақ экспорты республика көлемінің тек 7,1% болды.

Сыртқы сауда айналымының үлкен бөлігі (60,6%) алыс шетел елдеріне келеді, мұндайда осы елдермен сауда операцияларының ұлғаюуы өткен жылмен салыстырғанда ТМД елдерімен сыртқы сауда айналымының 8 проценттік төмендеу аясында болды (1-сурет).

Алматы қаласы кәсіпорындары өнімдерінің негізгі сатып алушылары мыналар болып табылады: Қытай – қала экспортының жалпы көлеміндегі үлесі 16,3%, Ресей – 14,4, Украина – 9,3, Италия – 8,9, Иран – 8,7, Әзербайжан – 4,4, Швейцария – 4,2, Қырғызстан – 3,6, БАӘ – 3,2, Франция – 3,1 болды. Осы елдерге барлық қала экспортының үштен төрті келеді. Қытайға көбінесе қымбат емес металдар, химиялық өнеркәсіп өнімдері, тері шикізаты шығарылады. Ресейге минералдық өнімдер, машиналар, құрал-жабдықтар мен механизмдер, көлік құралдары экспортқа шығарылады. Украина мен Италия негізінен минералдық өнімдерді сатып алады, ал Иран – өсімдік өнімдерін. Швейцарияға экспорттың негізгі бабы қымбат металдар болып отыр; Францияға экспорттың үлкен үлесі химиялық өнеркәсіп тауарлары алып отыр.

1-СУРЕТ

Ынтымақтастық елдері мен әлемнің қалған елдерінің сыртқы сауда айналымы көлемінің ара қатынасының өзгеруі (%)



Как видно из таблицы, в г. Алматы в течение 2002 года поступала треть всего объема республиканского импорта, тогда как экспорт составил всего лишь 7,1% объема республики.

Большая часть внешнеторгового оборота (60,6%) приходится на страны дальнего зарубежья, при этом увеличение торговых операций с этими странами происходит на фоне 8 процентного снижения внешнеторгового оборота со странами СНГ по сравнению с предыдущим годом (Рисунок 1).

Основными покупателями продукции предприятий г. Алматы являются: Китай – его доля в общем объеме экспорта города составляет 16,3%, Россия – 14,4, Украина – 9,3, Италия – 8,9, Иран – 8,7, Азербайджан – 4,4, Швейцария – 4,2, Кыргызстан – 3,6, ОАЭ – 3,2, Франция – 3,1. На эти страны приходится более трех четвертых всего городского экспорта. В Китай вывозят преимущественно неблагородные металлы, продукцию хим. промышленности, кожевенное сырье. В Россию экспортируются минеральные продукты, машины, оборудование и механизмы, транспортные средства. Украина и Италия покупают, в основном, минеральные продукты, а Иран – продукты растительного происхождения. Основной статьей экспорта в Швейцарию по-прежнему остаются драгоценные металлы; наибольшую долю в экспорте во Францию занимают товары химической промышленности.

РИСУНОК 1

Изменение соотношения объемов внешнеторгового оборота стран содружества и остальных стран мира (%)



Импорттың үлкен бөлігі Алматы қаласына Ресейден келіп түседі – қала импортының жалпы көлемінің 28,9%, Германиядан – 9,6, АҚШ-тан – 5,9, Италиядан – 4,5, Оңтүстік Кореядан – 4,1, Қытайдан – 3,6, Түркменстаннан – 3,4, Өзбекстаннан – 3,3, Жапониядан – 3,1, Украинадан – 2,8. Ресейден қымбат емес металдар, минералдық өнімдер, қағаз массасы, көлік құралдары, химиялық өнеркәсіп өнімдері әкелінеді. Германиядан негізінен құрал-жабдықтар мен механизмдер, көлік құралдары, химиялық өнеркәсіп өнімдері сатып алынады. АҚШ-тан, Оңтүстік Кореядан, Италиядан, Қытайдан, Жапониядан көбінесе машиналар, құрал-жабдықтар мен механизмдер, көлік құралдары келіп түседі. Түркменстан мен Өзбекстан әдеттегідей минералдық өнімдерді жеткізеді.

II. 2002 жылдың 12 айының қорытындысы бойынша сыртқы экономикалық қызметті жүзеге асыратын және төлем балансы шеңберінде ТБ нысандары бойынша Ұлттық Банктің Алматы қалалық филиалына (АҚФ) есеп беретін кәсіпорындардың жиынтық деректерінің шолуы мыналарды көрсетеді.

Сыртқы қызметті түрлері бойынша талдай отырып мынаны атап өту қажет. 2002 жылы Алматы қаласының көлік кәсіпорындары (авиа) жүкті тасымалдау бойынша көрсетілген қызметтен алған кірістердің өсуі байқалды. Өткен 2001 жылмен салыстырғанда жүкті тасымалдаудан түскен кірістер 5,1 млн. АҚШ долларына немесе 16,9%-ке өсті. Жүкті тасымалдауға байланысты ең белсенді ынтымақтастық мынадай әріптес-елдермен жүзеге асырылады: Ресеймен, Германиямен, Италиядан, Белоруссиямен, Украинамен, Әзербайжанмен, АҚШ-пен.

Тасымалдаумен қатар, Алматы аумағында тек Алматы қаласы бойынша ғана емес, сондай-ақ жалпы Қазақстан Республикасы бойынша көрсетілетін қызметтің жалпы көлемінде елеулі үлес салмағына ие қызметтің кең аясы жүзеге асырылады. Тек сақтандыру қызметі Республика бойынша жалпы көлемінің 93,8% алып отыр. Бірақ сақтандыру қызметі экспортының өткен жылмен салыстырғанда 11,3 есе елеулі төмендегенін атап өткен жөн. Сақтандыру бойынша қызмет экспортының құрылымында қазақстандық сақтандыру компаниялары республика аумағында орналасқан елшіліктер мен халықаралық ұйымдарға көрсеткен қызметтері басым.

Бір мезгілде сақтандыру бойынша қызмет импортының 2,2 млн. АҚШ долларына (5,2%) өсуі байқалып отыр. Олардың негізгі құраушысы отандық сақтандырушылардың шетелдік қайта сақтандыру компанияларындағы тәуекелді қайта сақтандыру болып табылады.

Большая часть импорта поступает в город Алматы из России – 28,9% от общего объема городского импорта, Германии – 9,6, США – 5,9, Италии – 4,5, Южной Кореи – 4,1, Китая – 3,6, Туркменистана – 3,4, Узбекистана – 3,3, Японии – 3,1, Украины – 2,8. Из России завозят неблагородные металлы, минеральные продукты, бумажную массу, транспортные средства, продукцию химической промышленности. В Германию покупают, в основном, оборудование и механизмы, транспортные средства, продукцию хим. промышленности. Из США, Южной Кореи, Италии, Китая, Японии поступают в большей части машины, оборудование и механизмы, транспортные средства. Туркменистан и Узбекистан поставляют нам, как правило, минеральные продукты.

II. Обзор сводных данных предприятий, осуществляющих внешнеэкономическую деятельность и отчитывающихся в Алматинский городской филиал Национального Банка (АГФ) по формам ПБ в рамках платежного баланса, по итогам 12 месяцев 2002 года показывает следующее.

Анализируя внешние услуги по видам, необходимо отметить следующее. В 2002 году наблюдался рост доходов, полученных транспортными предприятиями (авиа) г. Алматы от оказанных услуг по перевозке грузов. В сравнении с предшествующим 2001 годом доходы от перевозки грузов увеличились на 5,1 млн. дол. США или 16,9%. Наиболее активное сотрудничество, связанное с перевозкой грузов, осуществляется со следующими странами-партнерами: Россией, Германией, Италией, Белоруссией, Украиной, Азербайджаном, США.

Наряду с перевозками, в Алматинском регионе осуществляется широкий спектр услуг, занимающих значительный удельный вес не только в общем объеме оказываемых услуг по г. Алматы, но и в целом по Республике Казахстан. Только страховые услуги занимают 93,8% от их общего объема по Республике. Однако следует отметить значительное снижение экспорта страховых услуг по сравнению с предыдущим годом – в 11,3 раза. В структуре экспорта услуг по страхованию преобладают услуги, оказанные казахстанскими страховыми компаниями посольствам и международным организациями, расположенным на территории республики.

Одновременно наблюдается рост импорта услуг по страхованию на 2,2 млн. дол. (5,2%). Основной их составляющей является перестрахование рисков отечественных страховщиков в зарубежных перестраховочных компаниях.

2-КЕСТЕ

ТАБЛИЦА 2

2002 жылғы 12 ай үшін қызмет
экспорты мен импорты, млн. АҚШ долларыЭкспорт и импорт услуг за 12 месяцев
2002 г., млн. дол. США

Қызмет түрлері/Виды услуг	2001 ж. 12 ай/ 12 месяцев 2001 г.	2001 ж. 12 ай/ 12 месяцев 2001 г.
	Экспорт	Импорт
Инженерлік-техникалық қызмет/ Инженерно-технические услуги	11,3	55,8
Сақтандыру қызметі/Страховые услуги	5,6	41,9
Операция лизингі/Операционный лизинг	1,7	4,4
Заң және бухгалтерлік қызмет/ Юридические и бухгалтерские услуги	6,9	20,6
Жарнама қызметі, нарық конъюктурасын зерттеу/ Рекламные услуги, изучение конъюктуры рынка	2,5	1,0
Байланыс қызметі/Услуги связи	35,3	34,2
Құрылыс қызметі/Строительные услуги	1,1	68,3
	2002 ж. 12 ай/ 12 месяцев 2002 г.	2002 ж. 12 ай/ 12 месяцев 2002 г.
Инженерлік-техникалық қызмет/ Инженерно-технические услуги	9,3	32,7
Сақтандыру қызметі/Страховые услуги	0,5	44,1
Операция лизингі/Операционный лизинг	2,7	1,9
Заң және бухгалтерлік қызмет/ Юридические и бухгалтерские услуги	5,5	18,7
Жарнама қызметі, нарық конъюктурасын зерттеу/ Рекламные услуги, изучение конъюктуры рынка	5,4	2,9
Байланыс қызметі/Услуги связи	45,1	51,3
Сақтандыру қызметі/Страховые услуги	0,7	2,9

Резидент еместер 2002 ж. 12 айында жалпы республикалық көлемде осыған ұқсас көрсеткен байланыс қызметінің үлес салмағы 81,4% болды. Байланыс қызметінің экспорты мен импортының негізі телефон келіссөздерінен болған түсімдер, ал импорттағы – спутник байланысың қызметінен алынған шығыстарда да болып табылады. Сөйтіп 2002 ж. 12 ай үшін аймақтың байланыс кәсіпорындары резидент еместерге 45,1 млн. АҚШ доллары сомасына қызмет көрсетті, бұл өткен жылға қарағанда 9,8 млн. АҚШ долларына немесе 28,1% көп. Талданатын кезеңде резидент еместер аймақтық отандық тұтынушыларға көрсеткен байланыс қызметі 51,3 млн. АҚШ доллары болды немесе 2001 жылмен салыстырғанда 17,1 млн. АҚШ долларына немесе 50,0%-ке ұлғайды. Бірақ өткен жылдың сол кезеңінде осы қызмет түрінің экспорты импорттан 3,1%-ке басым болса, 2002 ж. керісінше, байланыс қызметінің импорты экспорттан 6,2 млн. АҚШ доллары сомасына немесе 13,7%-ке басым болғанын атап өткен жөн. Мұндай өзгерістер резидент еместердің біздің тұтынушыларға Интернет, спутник байланысы, телеграф саласында ұсынатын қызметтің өсуі есебінен болды.

Талданатын кезеңде инженерлік-техникалық қызмет экспортының көлемі 2001 ж. салыстырғанда 1,9 млн. АҚШ долларына (17,3%) төмендеп,

Удельный вес услуг связи, оказанных нерезидентам, в общем республиканском объеме аналогичных услуг за 12 месяцев 2002 г. составляет 81,4%. Основой как в экспорте, так и в импорте услуг связи являются поступления от телефонных переговоров, а в импорте – ещё и расход от полученных услуг спутниковой связи. Так, за 12 месяцев 2002 г. предприятиями связи региона предоставлено нерезидентам услуг на сумму 45,1 млн. дол. США, что больше прошлого года на 9,8 млн. дол. США или 28,1%. Услуги связи, оказанные нерезидентами отечественным потребителям региона, за анализируемый период составили 51,3 млн. дол. США или увеличились по сравнению с 2001 годом на 17,1 млн. дол. США или 50,0%. Однако следует отметить, что если в аналогичном периоде предыдущего года экспорт данного вида услуг преобладал над импортом на 3,1%, то в 2002 г. наоборот, импорт услуг связи преобладает над экспортом на сумму 6,2 млн. дол. США или 13,7%. Данные изменения произошли за счёт роста услуг предоставляемых нашим потребителям нерезидентами в области Интернета, спутниковой связи, телеграфа.

За анализируемый период объем экспорта инженерно-технических услуг составил 9,4 млн. долл., снизившись по сравнению с 2001 г. на 1,9 млн. долл. США (17,3%). Их доля в республиканском объеме экспорта аналогичных услуг составляет 76%. Данный

9,4 млн. АҚШ доллары болды. Олардың осыған ұқсас қызмет экспортының республикалық көлеміндегі үлесі 76%-ті құрады. Осындай қызмет түріне негізінен мыналар жатады: геологиялық барлау, картография, сапаны тексеру мен сертификаттау. Дегенмен, резидент еместер көрсеткен инженерлік-техникалық қызмет экспорт көлемінен 3,5 есе асып түседі. Бірақ 2001 жылмен салыстырғанда инженерлік-техникалық қызметтің импорты 2,3 млн. АҚШ долларына немесе 1,7 есе төмендеді. Резидент еместер біздің тұтынушыларға көрсеткен инженерлік-техникалық қызметіне негізінен құрал-жабдық жұмысының жай-күйіне техникалық бақылау жасау жатады.

Шетелдік әріптестердің интеллектуалдық меншігін (бағдарламалық қамтамасыз ету, сауда маркалары, өндіріс технологиялары және т.б.) пайдаланғаны үшін резиденттердің роялти мен лицензиялық төлемдерді төлеуге байланысты шығыстары 2 есе (8,0 млн. АҚШ доллары) ұлғайды және 15,5 млн. АҚШ доллары болды.

Резидент еместер көрсететін жарнама және маркетинг қызметінің республикалық көлемдегі аймақтың үлес салмағы елеулі – 97,1%. Бір мезгілде осы қызметтердің 2001 жылға қарсы 2,9 млн. АҚШ долларына немесе 2,7 есе өсуі байқалуда. Қала кәсіпорындары алатын жарнама және маркетинг қызметі мұндай қызметтің экспортынан елеулі төмен – 2,1 есе. Мұнымен қатар мұндай қызмет түрінің импорты бір жылда 2,9 есе өсті. Алматы қаласы мен Алматы облысы бойынша алынатын жарнама және маркетинг қызметінің көлемі жалпы Қазақстан Республикасы бойынша мұндай қызмет көлеміне 47,4% болады. Мұндай қызмет түрі бойынша негізгі әріптестер мына елдер болып табылады: Туркия, Ресей, Ұлыбритания, АҚШ.

III. АҚФ-ға «Резидент еместерге қойылатын талаптар және олардың алдындағы міндеттемелер туралы есеп» 1-ПБ есебін ұсынатын кәсіпорындардың жиынтық деректерінің талдауы мынаны көрсетеді. Алматы қаласы кәсіпорындарының сыртқы міндеттемелерінің (СМ) сыртқы активтерден (СА) 2002 жылғы 31 желтоқсанға сомалық асып түсуі 2 547,7 млн. АҚШ доллары болды. Сөйтіп, Алматы қаласының шаруашылық ететін субъектілерінің 2002 жылғы төртінші тоқсанының аяғына таза сыртқы берешегі 2002 жылғы 3-ші тоқсанның аяғына қатысты 114,3 млн. АҚШ долларына, ал 2001 жылғы 1-ші тоқсанмен салыстырғанда 220,5 млн. АҚШ долларына өсті.

2002 жылғы 4 тоқсанның аяғына Алматы қаласы кәсіпорындарының *сыртқы активтері* 265,8 млн. АҚШ доллары болды, өткен тоқсанмен салыстырғанда 51,4 млн. АҚШ долларына (16%), ал 2001 жылдың сол кезеңімен салыстырғанда 2,0 млн. АҚШ долларына (0,7%) төмендеді. (3-кесте)

вид услуг в основном включает: геологическую разведку, картографию, проверку и сертификацию качества. Однако, инженерно-технические услуги, оказанные нерезидентами, превышают объем экспорта в 3,5 раза. Но по сравнению с 2001 годом импорт инженерно-технических услуг снизился на 2,3 млн. дол. США или в 1,7 раза. Инженерно-технические услуги, оказанные нерезидентами нашим потребителям, в основном включают технический контроль за состоянием работы оборудования.

Расходы резидентов, связанные с выплатой роялти и лицензионных платежей за использование интеллектуальной собственности иностранных партнеров (программное обеспечение, торговые марки, технологии производства и т. п.), увеличились в 2 раза (8,0 млн. дол. США) и составили 15,5 млн. долл.

Значителен удельный вес региона в республиканском объеме рекламных и маркетинговых услуг, оказываемых нерезидентам – 97,1%. Одновременно наблюдается рост этих услуг против 2001 года на 2,9 млн. дол. США или в 2,7 раза. Рекламные и маркетинговые услуги, получаемые предприятиями города, в значительной мере ниже экспорта данных услуг – в 2,1 раза. Вместе с тем импорт этого вида услуг также вырос за год в 2,9 раза. Объем, получаемых рекламных и маркетинговых услуг по г. Алматы и Алматинской области к объему данных услуг в целом по Республике Казахстан составляет 47,4%. Основными партнерами по данному виду услуг являются следующие страны: Турция, Россия, Великобритания, США.

III. Анализ сводных данных предприятий, представляющих в АГФ отчет 1-ПБ «Отчет о требованиях к нерезидентам и обязательствах перед ними», показывает следующее. Суммарное превышение внешних обязательств (ВО) над внешними активами (ВА) предприятий г. Алматы на 31 декабря 2002 года составило 2 547,7 млн. долл. Таким образом, чистая внешняя задолженность хозяйствующих субъектов города Алматы на конец четвертого квартала 2002 года возросла относительно конца 3-его квартала 2002 года на 114,3 млн. долл., а по сравнению с 4 кварталом 2001 года – на 220,5 млн. долл.

Внешние активы предприятий города Алматы на конец 4 квартала 2002 года составили 265,8 млн. долл., уменьшившись по сравнению с предыдущим кварталом на 51,4 млн. долл. (16%), а по сравнению с аналогичным периодом 2001 года они снизились на 2,0 млн. долл. (0,7%) (Таблица 3).

Германияда - 9,2%, Ұлыбританияда - 9,16%, Гонконгте - 11,4%, Қырғызстанда - 3,0%, Украинада - 1,8%, Польшада - 1,7% және Нидерландыда - 1,5%. Осы 10 елге Алматы қаласы кәсіпорындарының барлық сыртқы активтерінің 80% дерлік келеді.

2002 жылы 31 желтоқсанға Алматы қаласы кәсіпорындарының сыртқы міндеттемелері 2 813,51 млн. АҚШ доллары болды. 2002 жылғы 30 қыркүйектегі көрсеткіштермен салыстырғанда ұлғаю 62,89 млн. АҚШ доллары немесе 2,3% болды (8-кесте).

США 9,5%, в Германии - 9,2%, в Великобритании - 9,16%, в Гонконге - 11,4%, в Кыргызстане - 3,0%, на Украине - 1,8%, в Польше - 1,7% и Нидерландах - 1,5%. На эти 10 стран приходится почти 80% всех внешних активов предприятий г. Алматы.

Внешние обязательства предприятий г. Алматы на 31 декабря 2002 года составили 2 813,51 млн. долл. Увеличение по сравнению с показателями на 30 сентября 2002 г. достигло 62,89 млн. долл. или 2,3% (Таблица 8).

8-КЕСТЕ

ТАБЛИЦА 8

Кезең аяғына сыртқы міндеттемелер

Внешние обязательства на конец периода

Кезеңі/Период	Кезең аяғына млн. долл./млн. долл. на конец	Өткен кезеңге өзгерістер/ Изменения к предыдущему периоду	
		млн. долл., ұлғаюы (+), төмендеуі (-)/увеличение (+), уменьшение (-) тыс. долл., периода	%
		2001 жылғы 4 тоқсан/ 4 квартал 2001 года	2 595,0
2002 жылғы 1 тоқсан/ 1 квартал 2002 года	2 690,2	95,2	103,7
2002 жылғы 2 тоқсан/ 2 квартал 2002 года	2 564,5	-125,7	95,3
2002 жылғы 3 тоқсан/ 3 квартал 2002 года	2 750,6	186,1	107,3
2002 жылғы 4 тоқсан/ 4 квартал 2002 года	2 813,5	62,9	102,3
2001 жылғы 4 тоқсанға қатысты/ 4 квартал 2002 года по отношению к 4 квартал 2001 года	-	218,5	108,4

Инвестициялар типтері бойынша СМ құрылымы 2002 жыл бойы елеулі өзгерістерге ұшыраған жоқ. Ең көп үлес салмағын тікелей инвестициялар - 53,8% (1 514,5 млн. долл.) және басқа инвестициялар - 46,16% (1 298,9 млн. долл.) алып отыр. Мұндайда басқа инвестициялардың құрылымында несиелер - 59,1% (767,0 млн. долл.) басым келеді; сауда кредиттерінің үлесі - 38,1% (495,3 млн. долл.), басқа міндеттемелер үлесі - 2,8% (36,5 млн. долл.).

Сыртқы міндеттемелердің жалпы көлемі өткен кезеңмен салыстырғанда 125,7 млн. долл. төмендеген 2 тоқсанды қоспағанда, 2002 жылы капиталға қатысуды және басқа міндеттемелердің абсолютті әрі салыстырмалы салыстырмалы тұрғыда ұлғаюын қамтамасыз ететін құралдар үлесінің біртіндеп төмендеуі байқалды.

Байқаумен қамтылған Алматы қаласының кәсіпорындарына инвестицияланатын ең көп қаражат Нидерландыдан (СМ жалпы көлемінің 20,8%), АҚШ-тан (15,4%), Ұлыбританиядан (8,3%), Виргин Британ аралдарынан (7,5%), Германиядан (4,11%), Кипрден (3,86%), Финляндиядан (3,5%), Швейцариядан (3,4%), Туркиядан

Структура ВО, по типам инвестиций, на протяжении 2002 года значительных изменений не претерпела. Наибольший удельный вес занимают прямые инвестиции - 53,8% (1 514,5 млн. долл.) и другие инвестиции - 46,16% (1 298,9 млн. долл.). При этом в структуре других инвестиций преобладают ссуды - 59,1% (767,0 млн. долл.); доля торговых кредитов - 38,1% (495,3 млн. долл.), прочих обязательств - 2,8% (36,5 млн. долл.)

В 2002 году наблюдалось постепенное снижение доли инструментов, обеспечивающих участие в капитале, и увеличение других обязательств в абсолютном и относительном выражении, за исключением 2 квартала, когда общий объем внешних обязательств снизился по сравнению с предыдущим периодом на 125,7 млн. долл.

Наибольшие средства, инвестируемые в предприятия города Алматы, охваченные наблюдением, поступают из Нидерланд (20,8% от общего объема ВО), США (15,4%), Великобритании (8,3%), Виргинских британских островов (7,5%), Германии (4,11%), Кипра (3,86%), Финляндии (3,5%), Швейцарии (3,4%), Турции (3,2%) и России (2,9%). На эти десять стран приходится более 72% всех внешних обязательств предприятий г. Алматы.

(3,2%) және Ресейден (2,9%) келіп түседі. Осы он елге Алматы қаласы кәсіпорындарының барлық сыртқы міндеттемелерінің 72%-нен астам келеді.

Сөйтіп, 2002 жыл ішінде төлем балансы шеңберінде есеп беретін қаланың шаруашылық ететін субъектілерінің сыртқы активтері мен міндеттемелерінің жалпы көрсеткіштерінде ешқандай күрт өзгерістер бола қойған жоқ. Сыртқы міндеттемелердің ұлғаюы жалғасын тапты, мұндайда сыртқы активтердің қорлары сауда операцияларының көлеміне қарай біресе үлкен, біресе кіші жаққа өзгеріп отырды. Қаржы құралдарының типтері бойынша сыртқы активтер мен міндеттемелердің құрылымы елеулі өзгерістерге ұшыраған жоқ. Сыртқы активтердегі ТМД елдерінің үлесі көлемнің шамамен бірден үшін құрады, сол кезде осы елдердің қаланың сыртқы міндеттемелеріне қатысуы шамамен 3–4% деңгейінде елеусіз қалып отыр.

IV. 2002 жылы Ұлттық Банктің Алматы қалалық филиалы капитал қозғалысына байланысты валюталық операциялар бойынша 1,8 млрд. долл. сомасына 709 кредиттік келісімдерді (қайта тіркеуден өткен келісімдерді қоспағанда) тіркеді. Тіркеумен қамтылған сыртқы міндеттемелердің үлкен бөлігі қаржылық емес ұйымдардың үлесіне келеді – 1,32 млрд. долл. (73,37%). 2002 жылы қаржылық емес ұйымдардан ең көп сомаларды «Казактелеком» ААҚ, «GSM (ДжиЭсЭм) Казакстан Казактелеком ААҚ» ААҚ, «Мұнайтас» Солтүстік-батыс құбыр компаниясы» ЖАҚ, «Казтрансгаз» ЖАҚ, «КазПак БК» ЖШС, «Арал Паркер БК» ЖАҚ, «Урал Ойл Энд Газ» ЖШС, «Артис Оверсис С. А. Казакстан» ЖШС, «Интергаз Орталық Азия» ЖАҚ, және «Эл Джи Электроникс Алматы Казакстан» ААҚ жалпы сомасы 634 млн. долл. астам тартты. Алынған қаражат телекоммуникациялық желілердің дамуына, кен орындардың геологиялық барлауына, құрал-жабдықты сатып алуға, айналым қаражатының толықтыруына, экспорт-импорт операцияларын жүргізуге және қызмет көрсетуге бағытталды.

2002 жылы екінші деңгейдегі банктер 465 млн долл. астам сомаға кредиттік келісімдерді тіркеді. Тартылған қаражаттың барлық сомасы дерлік (97,2%) клиенттерге кредиттерді одан әрі беруге бағытталды. Қалған қаражат негізгі қорларға инвестициялау үшін (1,56%), айналым қаражатын қаржыландыруға (1,07%) және коммерцияға (0,17%) бағытталды.

Қаржылық емес ұйымдар үшін негізгі кредитторлар ретінде резидент емес-қаржылық емес ұйымдар (86,57%) болып отыр, қайта олардың кредиттеу үлесі 2000 және 2001 жылдармен салыстырғанда төмендеді (92,99% және тиісінше 94,24%). Ақша-депозиттік корпорациялардың үлесі 12,09%, басқа қаржы

Тақим образом, в течение 2002 года никаких кардинальных изменений в суммарных показателях внешних активов и обязательств хозяйствующих субъектов города, отчитывающихся в рамках платежного баланса, не произошло. Продолжилось увеличение внешних обязательств, при этом запасы внешних активов изменялись то в большую, то в меньшую сторону в зависимости от объемов торговых операций. Структура внешних активов и обязательств по типам финансовых инструментов также не претерпела значительных перемен. Доля стран СНГ во внешних активах составляла около одной третьей объема, тогда как участие этих стран во внешних обязательствах города по-прежнему остается незначительным – на уровне около 3–4%.

IV. В 2002 году Алматинским городским филиалом Национального Банка было зарегистрировано 709 (за исключением соглашений, прошедших перерегистрацию) кредитных соглашений по валютным операциям, связанным с движением капитала, на сумму 1,8 млрд. долл. Большая часть внешних обязательств, охваченных регистрацией, приходится на долю нефинансовых организаций – 1,32 млрд. долл. (73,37%). В 2002 году из нефинансовых организаций наибольшие суммы были привлечены ОАО «Казактелеком», ОАО «GSM (ДжиЭсЭм) Казакстан ОАО Казактелеком», ЗАО «Северо-западная Трубопроводная Компания «Мунайтас», ЗАО «КазТрансГаз», ТОО «СП КазПак», ЗАО «СП Арал Паркер», ТОО «Урал Ойл Энд Газ», ТОО «Артис Оверсис С. А. Казакстан», ЗАО «Интергаз Центральная Азия» и ОАО «Эл Джи Электроникс Алматы Казакстан», на общую сумму более 634 млн. долл. Полученные средства были направлены на развитие телекоммуникационных сетей, геологоразведку месторождений, приобретение оборудования, пополнение оборотных средств, проведение экспортно-импортных операций и оказание услуг.

За 2002 год банками второго уровня было зарегистрировано кредитных соглашений на сумму более 465 млн. долл. Почти вся сумма привлеченных средств (97,2%) была направлена на последующее предоставление кредитов клиентам. Остальные средства используются для инвестирования в основные фонды (1,56%), финансирование оборотных средств (1,07%) и коммерцию (0,17%).

Основными кредиторами для нефинансовых организаций по-прежнему остаются нефинансовые организации-нерезиденты (86,57%), хотя их доля в кредитовании снизилась по сравнению с 2000 и 2001 годами (92,99% и 94,24% соответственно). Доля денежно-депозитных корпораций составляет 12,09%, доли других финансовых организаций и физических лиц незначительны – 1,06% и 0,19% соответственно.

ұйымдары мен жеке тұлғалардың үлесі елеусіз болды – 1,06% және тиісінше 0,19%.

Заемдық және кредиттік қаражаттың ең көп үлесі орта мерзімді кезеңге 1 жылдан 5 жылға дейін тартылды – 44,5%. 2001 жылмен салыстырғанда ұлғаю 17,9% болды. Сондай-ақ қысқа мерзімді капиталдың (1 жылға дейін) үлесі 2001 ж. 19,9%-тен 2002 ж. 23,7%-ке дейін ұлғайды. Қаражаттың 17,6%-ті ұзақ мерзімді кезеңге (5 жылдан астам) тартылды, мұндайда олардың үлесі 2000 ж. салыстырғанда төмендеді (40,8%) және 2001 ж. (37,2%). Мерзімсіз негіздегі шарттардың жасалу фактісі өзіне назар аударады – тартылған қаражаттың жалпы сомасының 14,2%. Сөйтіп, келісім-шарттардың 2002 ж. орташа алынған мерзімі 2000 ж. 55 айына және 2001 ж. 102 айына қарсы 37 ай болды.

Сыйақы алу көзделген барлық кредиттер мен заемдардан 57% өзгермелі проценттік ставкамен және 43% – белгіленгенімен тартылды, мұндай ара қатынас 2001 ж. 38% және тиісінше 62% болды.

Резидент еместерден түсу нысаны бойынша заем қаражатының құрылымы 3 жыл ішінде өзгерген жоқ. 2002 жылы тіркелген келісім-шарттардың жалпы сомасының 57%-тен астамы Алматы қаласына ақшалай түсуі тиіс еді, 41% – тауар және қызмет нысанында.

Алматы қаласының кәсіпорындары арасында есеп айырысу валютасының ең қолданылатыны АҚШ доллары болып отыр. Шарт валютасы доллар болып табылатын келісім-шарттар үлесі тіркеу деректері бойынша 89% болды. Еуро үлесі 9%-тен аспады. Сондай-ақ шарт валютасы ретінде швейцария франкі, жапон йені, ресей рублі және қазақстан теңгесі қолданылды, бірақ олардың тартылған қаражаттың жалпы көлеміндегі үлесі елеусіз болды.

2002 жылы капитал қозғалысына байланысты валюталық операцияларды тіркеу деректері бойынша ең ірі кредитор елдер: Германия, Ұлыбритания, Виргин Британ аралдары, Швейцария, АҚШ, Нидерланды, Туркия, Сингапур, Финляндия болды. Сонымен қатар, қаражаттың елеулі бөлігі халықаралық қаржы ұйымдарынан түсті.

Наибольшая доля заемных и кредитных средств привлекалась на среднесрочный период от 1 года до 5 лет – 44,5%. Увеличение по сравнению с 2001 годом составило 17,9%. Также увеличилась доля краткосрочного капитала (до 1 года) с 19,9% в 2001 г. до 23,7% в 2002 г. 17,6% средств было привлечено на долгосрочный период (свыше 5 лет), при этом их доля снизилась по сравнению с 2000 г. (40,8%) и 2001 г. (37,2%). Обращает на себя внимание факт заключения договоров на бессрочной основе – 14,2% от общей суммы привлеченных средств. Таким образом, средневзвешенный срок контрактов в 2002 г. составил 37 месяцев, против 55 мес. в 2000 г. и 102 мес. в 2001 г.

Из всех кредитов и займов, по которым предусмотрено взимание вознаграждения, 57% привлекалось с плавающей процентной ставкой и 43% – с фиксированной, тогда как подобное соотношение в 2001 году было 38% и 62% соответственно.

Структура заемных средств по форме поступления от нерезидентов в течение 3 лет практически не изменилась. Так, в 2002 году более 57% от общей суммы зарегистрированных контрактов должно поступать в г. Алматы в денежной форме, 41% – в форме товаров и услуг.

Наиболее популярной валютой в расчетах между предприятиями г. Алматы и нерезидентами все также остаются доллары США. Доля контрактов, в которых валютой договора являются доллары, по данным регистрации составила 89%. Доля евро не превысила 9%. Также в качестве валюты договора применялись швейцарский франк, японская йена, российский рубль и казахстанский тенге, но их доля в общем объеме привлеченных средств незначительна.

Наиболее крупными странами-кредиторами в 2002 году по данным регистрации валютных операций, связанных с движением капитала, являлись: Германия, Великобритания, Виргинские британские острова, Швейцария, США, Нидерланды, Турция, Сингапур, Финляндия. Кроме того, значительная часть средств поступала от международных финансовых организаций.

Қазақстан Республикасы аймақтарының 2003 жылғы І тоқсандағы әлеуметтік- экономикалық жағдайы

Ахметова Н. Т., Әлгожина А. Б.
Зерттеу және статистика департаменті

Қазіргі уақытта экономикалық әдебиетте аумақтық бөлікте рыноктың негізгі сегменттерінің дамуына шолу жөніндегі ақпарат сирек кездеседі. Негізінен елдің жалпы ахуалы, жекелеген аймақтарға тән емес оң және теріс үрдістер сипатталады. Осындай ақпараттың болмауы, әрине, аумағының ауқымдылығына қарай республикада ішкі үйлесімсіздікті талдауға және жиынтығында көрсеткіштері республика көлеміне әсер ететін жекелеген аймақтардың проблемаларына назар аударуға міндетті отандық авторлардың кемшілігі болып табылады. Шетел мемлекеттері өкілдері үшін бір қарағанда ел туралы, оның жүргізіп отырған реформаларының нәтижелері, одан әрі өзгерістерді экономистердің күтуі туралы жалпы көзқарасы маңызды екені түсінікті, бірақ бұл аймақтардағы экономикалық ахуалды шолып талдаудың жоқтығына негіз бола алмайды. Сондықтан, бірқатар өлшемдер бойынша тоқыраған және неғұрлым дамыған облыстарды анықтау мақсатында Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің аумақтық филиалдары ұсынған есептер негізінде осы мақала жазылды.

Социально- экономическое положение регионов Республики Казахстан в I квартале 2003 года

Ахметова Н. Т., Альгожина А. Б.
Департамент исследований и статистики

В настоящее время в экономической литературе редко встречается информация по обзору развития основных сегментов рынка в территориальном разрезе. В основном характеризуется общая ситуация в стране, положительные либо отрицательные тенденции которой могут быть не присущи отдельным регионам. Отсутствие такой информации, несомненно, является упущением отечественных авторов, которые обязаны анализировать внутренние диспропорции в республике, в силу общирности ее территории, и обращать внимание на проблемы, пусть даже отдельных регионов, но в совокупности влияющих на показатели республиканского масштаба. Понятно, что для представителей иностранных государств важно на первый взгляд общее представление о стране, результаты проведенных ею реформ, ожидания экономистов дальнейших изменений и т. д., однако, это вовсе не обосновывает отсутствие обзорного анализа экономической ситуации регионов. Поэтому, в целях выявления депрессивных и более развитых областей по ряду параметров была написана данная статья на основе отчетов, представленных территориальными филиалами Национального Банка Республики Казахстан.

Инфляцияның жалпы деңгейін сипаттайтын тұтыну бағасының индексі облыстық статистика басқармаларының деректері бойынша 2003 жылғы I тоқсанда Қызылорда облысында (103,2%), Алматы облысында (102,8%), Павлодар облысында (102,3%), Оңтүстік Қазақстан облысында (102%) және Алматы қаласында (102,1%), неғұрлым жоғары болды. Оңтүстік Қазақстан облысы 2002 жылдың қорытындысы бойынша алға шықты, сол уақытта жоғары позицияға ие болған Солтүстік Қазақстан облысында тауарлар мен қызмет көрсетулерге баға шамалы (0,6%) өсті. Осы салаларда инфляциялық процестің төмендеу сипаты жүк тасымалдауға, өнеркәсіп өнімдерін өндіруші кәсіпорындардың тарифтерінің және азық-түлік тауарларына бағаның (соңғының 0,1%-ке өсуі) тұрақтылығына байланысты болды.

Қызылорда, Алматы, Павлодар облыстарында бағаның жалпы деңгейінің көтерілуіне негізгі себеп азық-түлік тауарларының қымбаттауы болды (тіісінше 4,8%, 3,8%, 3,9%). Тамақ өнімдері Жамбыл облысында да біршама (3,4%) қымбаттады, сол уақытта олардың Ақмола аймағында 0,1%-ке шамалы арзандағаны байқалды.

Азық-түлік емес тауарларға баға индексі бойынша Алматы облысы (103,0%), Қызылорда облысы (102,9%) алға шықты, оның ішінде Алматы қаласы – 102,4% болып алға шықты. Төмендеу ағымдағы жылдың алғашқы үш айында Қарағанды облысында (-0,1%), Жамбыл облысында (-0,2%) тіркелді.

Тұрғын-үй коммуналдық шаруашылық кәсіпорындары тарифтерінің, денсаулық сақтау, жолаушы көлігі, қонақ үй қызметтері, демалыс, ойын-сауық және мәдениет салаларында бағаның өсуі есебінен Қызылорда облысында (102,9%), Оңтүстік Қазақстан облысында (102,3%), Атырау облысында (102%) ақылы қызмет көрсету біршама қымбаттады.

Азық-түлік тауарлары рыногында баға өсуінің негізгі факторы Павлодар, Ақмола, Жамбыл, Қызылорда облыстарында көкөніс пен жемістердің (30%-тен астам) және Ақтөбе, Батыс Қазақстан, Солтүстік Қазақстан облыстарында және Астана қаласында әр түрлі жармалардың (20%-тен астам) мерзімдік қымбаттауы болып отыр. Жеміс-көкөніске бағаның көтерілуі жаңбырлы да суық күздің салдарынан әр түрлі ауруларға (фитофтороз, түбінің шіруі) шалдығу нәтижесінде өнімнің және оларды сақтау мерзімінің тұтастай алғанда қысқаруына байланысты болды. Бұдан басқа, Өзбекстан Қазақстанмен шекараны бір жақты тәртіппен жапқаннан кейін осы елден Оңтүстік Қазақстан облысына әкелінетін арзан көкөністер мен жеміс-жидектер тоқтатылды.

Азық-түлік тауарларының ішінде, әрбір атау бойынша Солтүстік Қазақстан облысын

Индекс потребительских цен, характеризующий общий уровень инфляции, по данным областных управлений статистики, сложился наиболее высоким за I квартал 2003 года в Кызылординской (103,2%), Алматинской (102,8%), Павлодарской (102,3%), Южно-Казахстанской (102%) областях и в г. Алматы (102,1%). Южно-Казахстанская область лидировала и по итогам 2002 года, в то время как в Северо-Казахстанской области, занимавшей также верхние позиции, произошел минимальный рост цен на товары и услуги (0,6%). Понижающий характер инфляционного процесса в этой области сложился из-за стабильности тарифов на перевозку грузов, цен предприятий-производителей промышленной продукции и цен продовольственных товаров (увеличение последних на 0,1%).

Основной причиной повышения общего уровня цен в Кызылординской, Алматинской, Павлодарской областях стало подорожание продовольственных товаров (на 4,8%, 3,8%, 3,9% соответственно). Продукты питания значительно подорожали и в Жамбылской области (на 3,4%), в то время как в Акмолинском регионе наблюдалось незначительное их удешевление на 0,1%.

По индексу цен на непродовольственные товары также лидируют Алматинская (103,0%), Кызылординская (102,9%) области, в том числе г. Алматы – 102,4%. Снижение зарегистрировано в Карагандинской (-0,1%), Жамбылской (-0,2%) в течение первых трех месяцев текущего года.

Платные услуги наиболее подорожали в Кызылординской (102,9%), Южно-Казахстанской (102,3%), Атырауской (102%) областях за счет роста тарифов предприятий жилищно-коммунального хозяйства, роста цен в области здравоохранения, пассажирского транспорта, услуг гостиниц, отдыха, развлечений и культуры.

Определяющим фактором роста цен на рынке продовольственных товаров продолжает оставаться сезонное подорожание овощей и фруктов (более 30%) в Павлодарской, Акмолинской, Жамбылской, Кызылординской областях и различных видов круп (более 20%) в Актюбинской, Западно-Казахстанской, Северо-Казахстанской областях и в г. Астане. Повышение цен на плодоовощную продукцию связано также с сокращением в целом их урожая и сроков хранения в результате поражения различными болезнями (фитофторозом, шейковой гнилью) из-за дождливой и холодной осени. Кроме того, в Южно-Казахстанскую область прекратился ввоз свежих овощей и фруктов из Узбекистана после закрытия этой страной в одностороннем порядке границы с Казахстаном.

Среди продовольственных товаров повсеместно подорожали рыба и морепродукты, макаронные изделия, масло и жиры, за исключением Северо-Казахстанской области

коспағанда, балық және теңіз өнімдері, макарон бұйымдары, май және мал майы жер-жерде қымбаттады. Ет және ет тағамдарымен жағдай әр түрлі қалыптасты: солтүстік аймақтарда (Қостанай облысында – 4,1%-ке) төмендеді, сол уақытта Қызылорда, Жамбыл облыстарында тиісінше – 4,2% және 2,3%-ке өскені байқалды.

Көптеген аймақтарда жұмыртқаға (әсіресе, Павлодар, Жамбыл, Ақтөбе облыстарында – тиісінше 10,2%, 13,9%, 9%), сүт және сүт тағамдарына, ұн мен қантқа бағаның мерзімдік төмендеуі байқалды.

Барлық облыстарда ағымдағы жылғы наурызда өткен жылғы желтоқсанмен салыстырғанда негізгі тамақ өнімдерін тұтынудың ең төменгі нормаларын негізге ала отырып есептегенде, жан басына орташа алғандағы күнкөрістің ең төменгі мөлшері өсті (Астана қаласында – 12,3% және Павлодар облысында – 7,1%). Осы көрсеткіштің абсолюттік мәні бойынша, әсіресе, Маңғыстау облысы – 6 900 теңге, Оңтүстік Қазақстан облысының ең төменгі деңгейі – 4 160 теңге (салыстыру үшін, Алматы қаласы – 5 714 теңге, республика бойынша тұтастай алғанда – 5 211 теңге) болып алға шықты.

Азық-түлікке жатпайтын тауарлар бөлігінде баға киімге, аяқ киімге, баспасөз басылымдарына, ірі тұрмыстық заттарға, шыны бұйымдарына, асхана құралдарына және үй заттарына, жеке гигиена тауарларына, жиһазға және кілемге қымбаттағаны байқалды. Аймақтар бойынша жанармайға баға төмендеді, оның ішінде Павлодар облысында (6,8%-ке) және Жамбыл облысында (6,2%-ке) төмендеді.

Экономиканың нақты секторында тау-кен өндіру саласында (10%-тен астам) өндірістік сипаты бар қызметтерді ескере отырып, өнеркәсіп өнімдерін өндірушілердің бағалары біршама өсті және Алматы облысында баға (1,8%-ке) төмендеді. Одан арғы технологиялық процестер үшін кәсіпорындар сатып алынған материалдық-техникалық ресурстар бағасының индексі өткен тоқсанның желтоқсанына қарай басқа аймақтарда бағаның өсуі барысында Қарағанды облысында 2,8%-ке, Павлодар облысында, Оңтүстік Қазақстан облыстарында – 0,3%-ке төмендеді. Сонымен бірге тау-кен өндіру өнеркәсібінің сатып алған шикізаттары мен материалдары ағымдағы жылдың үш айында, әсіресе, Қазақстаннан жеткізушілерде, өңдеу өнеркәсібінде – ТМД-ға мүше елдер кәсіпорындарында қымбаттады. Соңғы мақсаты бойынша жіктелген өнімдер тобынан өндіріс құралдарына және тұтыну тауарлары бағаларына салыстырмалы түрде тұрақтылықтың сақталуы кезінде аралық тұтыну өнімдері қымбаттады.

Ағымдағы жылдың I тоқсанының қорытындылары бойынша көптеген облыстарда

по каждому наименованию. Ситуация с мясом и мясопродуктами сложилась неоднозначной: в северных регионах произошло их удешевление (наибольшее снижение цен в Костанайской области – на 4,1%), в то время как в Кызылординской, Жамбылской областях наблюдался рост – 4,2%, 2,3% соответственно.

В большинстве регионов наблюдалось сезонное снижение цен на яйца (особенно в Павлодарской, Жамбылской, Актюбинской областях – 10,2%, 13,9%, 9% соответственно), молоко и молочные продукты, муку и сахар.

Во всех областях в марте текущего года по сравнению с декабрем прошлого года увеличилась величина прожиточного минимума в среднем на душу населения, рассчитанная исходя из минимальных норм потребления основных продуктов питания (наибольший рост в г. Астане – 12,3% и Павлодарской области – 7,1%). По абсолютному значению данного показателя лидирует, как и прежде, Мангистауская область – 6 900 тенге, минимальный уровень в Южно-Казахстанской – 4 160 тенге (для сравнения в г. Алматы – 5 714 тенге, в целом по республике – 5 211 тенге).

В разрезе непродовольственных товаров увеличение цен наблюдалось на одежду, обувь, печатные издания, крупные бытовые приборы, стеклянные изделия, столовые приборы и домашняя утварь, товары личной гигиены, мебель и ковровые изделия. Цены на бензин по регионам снизились, в особенности в Павлодарской (на 6,8%) и Жамбылской (на 6,2%) областях.

В реальном секторе экономики наиболее повысились цены производителей промышленной продукции с учетом услуг производственного характера в горнодобывающих областях (более 10%) и снизились лишь в Алматинской области (на 1,8%). Индекс цен на материально-технические ресурсы, приобретаемые предприятиями для дальнейшего технологического процесса, уменьшился к декабрю предыдущего квартала в Карагандинской области на 2,8%, в Павлодарской, Южно-Казахстанской областях – по 0,3% на фоне роста в остальных регионах. При этом приобретенное сырье и материалы горнодобывающей промышленности за три месяца текущего года в особенности подорожали у поставщиков из Казахстана, обрабатывающей промышленности – у предприятий стран-членов СНГ. Из групп продукции, классифицированной по конечному назначению, дороже стала продукция промежуточного потребления при сохранении относительной стабильности цен на средства производства и потребительские товары.

По итогам I квартала текущего года общая экономическая ситуация в целом оставалась благоприятной в большинстве областей. Особенно устойчивыми темпами роста (выше

жалпы экономикалық жағдай тұтастай алғанда қолайлы болды. Әсіресе, тау-кен өндіру өнеркәсібінің қарқынды өсуі есебінен өткен жылдың тиісті тоқсанымен салыстырғанда Ақмола, Ақтөбе, Қызылорда облыстарында өнеркәсіп өнімдерінің өндірісі тұрақты қарқынмен сипатталды. Өнімнің нақты көлемінің төменгі индексі Шығыс Қазақстан облысында (0,1%), Қарағанды облысында (2,9%) және Астана қаласында (4,1%) болып қалыптасты.

2002 жылдың I тоқсанымен салыстырғанда тау-кен өндіру өнеркәсібінің оң өсуі (6,3% төмендеу болған Алматы облысын қоспағанда) өңделмеген мұнай мен газ, темір рудасы мен алюминий, тас көмір, гранит және құрылыс үшін құм мен тас, әк тас пен гипс өндірудің көбеюіне байланысты болды.

Павлодар облысы тау-кеншілерінің көмірді сатуы жоспарға қарағанда 14%-ке өсті, 2003 жылы оны 30 млн. тоннаға және одан да көпке жеткізе көбейту жоспарланып отыр.

Сонымен бірге, табиғи (жанармай) газ өндіру тиісті кен орындарында газдың қатқат қысымының, табиғи иісінің төмендеуі нәтижесінде Маңғыстау облысында 18,7%-ке өсті.

Мұнай өндіруді көбейтуге байланысты Маңғыстау, Атырау, Оңтүстік Қазақстан облыстарында мұнай өнімдерінің: жанармайдың, газойлей, мазут және кокстың өндірісі өсті.

Өңдеу өнеркәсібі өндірісінің көлемі тұтастай алғанда аймақтар бойынша (Ақмола және Атырау облыстарында барынша өсу, тиісінше – 9,8% және 25%) көбейді. Тек Маңғыстау, Батыс Қазақстан облыстарында және Астана қаласында тиісінше 23,9%, 4,4%, 2,7%-ке төмендеді. Егер Астана қаласында өңдеу өнеркәсібінің төмендеуі тамақ өнімдерінің 6,3%-ке қысқаруы есебінен болса, Маңғыстау облысында ауыл шаруашылығы өнімдерін өңдеудің 21,2%-ке азаюынан болды, облыстың ірі кәсіпорындарының тапсырыс көлемінің қысқаруына байланысты жұмыс киімдерін шығарудың азаюы есебінен химия өнеркәсібі өндірісі 45,9%-ке, машина құрылысы 31,5%-ке, тоқыма және тігін өнеркәсібі 74,9%-ке қысқарды.

Жеңіл өнеркәсіп өндірісі Батыс Қазақстан облысында (-35,5%), Жамбыл облысында (-24,1%), Оңтүстік Қазақстан облысында (-17,5%) төмендеді, сол уақытта Атырау облысында ерлер киімін, төсек орын жаймаларын және көрпелерді шығарудың өсуі есебінен тоқыма және тігін өнеркәсібі 2,2 есеге көбейді.

Солтүстік Қазақстан облысында ауыл шаруашылығы өнімдерін (ұн тарту, сүт, ет) өңдеу саласында баяу дамыды. Оның нақты көлемі 2002 жылғы I тоқсандағы (100,2%) деңгейде қалды, ал өнеркәсіп саласы құрылымындағы үлесі 40,4%-тен 38,4%-ке төмендеді. Осы саланың динамикалық өсуіне 70–80%-ке жергілікті өніммен толтырылған

20%) к соответствующему кварталу прошлого года характеризуется производство промышленной продукции в Акмолинской, Актюбинской, Кызылординской областях за счет преимущественного роста горнодобывающей промышленности. Наименьшие индексы физического объема продукции сложились в Восточно-Казахстанской (0,1%), Карагандинской (2,9%) областях и в г. Астане (4,1%).

Позитивный рост горнодобывающей промышленности по сравнению с I кварталом 2002 года (за исключением Алматинской области, где произошло снижение на 6,3%) связан с увеличением добычи сырой нефти и попутного газа, руды железной и алюминиевой, каменного угля, гранита, песчаника и камня для строительства, известняка и гипса.

Реализация угля горняками Павлодарской области относительно плана возросла на 14%, в 2003 году планируется увеличить ее до 30 млн. тонн и более.

Вместе с тем, добыча природного (горючего) газа снизилась в Мангистауской области на 18,7% в результате падения пластового давления, снижения естественных запасов газа на соответствующем месторождении.

С увеличением добычи нефти возросло производство нефтепродуктов в Мангистауской, Атырауской, Южно-Казахстанской областях: бензина, газойлей, мазута и кокса.

Объем производства обрабатывающей промышленности возрос в целом по регионам (максимальный рост в Акмолинской и Атырауской областях – 29,8%, 25% соответственно). Лишь в Мангистауской, Западно-Казахстанской областях и г. Астане произошло снижение на 23,9%, 4,4%, 2,7% соответственно. Если в г. Астане спад обрабатывающей промышленности произошел за счет сокращения на 6,3% производства пищевых продуктов (колбасных изделий, хлеба, молочных продуктов, круп, напитков), то в Мангистауской области наряду с уменьшением переработки сельскохозяйственных продуктов на 21,2% сократилось производство химической промышленности на 45,9%, машиностроения 31,5%, текстильной и швейной промышленности на 74,9% за счет уменьшения выпуска рабочей одежды в связи с сокращением объема заказов крупными предприятиями области.

Производство легкой промышленности снизилось также в Западно-Казахстанской (-35,5%), Жамбылской (-24,1%), Южно-Казахстанской (-17,5%) областях, в то время как в Атырауской области за счет увеличения выпуска мужской одежды, постельного белья и одеял произошел рост текстильной и швейной промышленности в 2,2 раза.

Не произошло интенсивного развития отрасли переработки сельскохозяйственной продукции (мукомольной, молочной, мясной) в Северо-Казахстанской области. Физически

рынокта сатып алу сұранысының төмендігінен облыс ішінде өнімді өткізудің шектеулі болуы кедергі болды және оны республиканың 21 қаласына және Ресей Федерациясының көршілес облыстарына жіберіледі.

Металлургия өнеркәсібінде және металдарды өңдеуде 2002 жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда Оңтүстік Қазақстан облысында (18,4%-ке), Жамбыл облысында (9,2%-ке) және Алматы қаласында 4%-ке өндіріс көлемінің төмендегені байқалды.

Машина құрылысы және жабдықтар өндірісі аймақтар бойынша әр түрлі бағытта дамыды. Егер Ақмола, Алматы облыстарында сала өндірісі, тиісінше, 42,3%-ке және 2 есеге өссе, Жамбыл облысында кір сығатын машина шығаруды тоқтату және кір жуатын машиналарды шығаруды қысқарту есебінен машина және жабдықтар өндірісі 23,5%-ке төмендеді. Солтүстік Қазақстан облысында машина құрылысының өсу қарқыны (5,3%) республикадағы мұнай газ кешенінің (облыстың ірі машина құрылыс зауыттарының республиканың жетекші кешендеріне жеткізу үлесі 70%-ке дейін құрайды) дамуына, сондай-ақ агро өнеркәсіптік кешендер үшін жабдықтар мен қосалқы бөлшектерді дайындау және жөндеуге байланысты болды (800-ден астам қосалқы бөлшектер, тораптар және жинақтаушы бұйымдардың атауын зауыт игерген және шығарады). Бірақ, мұнай, газ және темір жол кешені өнімдерін жеткізуге жасалған шарттар санының қысқаруы 2002 жылғы осындай кезеңге 89–90%-ін құрайтын металлургия өнеркәсібі мен металл өңдеу, электр өндірісі, көлік жабдықтарының өсу қарқынын тежеді.

Электр қуаты, газ және су өндірісі барлық аймақтар бойынша Жамбыл ГРЭС жұмысының тұрақты болмауынан электр қуаты 42,4%-ке қысқарған Жамбыл облысын (-6,7%-ке) қоспағанда, (әсіресе, Маңғыстау облысы – 15,9%, Солтүстік Қазақстан облысында – 12,5%, Астана қаласында – 17,8%) өсті.

Ағымдағы жылдың I тоқсанында ауыл шаруашылығы, өсімдік шаруашылығындағы жұмыс циклінің жоқтығынан, ауыл шаруашылығын өндірушілердің өнімділікті арттыру жөніндегі бірқатар іс-шаралар орындауы нәтижесінде сан жағынан да сапа жағынан да мал шаруашылығының дамуы жақсарды.

Орташа республикалық деңгейден (7,1%) жоғары қалыптасқан ірі қара мал басының өсімі Алматы, Шығыс Қазақстан, Жамбыл, Қарағанды, Павлодар, Оңтүстік Қазақстан облыстарында, ал ең жоғары өсім Алматы қаласында (14,8%), ең төменгі – Костанай облысында – 1,9% байқалды. Қой мен ешкі басының өсуі бойынша Жамбыл облысы –

объем ее остался практически на уровне I квартала 2002 года (100,2%), а доля в структуре промышленности области снизилась с 40,4% до 38,4%. Динамичному развитию этой отрасли препятствовали ограниченность рынка сбыта продукции внутри области из-за низкого покупательского спроса, который заполнен местной продукцией на 70–80%, и ее отгрузка производится в 21 город республики и смежные области Российской Федерации.

В металлургической промышленности и обработке металлов по сравнению с аналогичным периодом 2002 года наблюдалось снижение объемов производства в Южно-Казахстанской (на 18,4%), Жамбылской (на 9,2%) областях и г. Алматы – на 4%.

Машиностроение и производство оборудования по регионам развивалось разнонаправлено. Если в Акмолинской, Алматинской областях произошел рост производства отрасли на 42,3%, в 2 раза соответственно, то в Жамбылской области физический объем производства машин и оборудования снизился на 23,5% за счет приостановления выпуска машин для отжима белья и сокращения стиральных машин для прачечных. Темп роста машиностроения в Северо-Казахстанской области (5,3%) оставался связанным с развитием нефтегазового комплекса в республике (доля поставок крупных машиностроительных заводов области ведущим комплексам республики составляет до 70%), а также с изготовлением и ремонтом оборудования и запчастей для агропромышленного комплекса (заводами освоено и серийно производится более 800 наименований изделий запчастей, узлов и комплектующих). Однако, сокращение числа договоров, заключенных на поставку продукции нефтегазовому и железнодорожному комплексу, сдерживало темпы роста металлургической промышленности и обработки металлов в области, производства электрического, транспортного оборудования, составивших 89–90% к аналогичному периоду 2002 года.

Производство электроэнергии, газа и воды увеличилось по всем регионам (особенно в Мангистауской – 15,9%, Северо-Казахстанской – 12,5%, г. Астане – 17,8%), кроме Жамбылской области (-6,7%), где снизилась выработка электроэнергии на 42,4% из-за нестабильной работы Жамбылской ГРЭС.

Сельское хозяйство в I квартале текущего года, вследствие отсутствия цикла работ в растениеводстве, представлено развитием животноводства, где улучшились как количественные, так и качественные показатели в результате выполнения сельхозпроизводителями ряда мероприятий по повышению продуктивности.

Прирост поголовья крупного рогатого скота, сложившийся выше среднереспубликанского значения (7,1%), наблюдался в Алматинской, Восточно-Казахстанской, Жамбылской, Карагандинской, Павлодарской, Южно-Казахстанской областях,

20,4%-пен алда келеді (орташа республикалық деңгейі 9,7%), Алматы қаласында 14,3%-ке төмендеу болды. Жылқы басы өсуінің ең жоғары қарқыны Астанада – 66,7%-ке өсті, ал Батыс Қазақстан, Маңғыстау облыстарында тиісінше 7,7%-ке, 0,4%-ке төмендеді. Құс өсіруден Алматы (43,1%), Ақтөбе (20,7%), Қарағанды (017,3%), Оңтүстік Қазақстан (26,4%) облыстары алда, сонымен бірге Маңғыстау, Атырау және Алматы қаласында тиісінше 73,2%, 26,2%, 20,3%-ке құс саны күрт төмендеп кетті.

Мал шаруашылығы өнімдерінің барлық түрлері бойынша өндірістің орташа республикалық деңгейден жоғары өсуі тек Павлодар облысында байқалды, сонымен бірге ет өндірісі бойынша бірде бір аймақта төмендеу болған жоқ, сүт – тек Алматы қаласында 11,8%-ке, жұмыртқа – Атырау, Шығыс Қазақстан, Маңғыстау облыстарында, Алматы қаласында – тиісінше 57,1%, 14,2%, 83,8%, 12,5%-ке төмендеді. Маңғыстау облысында құс санының, сондай-ақ жұмыртқа өндірісінің біршама азаюы өткен жылдың 2-жарты жылдығынан бастап аймақтағы жалғыз құс фабрикасының жұмысын тоқтатуына байланысты болды.

Көп шығынды және ұзақ өндірістік цикл, сондай-ақ өнімді сату кезіндегі баға тәуелділігі ауыл шаруашылығы кәсіпорындарын шығынға ұшыратады және 2003 жылғы I тоқсанда осы үрдіс күшейді. Мысалы, Солтүстік Қазақстан облысында шығынға ұшыраған кәсіпорындардың 63%-і 97 млн. астам шығын шеккен ауыл шаруашылық кәсіпорындары. Облыста ауыл шаруашылығының өсуі дәнді-дақылдарды өсіру жөніндегі қымбат агро техникалық іс-шаралар кешенін орындамау және дәнді-дақылдарды өсіруге мамандандырылған шаруа қожалықтарының нашар материалдық базалары себеп болып отыр.

Өздерінің табиғи-климаттық жағдайларына байланысты мемлекеттік қолдау қажет ететін ауыл шаруашылығынан өнеркәсіп секторының айырмашылығы, олар негізгі капиталға инвестициялар көпшілік жағдайда шаруашылық субъектілерінің меншікті қаражаттары есебінен қаржыландырылады. Бұған үлесінің көбін шетел инвестициялары құрайтын Атырау, Батыс Қазақстан облыстары енбейді, ал Жамбыл облысында (республикадағы жалғыз облыс) республикалық бюджет басым. Осы облыста, негізгі капиталға инвестицияның төменгі деңгейіне (республикалық көлемге 0,6%) қарамастан, 2002 жылғы I тоқсанмен салыстырғанда ең жоғарғы өсім 94,1%-ке қалыптасты. Батыс Қазақстан облысында республикалық көлемде негізгі капиталға (14,7%) инвестициялардың жоғары үлесі кезінде өткен жылдың тиісті кезеңіне 20,1%-ке төмендегені байқалды.

причем максимальный рост отмечается в г. Алматы (14,8%), минимальный – в Костанайской области – 1,9%. По росту голов овец и коз лидирует Жамбылская область – 20,4% (среднереспубликанское значение 9,7%), в г. Алматы произошло снижение на 14,3%. Максимальный темп роста поголовья лошадей сложился в г. Астане – 66,7%, в Западно-Казахстанской, Мангистауской областях наблюдалось их снижение на 7,7%, 0,4% соответственно. По разведению птиц лидируют Алматинская (43,1%) Актюбинская (20,7%) Карагандинская (17,3%), Южно-Казахстанская (26,4%) области, причем резкое снижение численности птиц произошло в Мангистауской, Атырауской и г. Алматы на 73,2%, 26,2%, 20,3% соответственно.

Рост производства выше среднереспубликанских значений одновременно по всем видам продуктов животноводства наблюдался лишь в Павлодарской области, причем по производству мяса не произошло снижения ни в одном регионе, молока – только в г. Алматы на 11,8%, яиц – уменьшение в Атырауской, Восточно-Казахстанской, Мангистауской областях, г. Алматы – на 57,1%, 14,2%, 83,8%, 12,5% соответственно. Значительное снижение численности птиц, а также производства яиц в Мангистауской области связано с прекращением функционирования со 2-го полугодия прошлого года единственной в регионе птицефабрики.

Многозатратность и длинный производственный цикл, а также ценовая зависимость при реализации продукции вызывают убыточность предприятий сельского хозяйства, и в I квартале 2003 года эта тенденция усилилась. К примеру, в Северо-Казахстанской области из общего числа убыточных предприятий 63% сельскохозяйственные, на которых сосредоточено более 97 млн. убытков. Рост сельского хозяйства в области сдерживается невыполнением комплекса дорогостоящих агротехнических мероприятий по возделыванию культур и слабой материальной базой крестьянских хозяйств, специализирующихся на выращивании зерновых культур.

В отличие от сельского хозяйства, требующего в силу своей зависимости от природно-климатических условий государственной поддержки, в промышленном секторе инвестиции в основной капитал финансируются в подавляющем большинстве за счет собственных средств хозяйствующих субъектов, за исключением Атырауской, Западно-Казахстанской областей, где большую долю составляют иностранные инвестиции, в то время как в Жамбылской области (единственном регионе в республике) преобладают источники республиканского бюджета. Именно в этой области, несмотря на низкий уровень инвестиций в основной капитал (0,6% к республиканскому объему), сложился максимальный рост по сравнению с I кварталом 2002 года 94,1%. В Западно-Казахстанской области при высокой доле в республиканском

Инвестицияның жалпы көлемінің басым бөлігі жабдықтар, машиналар, құралдар, мұқамал сатып алуға, құрылыс және үйлерді, ғимараттарды күрделі жөндеуге тиесілі. Негізгі капиталға инвестицияларды игеру бойынша басым салалар тау-кен өндіру өнеркәсібі, көлік және байланыс, жылжымайтын мүлікпен операциялар, сауда және автомобиль, үйде пайдаланылатын бұйымдарды жөндеу болып табылады.

Көптеген аймақтарда тұрғын үй құрылысына инвестициялар көлемінің өскені байқалды (Алматы қаласында – 3,1 есеге, Шығыс Қазақстан, Солтүстік Қазақстан облыстарында – тиісінше 1,7, 1,5 есеге, Атырау облысында – 21,4%-ке). Қаржыландыру негізінен жеке салушылардың қаражаттары есебінен жүзеге асырылды.

Аймақтарда қолайлы жалпы экономикалық ахуалдың барысында кәсіпорындардың сыртқы экономикалық қызметі оң үрдіспен дамыды. Сыртқы сауда айналысы көлемі бойынша Атырау облысы (264,4 млн. АҚШ долл.), Алматы қаласы (510,1 млн. АҚШ долл.), Батыс Қазақстан облысы (264,4 млн. АҚШ долл.), Шығыс Қазақстан облысы (246 млн. АҚШ долл.) алға шықты. Сауда балансының сальдосы тұтастай алғанда аймақтар бойынша, Алматы қаласын қоспағанда (-286,1 млн. АҚШ долл.), оң болып қалыптасты.

Экспортқа шығарылатын дәстүрлі тауарлар мұнай, газ және газ конденсаты, мал және өсімдік өнімдері, жай металл және олардан жасалған бұйымдар, қымбат металдар, химиялық өнімдер, пластмассалар, каучук болып табылады. Импорттың тауар құрылымында машиналар, жабдықтар, көлік құралдары және аспаптар, химиялық өнімдер, минералды өнімдер, дайын тамақ өнімдері басым.

Экспорттық жеткізілімдер ТМД елдеріне, Қытайға, АҚШ-қа, Италияға, Түркияға, Эстонияға жүзеге асырылады. Еуропа және Азия елдеріне (Франция, Бельгия, Сауд Аравиясы, Тунис) астықтың белсенді экспорты байқалды. Импорт өнімдерінің негізгі жеткізушілері Ресей Федерациясы, Германия, Италия, Қытай, Корея Республикасы, АҚШ болып табылады.

Экономиканың нақты секторының даму факторларының бірі банк секторының динамикалық дамуы болады. Банктердің ресурстық базаларын толықтыру және олардың кредиттік потенциалының өсу үрдістері тартылған депозиттер көлемінің тиісінше 23,5%, 32,5%, 10,2% және 14,7%-ке төмендеген Қостанай, Маңғыстау, Атырау облыстары және Алматы қаласын қоспағанда, ішкі ақша жинағы ағыны есебінен одан әрі жалғасты. Екінші деңгейдегі банктердің депозит шоттарында қаражаттар өсуінің айтарлықтай қарқыны Астана қаласы мен Қызылорда облы-

өлеміне инвестициялардың негізгі бөлігіне (14,7%) байқалды. Инвестициялардың негізгі бөлігіне (14,7%) байқалды. Инвестициялардың негізгі бөлігіне (14,7%) байқалды.

Из общего объема инвестиций преобладающая часть приходится на покупку оборудования, машин, инструмента, инвентаря, строительство и капитальный ремонт зданий, сооружений. Приоритетными отраслями по освоению инвестиций в основной капитал являлись горнодобывающая промышленность, транспорт и связь, операции с недвижимым имуществом, торговля и ремонт автомобилей, изделий домашнего пользования.

В большинстве регионов наблюдается увеличение объемом инвестиций в жилищное строительство (г. Алматы – в 3,1 раза, Восточно-Казахстанская, Северо-Казахстанская области – в 1,7, 1,5 раза соответственно, Атырауская область – на 21,4%). Финансирование в основном осуществлялось за счет средств индивидуальных застройщиков.

Внешнеэкономическая деятельность предприятий на фоне благоприятной общей экономической ситуации в регионах развивалась позитивно. По объему внешнеторгового оборота лидировали Атырауская область (552,8 млн. долл. США), г. Алматы (510,1 млн. долл. США), Западно-Казахстанская (264,4 млн. долл. США), Восточно-Казахстанская (246 млн. долл. США) области. Сальдо торгового баланса в целом по регионам сложилось положительным, за исключением г. Алматы (-286,1 млн. долл. США).

Традиционными видами экспортируемой продукции остаются нефть, газ и газовый конденсат, продукты животного и растительного происхождения, неблагородные металлы и изделия из них, драгоценные металлы, химическая продукция, пластмассы, каучук. В товарной структуре импорта преобладают машины, оборудование, транспортные средства и приборы, химическая продукция, минеральные продукты, готовые продуктовы́е товары.

Экспортные поставки осуществляются в страны СНГ, Китай, США, Италию, Турцию, Эстонию. Наблюдается активный экспорт зерновых в страны Европы и Азии (Франция, Бельгия, Саудовская Аравия, Тунис). Основными поставщиками импортированной продукции являются Российская Федерация, Германия, Италия, Китай, Корейская Республика, США.

Одним из факторов развития реального сектора экономики выступает динамичное развитие банковского сектора. Продолжилась тенденция пополнения ресурсной базы банков и роста их кредитного потенциала за счет притока внутренних сбережений, за исключением Костанайской, Мангистауской Атырауской областей и г. Астаны, где произошло уменьшение объема привлеченных депозитов соответственно на 23,5%, 32,5%, 10,2% и 14,7%. Наибольший темп роста средств на депозитных счетах банков второго уровня наблюдался

сында байқалды, оларда өсім өткен тоқсанмен салыстырғанда тиісінше 29,5% және 23,3% құрады. Басқа облыстарда көрсеткіштер бұдан төмен болды, ал Маңғыстау және Ақтөбе облыстарында депозит шоттарында жыл басымен салыстырғанда қаражат қалдықтары төмендеді (тиісінше 0,7% және 15,8%).

Салымшының түрі бойынша депозит базасын қараған кезде кейбір аймақтарда депозит портфеліндегі жеке тұлғалардың депозиттері 90%-тен астамын құрады (Павлодар, Солтүстік Қазақстан, Жамбыл, Алматы облыстарында, Алматы қаласында), ал басқа облыстарда – депозиттердің жалпы көлемінің 70%-нен астам болды. Астана қаласы мен Қызылорда облысында халықтың салымдары жалпы депозит көлемінің тиісінше 28,6%, 48,5% ғана құрайды.

Кейбір аймақтарда мерзімді салымдарға қаражаттарын салуды таңдаған кезде халық шетел валютасындағы салымдарды қалайды. Сонымен, халықтың шетел валютасындағы салымдары Жамбыл облысында 64,7%, Павлодар облысында – 60,6%, Алматы қаласында – 80% болды.

1-кестеде жан басына шаққандағы депозиттер көлемінің динамикасы берілген.

в г. Астане и Кызылординской области, где прирост по сравнению с предыдущим кварталом составил соответственно 29,5% и 23,3%. В других областях увеличение было менее значительным, а в Мангистауской и Актюбинской областях произошло снижение остатков средств на депозитных счетах по сравнению с началом года (соответственно на 0,7%, и 15,8%).

При рассмотрении депозитной базы по типу вкладчика, необходимо отметить, что в некоторых регионах депозиты физических лиц составляют более 90% в структуре депозитного портфеля (Павлодарская, Северо-Казахстанская, Жамбылская, Алматинская области, г. Алматы), в других областях – более 70% от общего объема депозитов. В г. Астане и в Кызылординской области вклады населения составляют лишь 28,6%, 48,5% от общего объема депозитов соответственно.

В ряде регионов при выборе вложения средств на срочные вклады население отдает предпочтение вкладам в иностранной валюте. Так, в Жамбылской области валютные вклады населения составили 64,7%, в Павлодарской – 60,6%, в г. Алматы – 80%.

Динамика объемов депозитов на душу населения представлена в таблице 1.

1-КЕСТЕ

ТАБЛИЦА 1

Жан басына шаққандағы депозиттер көлемі

Объем депозитов на душу населения

Облыстар/ Области	2003 жылғы 1 қаңтар/ На 1 января 2003 года			2003 жылғы 1 сәуір/ На 1 апреля 2003 года		
	Жалпы көлемі (млн. тенге)/ Общий объем (млн. тенге)	Халық (мың адам)/ Население (тыс. человек)	Жан басына шыққанда* (мың тенге)/ На душу населения* (тыс. тенге)	Жалпы көлемі (млн. тенге)/ Общий объем (млн. тенге)	Халық (мың адам)/ Население (тыс. человек)	Жан басында шыққанда* (мың тенге)/ На душу населения* (тыс. тенге)
Ақмола/Ақмолинская	3 309,7	748,2	4,4	3 588,2	747,8	4,8
Ақтөбе/Актюбинская	14 374,8	668,3	21,5	13 037,3	669,2	19,5
Алматы/Алматинская	2 514,7	1 560,5	1,6	2 736,9	1 562,9	1,8
Атырау/Атырауская	9 387,9	452	20,8	6 146,7	453,2	13,6
Шығыс Қазақстан/ Восточно-Казахстанская	18 781,6	1 466	12,8	19 803,1	1 463,1	13,5
Жамбыл/Жамбылская	4 273,2	979,5	4,4	4 402,2	980,4	4,5
Батыс Қазақстан/ Западно-Казахстанская	5 610,1	601,9	9,3	6 111,4	602,6	10,1
Қарағанды/Қарагандинская	18 790	1 333,6	14,1	19 473,5	1 332,5	14,6
Қостанай/Қостанайская	9 336,8	919,1	10,2	10 638,4	917,1	11,6
Қызылорда/Қызылординская	2 918,7	603,8	4,8	3 154,3	604,8	5,2
Маңғыстау/Мангистауская	5 462,9	338,5	16,1	5 600,9	341,3	16,4
Павлодар/Павлодарская	8 414,8	748,7	11,2	9 092,6	747,7	12,2
Солтүстік Қазақстан/ Северо-Казахстанская	4 404,9	682,1	6,5	4 918,8	680,2	7,2
Оңтүстік Қазақстан/ Южно-Казахстанская	5 359,7	2 110,8	2,5	5 968,7	2 119,6	2,8
Алматы қаласы/ г. Алматы	101 129,2	1 147,5	88,1	106 907,1	1 153,4	92,7
Астана қаласы/ г. Астана	12 777,2	502	25,5	13 633,7	503	27,1

* Зерттеу және статистика департаментінің есептеуі бойынша/по расчетам Департамента исследований и статистики

Осы кесте негізінде Алматы қаласы жан басына шаққандағы депозиттер көлемінің ең жоғары көрсеткішіне ие, бұл басқа аймақтармен салыстырғанда халықтың кіріс деңгейінің жоғарылығымен түсіндіріледі. Осы көрсеткіш Алматы, Астана қалаларында және Павлодар облысында жоғары. Халықтың тартылған депозиттерінің 34,5%-ке қысқаруы салдарынан Атырау облысында төмендеу байқалды.

Көптеген аймақтарда жеке тұлғалар депозиттерінің өсуі екінші деңгейдегі банктердің депозит рыногында халықтың белсенділігін арттыру, депозиттерді және олардың кірістілігін қайтару кепілдігі бағытында түсіндіру жұмыстарын тұрақты жүргізуінің нәтижесі болып табылады. Жеке тұлғалардың салымдарын қорғау жүйесінің қызмет істеуі жағдайында халықтың банк жүйесіне сенімі артуда. Бұл жыл басымен салыстырғанда орта және ұзақ мерзімді салымдардың өсу қарқынынан да көрінеді. Сонымен, есепті кезеңде Шығыс Қазақстан облысында салымдардың өсуі 1 жылдан 3 жылға дейін 17,4%, 3 жылдан астам – 12%, Павлодар облысында – 3 жылдан астам салымдардың өсуі 28%, Қостанай облысында – 10,3% болды.

Алайда, көптеген аймақтарда қысқа мерзімді депозиттердің үлес салмағы жоғары болды (Қарағанды облысы – 62%, Батыс Қазақстан облысы – 73%, Жамбыл облысы – 76% және т. б.). Ағымдағы жылдың I тоқсанында олардың үлес салмағының жоғары болуының ықтимал себептерінің бірі Ирактағы әскери әрекеттер нәтижесінде валюта рыногындағы кейбір тұрақсыздық болып табылады.

Ұлттық валютаның нығаю үрдісі доллар депозиттерінің төмендеуіне едәуір әсер етті. Теңгедегі салымдардың үлесі Солтүстік Қазақстан облысында – 2 есеге, Қызылорда облысында – 34%-ке, Батыс Қазақстанда – 32,1%-ке өсті. Алматы қаласында да долларлық депозиттер шамалы азайды, бірақ қала банктерінің депозит портфеліндегі валюталық салымдардың үлесі елдегі ең жоғары көрсеткішті көрсетеді және 77%-ті құрайды. Бірқатар облыстарда валюталық депозиттердің үлесі теңгелік депозиттерден асып түсті және 2003 жылғы 1 сәуірде валюталық депозиттер барлық депозиттердің жартысынан көбін құрады (Жамбыл, Батыс Қазақстан, Ақмола облыстарында). Доллар депозитінің едәуір өсуі Ақтөбе және Қостанай облыстарында да байқалды – өткен тоқсанмен салыстырғанда тиісінше 26% және 23,7%.

Жекелеген аймақтарда жеке тұлғалардың теңгедегі депозиттері бойынша орташа сыйақы ставкасының өскендігі байқалды. Сонымен, Алматы қаласында ол 0,2 п. п., Қостанай облысында – 1,3 п. п., Шығыс Қазақстан облысында – 0,1 п. п. -ға өсті. Депозиттер бойынша орташа алынған сыйақының ең жоғары өсуі Ақтөбе облысында болды, онда теңгедегі салымдар бойынша өсім 3 п. п.-ке, ал валютадағы салымдар бойынша 1,2 п. п.-ке тіркелді.

Көптеген облыстарда депозиттік базаның өсуі депозиттер бойынша орташа алынған ставканың

Исходя из данной таблицы, самый высокий показатель объема депозитов на душу населения – в г. Алматы, что объясняется более высоким по сравнению с другими регионами уровнем доходов населения. Увеличение данного показателя произошло в г. Алматы, г. Астане, Павлодарской области. Значительное снижение наблюдалось в Атырауской области из-за сокращения объема привлеченных депозитов населения на 34,5%.

Рост депозитов физических лиц в большинстве регионов является результатом постоянно проводимой банками второго уровня разъяснительной работы в направлении увеличения активности населения на депозитном рынке, гарантий возврата депозитов и их доходности. В условиях функционирования системы защиты вкладов физических лиц, доверие населения к нынешней банковской системе повышается. Это заметно и по темпам роста средне- и долгосрочных вкладов по сравнению с началом года. Так, за отчетный период в Восточно-Казахстанской области рост вкладов со сроком от 1 до 3 лет составил 17,4%, свыше 3 лет – 12%, в Павлодарской области – рост вкладов более 3 лет составил 28%, в Костанайской области – 10,3%.

Однако, в большинстве регионов сохранился высокий удельный вес краткосрочных депозитов (Карагандинская область – 62%, Западно-Казахстанская – 73%, Жамбылская – 76% и др.). Одной из возможных причин высокого их удельного веса в I квартале текущего года является некоторая нестабильность на валютном рынке в результате военных действий в Ираке.

Тенденция укрепления национальной валюты заметным образом отразилась на снижении уровня долларизации депозитов. Доля вкладов в тенге повысилась в Северо-Казахстанской области – в 2 раза, Кызылординской – на 34%, в Западно-Казахстанской – на 32,1%. В г. Алматы также произошло некоторое снижение долларовой депозитов, но доля валютных вкладов в депозитном портфеле банков города является самой высокой в стране и составляет 77%. В ряде областей рост валютных депозитов превышал прирост депозитов в тенге и на 1 апреля 2003 года доля депозитов в валюте составила более половины всех депозитов (Жамбылская, Западно-Казахстанская, Ақмолинская области). Значительный рост уровня депозитной долларизации наблюдался в Актюбинской и Костанайской областях – соответственно на 26% и 23,7% по сравнению с предыдущим кварталом.

В отдельных регионах наблюдался рост средней ставки вознаграждения по депозитам физических лиц в тенге. Так, в г. Алматы – она возросла на 0,2 п. п., в Костанайской области – на 1,3 п. п., в Восточно-Казахстанской – на 0,1 п. п. Самое значительное увеличение средневзвешенных ставок вознаграждения по депозитам произошло в Актюбинской области, где по вкладам в тенге зафиксирован рост на 3 п. п., а по валютным на 1,2 п. п.

төмендеуі барысында болды. Жамбыл облысында депозиттер бойынша ставка 0,8 п. п.-ке, ал валюталық бойынша – 0,1 п. п.-ке, Астанада – тиісінше 1,2 п. п.-ке және 0,2 п. п.-ке төмендеді.

2003 жылғы I тоқсанда көптеген облыстарда кредиттеу көлемінің өскендігі байқалды. Жыл басынан бері Қызылорда, Атырау, Қарағанды, Манғыстау облыстарында кредиттеу көлемі өсіп, өсім тиісінше 67%, 42%, 34% және 13,4% болды. Кредиттердің өсуі депозиттік ресурстардың өсуімен, сондай-ақ жергілікті бюджеттердің қаржыландыру көзін пайдалануымен, Еуропалық Қайта құру және даму банкі, Азия даму банкі желілері бойынша халықаралық бағдарламалардың кеңеюімен түсіндіріледі.

Сол уақытта кредит рыногында банк қызметінің айтарлықтай Астанада – 18%-ке және Шығыс Қазақстан облысында – 8,3%-ке төмендегені байқалды. Ақтөбе, Батыс Қазақстан облыстарында едәуір төмендеу болды және тиісінше 1% және 5,1%-ті құрады. Ақмола облысында банк филиалдарының ресурстық базалары өсуі мен белсенді кредит саясаты облыстың экономикасына банк филиалдарының депозиттік базасынан 2,3 есе асып түсетін кредит ресурстарының көлемін жіберуге мүмкіндік берді.

2003 жылғы I тоқсанда кейбір облыстарда шетел валютасында берілген кредиттердің жоғары үлес салмағы сақталды: Батыс Қазақстан, Қызылорда, Қостанай, Ақтөбе және Солтүстік Қазақстан облыстарында тиісінше 55%, 80,6%, 57,5%, 57,1% және 65,4% болды. Кредиттердің долларландыру деңгейінің барынша жоғары болуы валюталық бағамның өзгерістерінен өз активтерін банктерде хеджирлеуге байланысты. Бұдан басқа, валюталық кредиттер көлемінің өсуі олар бойынша проценттік ставкалардың төмендеуіне байланысты болды.

Басқа облыстарда осы көрсеткіш 50%-тен асқан жоқ, ал жекелеген аймақтарда ұлттық валютадағы кредиттердің өсуі байқалды: Атырау, Жамбыл облыстарында, Алматы қаласында тиісінше 1,6 есеге, 29,4%-ке, 34%-ке.

Көптеген облыстарда кредиттеу қысқа мерзімді сипатқа ие. Коммерциялық мақсаттарға берілген қысқа мерзімді кредиттердің өсу қарқыны Қызылорда, Ақтөбе, және Жамбыл облыстарында тіркелді, қысқа мерзімді кредиттер тиісінше 3,4 есеге, 1,2 есеге және 29%-ке өсті.

Сонымен бірге, бірқатар аймақтарда тартылған депозиттердің мерзімдерін ұзарту үрдісінің жалғасуымен байланысты орта және ұзақ мерзімді кредиттердің жоғары қарқыны байқалды. Мысалы, Қостанай, Алматы және Атырау облыстарында 2003 жылғы I тоқсанда берілген орта және ұзақ мерзімді кредиттер өткен тоқсанмен салыстырғанда тиісінше 34,4%-ке, 76%-ке және 3 есеге өсті. Ипотекалық кредиттеу есебінен ұзақ мерзімді несие үлесінің өсуінің оң үрдісі байқалды.

Бірқатар облыстарда шетел валютасындағы кредиттер бойынша сыйақы ставкасының

В большинстве областей рост депозитной базы происходил на фоне снижения средневзвешенных ставок по депозитам. В Жамбылской области по депозитам в тенге ставка снизилась на 0,8 п. п., а по валютным – на 0,1 п. п., в г. Астане – соответственно на 1,2 п. п. и на 0,2 п. п.

В I квартале 2003 года в большинстве областей сохранилась тенденция увеличения объемов кредитования. Наибольшее увеличение объемов кредитования с начала года наблюдалось в Кызылординской, Атырауской, Карагандинской, Мангистауской областях, где прирост составил соответственно 67%, 42%, 34% и 13,4%. Рост кредитов объясняется как увеличением депозитных ресурсов, так и использованием источников финансирования местных бюджетов, расширением международных программ по линиям Европейского Банка Реконструкции и Развития, Азиатского Банка Развития.

В то же время заметное снижение деятельности банков на кредитном рынке отмечено в г. Астане – на 18% и в Восточно-Казахстанской области – на 8,3%. В Актыбинской, Западно-Казахстанской областях снижение было незначительным и составило соответственно 1% и 5,1%. В Акмолинской области рост ресурсной базы и активная кредитная политика филиалов банков позволили направить в экономику области объем кредитных ресурсов, превышающий в 2,3 раза депозитную базу филиалов банков.

В I квартале 2003 года в некоторых областях сохранился высокий удельный вес кредитов, выданных в иностранной валюте: в Западно-Казахстанской, Кызылординской, Костанайской, Актыбинской и Северо-Казахстанской областях составил соответственно 55%, 80,6%, 57,5%, 57,1% и 65,4%. Достаточно высокая степень долларизации кредитов связана с хеджированием банками своих активов от изменений валютного курса. Кроме того, рост объема валютных кредитов связан с более низкими процентными ставками по ним.

В других областях данный показатель не превышал 50%, а в отдельных регионах наблюдался рост кредитов в национальной валюте: в Атырауской, Жамбылской областях, г. Алматы в 1,6 раза, на 29,4%, на 34% соответственно.

В большинстве областей кредитование носит краткосрочный характер. Опережающие темпы роста краткосрочных кредитов, выдаваемых преимущественно на коммерческие цели, наблюдались в Кызылординской, Актыбинской и Жамбылской областях, где рост краткосрочных кредитов произошел соответственно в 3,4 раза, в 1,2 раза и на 29%.

Вместе с тем, в ряде регионов наблюдался высокий темп роста средне- и долгосрочных кредитов, связанный с продолжающейся тенденцией удлинения сроков привлекаемых депозитов. Так, в Костанайской, Алматинской и Атырауской областях объем выданных средне- и долгосрочных кредитов в I квартале 2003 года вырос по сравнению с предыдущим кварталом соответственно на 34,4%, на 76% и в 3 раза. Намечалась

төмендегені және теңдегені кредиттер бойынша біршама өскендігі анықталды. Мысалы, Ақтөбе, Жамбыл, Қарағанды облыстарында және Астана қаласында ұлттық валютадағы кредиттер үшін орташа алынған сыйақы ставкасы тиісінше 0,3 п. п.-ке, 0,4 п. п.-ке, 1,6 п. п.-ке және 1,4 п. п.-ке өсті, ал шетел валютасындағы кредиттер үшін тиісінше 0,2 п. п.-ке, 0,6 п. п.-ке, 0,1 п. п.-ке және 0,3 п. п.-ке төмендеді.

Басқа облыстарда кредиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы айтарлықтай өзгерген жоқ немесе шамалы ғана төмендеді және қазіргі уақытта ұлттық валютадағы кредиттер бойынша – 18,0%-тен 21,5%-ке дейін, шетел валютасындағы кредиттер бойынша – 14,5%-тен 17%-ке дейін өзгеріп отырады.

Кредиттердің едәуір бөлігі, бұрынғысынша, сауданың үлесіне, қалған бөлігі өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы, құрылыс және т. б. арасында бөлінеді. Жекелеген аймақтарда кредит құрылымында оң өзгерістер байқалды. Ауыл шаруашылығын кредиттеу Павлодар және Ақмола облыстарында (өсу тиісінше 26% және 23%) болды, бұл егіс науқынына дайындық жұмыстарын жүргізумен байланысты түсіндіріледі. Өнеркәсіп кәсіпорындарына кредиттердің үлесі Шығыс Қазақстан облысында (56%-тен 61%-ке дейін), Атырау облысында 18%-тен 50,2%-ке дейін өсті, сонымен бірге кредиттердің көпшілігі орта және ұзақ мерзімді болып табылады. Астана қаласы мен Алматы қалаларында жаңа құрылыс пен объектілерді қайта салуды кредиттеу, сондай-ақ сатып алынатын тұрғын үйді кепілге алу арқылы халыққа кредит беру қарқыны өсті.

Жекелеген облыстарда жыл басынан бері шағын бизнеске берілген кредиттердің көлемі өсті (Павлодар облысында – 24,2%, Қостанай облысында – 7%, Батыс Қазақстанда – 5%). Шағын кәсіпкерлікке кредиттің басым бөлігі қысқа мерзімді болып қалып отыр және олар үшін кредиттер бойынша ставкалардың жоғарылау сипаты бар (1,5–2 п. п.). Шағын бизнеске берілген кредиттердің негізі бөлігі сауда операцияларын қаржыландыруға жіберілді.

Ағымдағы жылдың I тоқсанында ұлттық валютаның АҚШ долларына қатысы бойынша нығаю үрдісі жалғасты. Өткен тоқсанмен салыстырғанда Ирактағы оқиғалар нәтижесінде халықтың оған сұранысының азаюына байланысты АҚШ долларымен жасалған операциялар көлемі төмендеді. Тиісінше еуромен, сондай-ақ ресей рублімен жасалған операциялар көлемі көбейді (Алматы қаласы, Астана қаласы, Маңғыстау, Қостанай, Павлодар облыстарында және т. б.). Қарағанды облысында ресей рублімен жасалған сатып алу және сату көлемдері азайды.

Еуромен операциялар халықтың оған сенімін одан әрі артыруға және көбейтуге қатысты үміттеріне ықпал етті, ал ресей рубліне Ресейге экономикалық байланыстардың, іскерлік сапарлардың және демалысқа барудың көбеюі салдары, көптеген облыстарда

позитивная тенденция нарастания доли долгосрочных ссуд за счет ипотечного кредитования.

В ряде областей отмечалось снижение ставок вознаграждения по кредитам в иностранной валюте и некоторый рост по кредитам в тенге. Так, в Актюбинской, Жамбылской, Карагандинской областях и г. Астане средневзвешенная ставка вознаграждения выросла для кредитов в национальной валюте соответственно на 0,3 п. п., на 0,4 п. п., на 1,6 п. п. и на 1,4 п. п., а для кредитов в иностранной валюте снизилась соответственно на 0,2 п. п., на 0,6 п. п., на 0,1 п. п. и на 0,3 п. п.

В других областях средневзвешенная ставка вознаграждения по кредитам существенных изменений не претерпела, или незначительно снизилась, и в настоящее время варьируется от 18,0% до 21,5% – по кредитам в национальной валюте и от 14,5% до 17% – по кредитам в иностранной валюте.

Значительная часть кредитов приходится, как и прежде, на долю торговли, остальная часть распределяется между отраслями промышленности, сельским хозяйством, строительством и др. В отдельных регионах в структуре кредитов наблюдались позитивные изменения. Рост объемов кредитования сельского хозяйства произошел в Павлодарской и Акмолинской областях (рост соответственно на 26% и на 23%), что объясняется проведением подготовительной работы к посевной кампании. Возросла доля кредитов промышленным предприятиям в Восточно-Казахстанской области (с 56% до 61%), в Атырауской области с 18% до 50,2%, причем большинство кредитов являются средне- и долгосрочными. В г. Астане и г. Алматы наиболее высокий темп роста приходится на кредитование нового строительства и реконструкции объектов, а также кредитование населения под залог приобретаемого жилья.

В отдельных областях с начала года вырос объем кредитов, выданных малому бизнесу (в Павлодарской области – на 24,2%, в Костанайской – на 7%, в Западно-Казахстанской – на 5%). Преобладающая часть кредитов малому предпринимательству остается краткосрочной, и для них характерны чуть более высокие ставки по кредитам (на 1,5–2 п. п.). Основная часть кредитов, выданных малому бизнесу, направлена на финансирование торговых операций.

В I квартале текущего года продолжилась тенденция укрепления национальной валюты по отношению к доллару США. По сравнению с предыдущим кварталом объемы операций с долларом США снизились в связи с сокращением спроса населения на него в результате событий в Ираке. Соответственно увеличились операции с евро, а также по российским рублям (г. Алматы, г. Астана, Мангистауская, Костанайская, Павлодарская области и др.). В Карагандинской области произошло снижение объемов покупки и продажи российских рублей.

Росту операций с евро способствовали ожидания населения относительно его дальнейшего повышения и увеличения доверия к

халық миграциясы және халықтың нақты кірістерінің көбеюі әсер етті.

АҚШ долларын сатып алу мен сатудың ең жоғары орташа алынған бағамы Қызылорда, Павлодар, Қостанай облыстарында тіркелді (сатып алу бағамы шамамен – 153,2 теңге, сату бағамы – шамамен 155 теңге), ресей рублі – Астана қаласында, Қостанай, Батыс Қазақстан облыстарында (сатып алу бағамы – шамамен 4,7 теңге, сату бағамы – шамамен 4,9 теңге), еуро – Алматы қаласында, Астана қаласында, Шығыс Қазақстан, Павлодар, Қызылорда облыстарында (сатып алу бағамы – 165 теңгеден астам, сату бағамы – 167 теңгеден астам) болды.

Экономиканың негізгі салаларында бірқатар үрдістердің параметрлері оң болды, ал банк секторының депозит, кредит рыноктарында аймақтардың элеуметтік жағдайында оң өзгерістер анық байқалмады.

Ағымдағы жылдың I тоқсанының қорытындылары бойынша жұмыссыздық көптеген облыстарда барынша жоғары деңгейде қалды (Қызылорда облысында – 12,5%. Жамбыл облысында – 12,4%, Ақтөбе облысында – 10,4%, Батыс Қазақстан, Манғыстау облыстарында – 10,2%-тен), сол уақытта экономикалық белсенді халықтың санында тіркелген жұмыссыздар үлесі төмендетілген (сол облыстарда тиісінше 4,8%, 2,6%, 3,8%, 3,4%, 3,3%). Сонымен бірге, Қызылорда және Атырау облыстарында ресми жұмыссыздық деңгейі жоғары болған кезде жұмыспен қамту органдарында өтініш берген азаматтардың жалпы санының не бары тиісінше 34,2%, 26,8% жұмысқа орналастырылады. Әсіресе, Алматы қаласында жұмысқа орналасу көрсеткіші жоғары – 2003 жылғы наурызда 90,5%.

Халықтың экономикалық белсенділік деңгейі бойынша (жұмыспен қамтылған халықтың экономикалық белсенді халыққа қатысы) Қостанай, Солтүстік Қазақстан, Жамбыл облыстары (73,0%-тен жоғары) алда, Алматы қаласында халықтың экономикалық белсенділік деңгейі төмен болып қалыптасты (61,8%). Жұмыспен қамтылған халықтың құрылымында, азаматтар өз бетінше жұмыспен қамтылған Жамбыл, Оңтүстік Қазақстан облыстарын қоспағанда, барлық облыстарда жалдамалы жұмысшылар басым.

Алғашқы үш ай ішінде кейбір облыстарда жасырын жұмыссыздық көрсеткіштерінің өскендігі байқалды: 2003 жылғы наурыздың соңында Қарағанды, Алматы облыстарында тиісінше 61, 46 кәсіпорын толық тоқтап тұрды, ішінара – 14-тен (Солтүстік Қазақстан облысы) 95-ке дейін (Қарағанды облысы), толық емес жұмыс режимінде – аймаққа байланысты 4, 5 кәсіпорын. Тиісінше амалсыз ақысыз демалысқа шыққандардың саны 0,5 мыңнан 2,4 мың адамға дейін жетті. Өндірістің жұмыспен толық қамтылмауына еңбек рыногында шиеленісудің жоғары коэффициентінің сақталуы себеп болды: 1 бос орынға 13 жұмыссыздан (Павлодар облысы) 60-қа дейін (Атырау облысы) үмітті болды.

нему, а по российским рублям из-за увеличения экономических связей, деловых и отпускных поездок в Россию, миграции населения и повышения реальных доходов населения в большинстве областей.

Самый высокий средневзвешенный курс покупки и продажи доллара США зафиксирован в Кызылординской, Павлодарской, Костанайской областях (курс покупки – около 153,2 тенге, курс продажи – около 155 тенге), российского рубля – в г. Астане, Костанайской, Западно-Казахстанской областях (курс покупки – около 4,7 тенге, курс продажи – около 4,9 тенге), евро – в г. Алматы, г. Астане, Восточно-Казахстанской, Павлодарской, Кызылординской областях (курс покупки – более 165 тенге, курс продажи – более 167 тенге).

Положительные по ряду параметров тенденции в основных отраслях экономики, депозитном, кредитном рынках банковского сектора пока не сопровождаются заметными позитивными изменениями в социальном положении регионов.

По итогам I квартала текущего года уровень безработицы оставался достаточно высоким в большинстве областей (Кызылординская – 12,5%, Жамбылская – 12,4%, Актюбинская – 10,4%, Западно-Казахстанская, Мангистауская области – по 10,2%), в то время как доли зарегистрированных безработных в численности экономически активного населения представлены относительно занижено (в тех же областях соответственно 4,8%, 2,6%, 3,8%, 3,4%, 3,3%). Причем, в Кызылординской и Атырауской областях при максимальных уровнях официальной безработицы трудоустраиваются соответственно всего лишь 34,2%, 26,8% к общему числу обратившихся граждан в органы занятости. Особенно высок показатель трудоустройства в г. Алматы – 90,5% в марте 2003 года.

По уровню экономической активности населения (отношение занятого населения к экономически активному населению) лидируют Костанайская, Северо-Казахстанская, Жамбылская области (выше 73,0%), в г. Алматы сложился минимальный уровень экономической активности населения (61,8%). В структуре занятого населения во всех областях преобладают наемные работники, за исключением Жамбылской, Южно-Казахстанской областей, где рынок труда представлен преимущественно самостоятельно занятыми гражданами.

В течение первых трех месяцев в некоторых областях наблюдалось нарастание показателей скрытой безработицы: на конец марта 2003 года в Карагандинской, Алматинской областях полностью простаивало 61, 46 предприятий соответственно, частично – от 14 (Северо-Казахстанская область) до 95 (Карагандинская область), в режиме неполного рабочего времени – 4, 5 предприятий в зависимости от региона. Соответственно в вынужденных отпусках без оплаты находились от 0,5 тыс. до 2,4 тыс. человек. Недозагруженность производства оставалась причиной сохранения высокого коэффициента напряженности рынка труда: на 1 вакантное

Жан басына шаққандағы номиналды орташа алынған ақша кірісі, бұрынғысынша, Атырау (21 062тенге), Маңғыстау (18 216 теңге) облыстарында, Астана (14 862 теңге) және Алматы (16 816 теңге) барынша жоғары болды, ал ең төменгі деңгей Оңтүстік Қазақстан (4 491), Жамбыл (4 943), Алматы (5 500) облыстарында байқалды. Сонымен бірге, өткен жылдың наурызында Ақмола, Ақтөбе, Солтүстік Қазақстан, Оңтүстік Қазақстан облыстарында халықтың кірісі төмендеді.

Экономикалық қызмет түрлері бойынша жоғары орташа айлық жалақы қаржы секторында, құрылыста, жылжымайтын мүлікпен операциялар саласында, қонақ үй-мейрамхана бизнесінде, өңдеу өнеркәсібінде, ал ең төменгі жалақы – ауыл шаруашылығы қызметкерлерінде, денсаулық сақтау, балық аулау және балық шаруашылығында қалып отыр. Ұзақтығы үш айдан аса еңбек ақы төлеу бойынша берешектің негізгі көлемі ауыл шаруашылығы, өңдеу өнеркәсібі, құрылыс ұйымдары, электр қуатын, газды және суды өндіру және бөлу салаларына тиесілі.

Сонымен, (жоғарыда айтылғандар негізінде мынадай тұжырым жасауға болады:

2003 жылдың I тоқсанында инфляция деңгейі негізінен оңтүстік аймақтарда (Қызылорда, Оңтүстік Қазақстан, Жамбыл облыстарында) азық-түлік тауарларының қымбаттауы есебінен неғұрлым жоғары болды. Тамақ өнімдері рыногында баға өсуінің негізгі факторы көкөністер мен жеміс-жидектерге бағаның мерзімдік қымбаттауы себеп болып отыр, осы уақытта жұмыртқа, сүт, сүт тағамдары, ет, қант арзандады. Ақылы қызмет көрсету тұрғын-үй коммуналдық шаруашылықта, медициналық қызметтерге, жолаушы көлігіне тарифтердің өсуі есебінен қымбаттады.

Өнеркәсіпте тау-кен өндіру саласының өсу қарқыны, бұрынғыша, өңдеу өндірісінің дамуынан алда келеді. Сонымен бірге негізгі капиталға инвестиция өңдеу өнеркәсібіне жіберілмейді. Оның басым бөлігі жабдықтар, машиналар, мүкәммал құралдарын сатып алуға кетеді. Ауыл шаруашылығында ірі қара мал мен құстардың өсімі, мал шаруашылығы өнімдерінің көбеюі байқалды. Алайда, тұтастай алғанда, ауыл шаруашылығының оң дамуы үшін банк кредиті арқылы ғана емес, сол сияқты лизинг схемаларын дамыту арқылы да қаржылық қолдау, сондай-ақ маңызды іс-шараларға (аграрлық қорғау, карантин, қайта өндіру және селекция) бюджеттік бағдарламалар мен мемлекеттік дотация бойынша кредиттерді көбейту қажет.

Экспортқа шығарылатын дәстүрлі тауарлар мұнай, газ және газ конденсаты, мал және өсімдік өнімдері, жай металл және олардан жасалған бұйымдар болып табылады. Импорт құрылымында машиналар, жабдық-

место претендовало от 13 безработных (Павлодарская область) до 60 (Атырауская область).

Номинальный среднемесячный денежный доход на душу населения, по-прежнему, наиболее высок в Атырауской (21 062 тенге), Мангистауской (18 216 тенге) областях, городах Астана (14 862 тенге) и Алматы (16 816 тенге), минимальный его уровень наблюдался в Южно-Казахстанской (4 491), Жамбылской (4 943), Алматинской (5 500) областях. Причем, к марту прошлого года доходы населения уменьшились в Акмолинской, Актюбинской, Северо-Казахстанской, Южно-Казахстанской областях.

По видам экономической деятельности высокая среднемесячная заработная плата продолжает оставаться в финансовой сфере, строительстве, в сфере операций с недвижимым имуществом, гостинично-ресторанном бизнесе, обрабатывающей промышленности, самая низкая – у работников сельского хозяйства, здравоохранения, рыболовства и рыбководства. Основной объем задолженности по оплате труда длительностью более трех месяцев приходится на сельское хозяйство, отрасли обрабатывающей промышленности, строительные организации, производство и распределение электроэнергии, газа и воды.

Таким образом, на основании вышеизложенного необходимо сделать следующие выводы:

Уровень инфляции сложился наиболее высоким за I квартал 2003 года в основном в южных регионах (Кызылординская, Алматинская, Южно-Казахстанская, Жамбылская области) за счет подорожания продовольственных товаров. Определяющим фактором роста цен на рынке продуктов питания продолжает оставаться сезонное увеличение цен на овощи и фрукты, в то время как дешевеют яйца, молоко и молочные продукты, мука, сахар. Платные услуги дорожают за счет роста тарифов предприятий жилищно-коммунального хозяйства, цен на медицинские услуги, пассажирский транспорт.

В промышленности темпы роста горнодобывающих отраслей по-прежнему опережают развитие обрабатывающих производств. При этом инвестиции в основной капитал направляются отнюдь не на отрасли обрабатывающей промышленности. Преобладающая их часть приходится на покупку оборудования, машин, инструмента, инвентаря. В сельском хозяйстве наблюдается прирост поголовья скота и птицы, увеличение производства продуктов животноводства. Однако, в целом позитивному развитию сельскохозяйственного производства необходима финансовая поддержка не только через банковское кредитование, но и через развитие лизинговых схем, а также увеличение кредитов по бюджетным программам и государственного дотирования на важнейшие мероприятия (аграрно-защитные, карантинные, воспроизводства и селекции).

Традиционными видами экспортируемой продукции остаются нефть, газ и газовый конденсат, продукты животного и растительного происхождения, неблагородные металлы и изделия из них. В товарной структуре

тар, көлік құралдары және аспаптары, химиялық өнімдер басым.

Банк секторында депозиттердің өсу үрдісі сақталды. Алайда, ұлттық валютада орташа алынған ставкалардың өсуіне қарамастан, банктердің депозиттік портфельдерінде шетел валютасындағы депозиттердің үлесі жоғары. Сонымен бірге, ағымдағы жылдың I тоқсанында Ирактағы әскери операциялар нәтижесінде қысқа мерзімді депозиттердің үлес салмағы жоғары болды.

Көптеген облыстарда олар бойынша сыйақы ставкасының жоғары болуына қарамастан, ұлттық валютадағы кредиттердің өсуі байқалды. Коммерциялық мақсаттарға кредиттер берудің сақталуы барысында ауыл шаруашылығы, өнеркәсіп салаларында осы салаларды дамытуға бағытталған орта және ұзақ мерзімді кредиттер өсті. Жекелеген облыстарда жыл басынан бері шағын бизнеске берген кредиттер көлемі өсті, бірақ, оның басым көпшілігі қысқа мерзімді болып қалып отыр.

Аймақтардың әлеуметтік жағдайына келсек, онда тау-кен өндіру саласында жұмыссыздықтың жоғары деңгейі белгіленген, бұл жерде ресми тіркелген жұмыссыздарды жұмысқа орналастыру деңгейі өте төмен. Халықтың жоғары экономикалық белсенділігі солтүстік облыстарда байқалады, әрі жұмыспен қамтылған халықтың құрылымында азаматтар өз бетінше жұмыспен қамтылған оңтүстік аймақтарды қоспағанда, жалдамалы жұмысшылар басым. Халықтың номиналды жалақысы мен ақша кірістерінің деңгейі бойынша батыс мұнай облыстары және республикалық дәрежедегі қалалар алда келеді.

Нәтижесінде 2003 жылдың I тоқсанында аумақтық бөлікте экономикада елеулі өзгерістер болған жоқ. Бұрынғыша оңтүстік аймақтар дотация берілетін аймақ болып қалады, тау-кен өндіру және солтүстік ауыл шаруашылығы аймақтары негүрлым дамыған болып табылады. Өңдеу өнеркәсібі салалары баяу қарқынмен дамып келеді, ал инфляция негізінен азық-түлік тауарларына бағаның қымбаттауы есебінен өсті. Банк секторында кредит рыногы көпшілік аймақтарда халықтың ақша кірісінің төмендігінен депозит рыногына қарағанда негүрлым оң сипатталады.

импорта продолжается преобладание машин, оборудования, транспортных средств и приборов, химической продукции.

В банковском секторе сохранилась тенденция прироста депозитов. Однако, несмотря на повышение средневзвешенных ставок по вкладам в национальной валюте, доля валютных депозитов продолжает оставаться высокой в депозитном портфеле банков. Причем, наблюдается высокий удельный вес краткосрочных депозитов в результате военных операций в Ираке в I квартале текущего года.

Во многих областях отмечается позитивный рост кредитов в национальной валюте, несмотря на высокие ставки вознаграждения по ним. На фоне общего сохранения выдачи кредитов на коммерческие цели, в сельскохозяйственных, промышленных областях возросла доля средне-, долгосрочных кредитов, направленных на развитие данных отраслей. В отдельных областях с начала года вырос объем кредитов, выданных малому бизнесу, однако, преобладающая их часть остается краткосрочной.

Что касается социального положения регионов, то отмечается высокая безработица в горнодобывающих областях, где уровень трудоустройства официально зарегистрированных безработных остается достаточно низким. Высокая экономическая активность населения наблюдается в северных областях, причем в структуре занятого населения преобладают наемные работники, за исключением южных регионов, где рынок труда представлен преимущественно самостоятельно занятыми гражданами. По уровню номинальной заработной платы и денежных доходов населения лидируют преимущественно западные нефтяные области и города республиканского значения.

В результате, в течение I квартала 2003 года существенных структурных изменений в экономике в территориальном разрезе не произошло. По-прежнему дотационными регионами остаются южные области, более развитыми являются горнодобывающие и северные сельскохозяйственные области. Отрасли обрабатывающей промышленности развиваются медленными темпами, а инфляция растет в основном за счет увеличения цен на продовольственные товары. В банковском секторе кредитный рынок характеризуется более позитивно, нежели депозитный, из-за низких денежных доходов населения в большинстве регионов.